

**UCHWAŁA NR XXII/.../26
RADY GMINY SICIENKO**

z dnia 26 lutego 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko na lata 2026-2029

Na podstawie art. 87 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz.1292 i z 2025 r. poz. 1168) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko na lata 2026-2029 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem jej podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko – Pomorskiego.

GMINA SICIENKO

Gminny program opieki
nad zabytkami
na lata 2026-2029

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	2
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
2.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	7
2.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU.....	10
2.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY	17
3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY SICIENKO	21
3.1. ZARYS HISTORII GMINY	21
3.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY	24
3.3. ZABYTKI NIERUCHOME	28
3.4. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE.....	42
3.5. ZABYTKI RUCHOME.....	47
3.6. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH	49
3.7. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE	50
4. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY.....	54
4.1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW	54
4.2. GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW	55
5. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	57
6. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	60
7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	65
8. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	68
9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	71
9.1. DOTACJE I FINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW KRAJOWYCH	71
9.2. ŚRODKI EUROPEJSKIE I FUNDUSZE ZEWNĘTRZNE	74
10. PODSUMOWANIE	76
11. ZAŁĄCZNIKI	78
ZAŁĄCZNIK NR 1 – GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH	78
ZAŁĄCZNIK NR 2 – STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE WSKAZANE DO UJĘCIA W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	90

1. WSTĘP

Gmina Sicienko jest gminą wiejską położoną w bezpośrednim sąsiedztwie Bydgoszczy, co sprzyja jej dynamicznemu rozwojowi osadniczemu i gospodarczemu. Obszar gminy obejmuje 21 sołectw i 36 miejscowości zamieszkiwanych przez ponad dziesięć tysięcy mieszkańców, a ich liczba systematycznie rośnie. W fizyczno-geograficznym podziale Polski teren gminy leży na styku Pojezierza Krajeńskiego, Doliny Brdy i fragmentów Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej, co decyduje o zróżnicowanym krajobrazie – od jezior i kompleksów leśnych, przez doliny rzeczne, po intensywnie użytkowane tereny rolnicze.

Dziedzictwo kulturowe gminy tworzą zarówno materialne ślady przeszłości – układy ruralistyczne wsi, dawne majątki ziemskie z zachowanymi dworami i parkami, historyczna zabudowa sakralna i mieszkalna, jak i bogate dziedzictwo niematerialne: lokalne tradycje, zwyczaje, język i pamięć społeczności wiejskich. Znacząca część zasobu ujęta jest w gminnej ewidencji zabytków przez co objęta jest ochroną prawną, zgodnie z wykazami prowadzonymi przez gminę i służby konserwatorskie.

To dziedzictwo – łączące wartości kulturowe i przyrodnicze – jest jednym z ważniejszych zasobów rozwojowych gminy. Wzmacnia lokalną tożsamość, buduje przywiązanie mieszkańców do miejsca, podnosi atrakcyjność osiedleńczą gminy w otoczeniu metropolitalnym Bydgoszczy, a jednocześnie stwarza potencjał dla rozwoju turystyki weekendowej, rekreacji nad jeziorami i zrównoważonej przedsiębiorczości opartej na tradycji i krajobrazie wiejskim. Odpowiedzialne zarządzanie zabytkami staje się zatem jednym z kluczowych elementów polityki rozwoju gminy Sicienko.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Sicienko na lata 2026–2029 jest dokumentem, który porządkuje i ukierunkowuje działania gminy w zakresie ochrony, zachowania i zrównoważonego wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Został opracowany zgodnie z wymogami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292), w szczególności art. 87, który nakłada na gminy obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami. Program uwzględnia również zapisy obowiązujących dokumentów strategicznych i planistycznych, w tym politykę przestrzenną gminy, a także krajowe i wojewódzkie programy ochrony dziedzictwa oraz wytyczne Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Niniejszy Program stanowi kolejną edycję gminnego programu opieki nad zabytkami realizowanego dotychczas w latach 2018–2021 i 2022–2025. Wykorzystuje doświadczenia

i wnioski płynące z realizacji wcześniejszych dokumentów oraz sporządzonych sprawozdań, a jednocześnie aktualizuje priorytety i kierunki działań w odpowiedzi na nowe wyzwania rozwojowe gminy, zmiany uwarunkowań prawnych oraz rosnącą presję inwestycyjną. W tym sensie jest kontynuacją dotychczasowej polityki ochrony dziedzictwa, ale także narzędziem jej dalszego doskonalenia.

Program realizuje metodykę zalecaną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa: po etapie rozpoznania i udokumentowania zasobu (część diagnostyczna) przeprowadzono analizę szans i zagrożeń oraz identyfikację problemów, a następnie sformułowano priorytety i kierunki działań wraz z instrumentarium realizacji i systemem finansowania. Taka konstrukcja dokumentu ma zapewnić spójność między stanem zasobu a projektowanymi działaniami oraz umożliwić ich konsekwentne wdrażanie.

Podstawowym celem Programu jest zintegrowana ochrona i zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego gminy Sicienka, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, ładem przestrzennym oraz polityką klimatyczną i środowiskową gminy. Oznacza to w szczególności:

- zahamowanie procesów degradacji zabytków,
- poprawę stanu ich zachowania i bezpieczeństwa,
- wyeksponowanie wartości krajobrazu kulturowego wsi i terenów otwartych,
- wspieranie właściwego użytkowania i adaptacji obiektów do współczesnych funkcji,
- rozwój dokumentacji i monitoringu (w tym z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych),
- wzmacnianie świadomości i kompetencji mieszkańców oraz użytkowników zabytków.

Program zakłada zróżnicowane podejście do ochrony i opieki nad zabytkami, uwzględniające specyfikę poszczególnych miejscowości gminy, przy jednoczesnym wzmacnianiu roli miejscowości Sicienka jako głównego ośrodka administracyjnego, usługowego i kulturowego gminy. W odniesieniu do Sicienka działania ukierunkowane są na czytelne wyodrębnienie oraz wzmocnienie historycznego centrum miejscowości, zlokalizowanego obecnie w rejonie ulic: Poczty Rynek, Bydgoskiej i Mroteckiej, obejmującego obszar obiektów ujętych w rejestrze i gminnej ewidencji zabytków, w szczególności kościoła, pastorówki i dawnej poczty, a także zespołu pałacowo-parkowego, przy jednoczesnym zachowaniu relacji przestrzennych, osi widokowych i powiązań krajobrazowych.

Na obszarze całej gminy Program przewiduje ochronę i rozwój przestrzeni publicznych pełniących funkcje społeczne, kulturowe i usługowe, w tym skwerów, placów, ciągów komunikacyjnych oraz obszarów koncentracji funkcji publicznych, poprzez podnoszenie ich estetyki i funkcjonalności oraz wzmacnianie spójności struktury przestrzennej. Szczególnie

znaczenie przypisuje się ochronie zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym zespołów rezydencjonalnych, sakralnych i parkowych, przy jednoczesnym wspieraniu prac konserwatorskich, rewaloryzacyjnych oraz adaptacji obiektów do funkcji publicznych, kulturalnych i społecznych, z poszanowaniem historycznej zieleni jako integralnego elementu dziedzictwa kulturowego.

Szczególne znaczenie ma powiązanie ochrony dziedzictwa z gospodarką przestrzenną i ochroną środowiska. Gmina Sicienko – jako gmina o wysokich walorach krajobrazowych, bogata w kompleksy leśne i jeziora objęte Ekologicznym Systemem Obszarów Chronionych – mierzy się jednocześnie z presją rozwojową wynikającą z bliskości Bydgoszczy. Program zakłada, że zachowanie historycznego charakteru wsi, tradycyjnych układów przestrzennych i ważnych osi widokowych będzie uwzględniane w planowaniu nowej zabudowy i infrastruktury, a inwestycje będą prowadzone w sposób minimalizujący konflikt między rozwojem a ochroną dziedzictwa.

Realizacja Programu wymaga współpracy wielu partnerów: władz gminy i jej jednostek organizacyjnych, wojewódzkich służb konserwatorskich, instytucji kultury, organizacji pozarządowych, parafii, właścicieli i użytkowników zabytków, sołtysów i rad sołeckich, a także samych mieszkańców – jako depozytariuszy lokalnej pamięci. Program zakłada rozwijanie narzędzi partycypacji społecznej, wolontariatu na rzecz dziedzictwa oraz edukacji, aby opieka nad zabytkami stawała się wspólną odpowiedzialnością.

Program obejmuje okres czteroletni 2026–2029, a jego realizacja będzie podlegała systematycznej ewaluacji. Zgodnie z ustawą, Wójt Gminy Sicienko co dwa lata przedstawi Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania Programu; wyniki monitoringu i wnioski z realizacji posłużą do aktualizacji dokumentu oraz przygotowania kolejnej edycji Programu.

Dokument składa się z następujących części:

- Podstawa prawna opracowania – omówienie uwarunkowań legislacyjnych i strategicznych dotyczących ochrony zabytków;
- Charakterystyka dziedzictwa kulturowego gminy Sicienko – opis zasobu, w tym zabytków nieruchomych, archeologicznych, ruchomych oraz dziedzictwa niematerialnego;
- Zabytki objęte prawnymi formami ochrony – rejestr zabytków, gminna ewidencja zabytków oraz inne formy ochrony konserwatorskiej;
- Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń – diagnoza problemów, potencjałów i wyzwań w skali całej gminy;

- Założenia programowe, priorytety i kierunki działań – cele strategiczne i operacyjne, wraz z przypisanymi im kierunkami interwencji;
- Instrumentarium realizacji Programu – narzędzia prawne, organizacyjne, finansowe oraz partnerskie (w tym dotacje, fundusze zewnętrzne, partnerstwa publiczno-prywatne);
- Zasady monitoringu i ewaluacji – wskaźniki, sposób raportowania oraz tryb aktualizacji Programu;
- Możliwe źródła finansowania;
- Załączniki – w szczególności wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292), w szczególności przepisy art. 87, które nakładają na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ustawą, celem programu jest:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W programie uwzględniono również przepisy innych aktów prawnych, które mają zastosowanie w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym:

1. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., która w art. 5 oraz art. 86 wskazuje na obowiązek ochrony środowiska i dziedzictwa narodowego jako wspólnego dobra.
2. Ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1465), która w art. 7 ust. 1 pkt 9 określa zadania własne gmin w zakresie kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1130), która reguluje kwestie ochrony dziedzictwa kulturowego w procesie kształtowania przestrzeni.

4. Ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2024 r. poz. 1478 ze zm.), w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego jako elementu środowiska naturalnego.
5. Ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2025r. poz. 647 ze zm.), która wspiera działania zintegrowane w zakresie ochrony środowiska i dziedzictwa.

Ponadto, opracowanie programu zostało dostosowane do Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026.

Program stanowi element założeń rozwoju gminy, integrując ochronę dziedzictwa kulturowego z działaniami w obszarach planowania przestrzennego, ochrony środowiska oraz rozwoju społeczno-gospodarczego.

2.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Ochrona dziedzictwa kulturowego stanowi jedno z kluczowych zadań państwa, realizowanych zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz strategiami i programami rządowymi. Zabytki są nieodłącznym elementem tożsamości narodowej, historycznej i kulturowej Polski, a ich zachowanie jest warunkiem zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego.

Państwo polskie realizuje politykę ochrony zabytków na poziomie centralnym i samorządowym, integrując działania różnych instytucji oraz organizacji pozarządowych. Podstawowym dokumentem określającym kierunki polityki w tym zakresie jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026, przyjęty uchwałą Rady Ministrów nr 242 z dnia 8 grudnia 2023 r.

Cele strategiczne polityki ochrony zabytków

Cel główny

Podstawowym celem krajowej polityki ochrony zabytków jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego, co oznacza zarówno poprawę jego stanu technicznego, jak i wzmocnienie jego roli w polityce zrównoważonego rozwoju.

Cele szczegółowe

W ramach realizacji polityki państwa przyjęto trzy kluczowe cele szczegółowe:

1. Weryfikacja zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości
 - Udoskonalenie ewidencji i rejestrów zabytków,
 - Identyfikacja obiektów o szczególnym znaczeniu historycznym i kulturowym,
 - Wzmocnienie ochrony zabytków archeologicznych i nieruchomości,
 - Rozwój systemów informacji o zabytkach i ich dostępności online.
2. Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków
 - Optymalizacja struktur administracyjnych w zakresie ochrony dziedzictwa,
 - Zwiększenie kompetencji organów konserwatorskich i administracji samorządowej,
 - Wspieranie współpracy między instytucjami ochrony zabytków, organizacjami pozarządowymi i społecznościami lokalnymi,
 - Wykorzystanie nowych technologii w dokumentacji i zarządzaniu zabytkami.

3. Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja społeczna)
- Wzmacnianie roli zabytków w budowaniu lokalnej i narodowej tożsamości,
 - Upowszechnienie wiedzy na temat ochrony zabytków poprzez edukację i kampanie społeczne,
 - Wspieranie inicjatyw społecznych i wolontariatu w zakresie ochrony dziedzictwa,
 - Zwiększenie roli zabytków w turystyce i rozwoju lokalnym.

Do 2026 r. polityka państwa koncentruje się na następujących działaniach priorytetowych:

- Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, w tym obiektami wpisanymi na listę UNESCO oraz Pomnikami Historii,
- Realizacja zobowiązań międzynarodowych, wynikających m.in. z konwencji UNESCO i Rady Europy,
- Cyfryzacja procesów administracyjnych w ochronie zabytków,
- Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w dokumentacji, konserwacji i zarządzaniu zabytkami,
- Dostosowanie systemu ochrony zabytków do zmian klimatycznych i minimalizacja zagrożeń związanych z ekstremalnymi warunkami pogodowymi,
- Podnoszenie świadomości społecznej w zakresie wartości i znaczenia dziedzictwa kulturowego.

Powiązania z innymi dokumentami strategicznymi

Polityka państwa w zakresie ochrony zabytków jest ściśle powiązana z kluczowymi dokumentami strategicznymi:

- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.), która podkreśla rolę kultury i dziedzictwa w rozwoju kraju,
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030, uwzględniająca ochronę dziedzictwa jako element budowania więzi społecznych,
- Polityka Ekologiczna Państwa 2030 (PEP 2030), przewidująca działania na rzecz adaptacji zabytków do zmian klimatycznych,
- Europejski Zielony Ład, który wspiera modernizację zabytków w kierunku zrównoważonego użytkowania.

Rola samorządów w realizacji polityki ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków, jednostki samorządu terytorialnego odgrywają kluczową rolę w ochronie dziedzictwa kulturowego. Obowiązki gmin obejmują:

- Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,
- Opracowanie i wdrażanie Gminnego programu opieki nad zabytkami,
- Zapewnienie ochrony zabytków poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- Podejmowanie działań edukacyjnych i promocyjnych w zakresie dziedzictwa kulturowego.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków koncentrują się na poprawie stanu ich zachowania, udoskonaleniu dokumentacji oraz wdrażaniu nowoczesnych narzędzi zarządzania dziedzictwem kulturowym. Kluczowym aspektem jest wzmacnianie roli społeczności lokalnych i samorządów, które są odpowiedzialne za wdrażanie działań na poziomie gminnym. Priorytetem na lata 2023–2026 jest również cyfryzacja ochrony zabytków, edukacja społeczna oraz dostosowanie systemu ochrony do wyzwań klimatycznych.

2.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Sicienko wykazuje zgodność, zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami.

I. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2025-2028

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2025-2028 został przyjęty uchwałą Nr XII/199/25 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 maja 2025 r. i opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego (poz. 2730). Jest kolejną edycją wojewódzkiego programu, powiązaną strukturą celów i kierunków ze „Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategią Przyspieszenia 2030+”. Dokument wykorzystuje doświadczenia z realizacji czterech wcześniejszych programów oraz sprawozdań składanych co dwa lata, rezygnując z rozbudowanych opisów dziedzictwa na rzecz aktualnych uwarunkowań prawnych, strategicznych i finansowych ochrony zabytków.

Nowy program koncentruje się na powiązaniu ochrony dziedzictwa z wdrażaniem Europejskiego Zielonego Ładu oraz perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2021–2027. Szczególną uwagę poświęcono możliwościom finansowania prac przy zabytkach z różnych poziomów – krajowego, wojewódzkiego, powiatowego i gminnego – oraz wskazaniu mechanizmów współpracy między samorządami, w tym roli gmin jako ważnych partnerów w systemie dotacyjnym i raportowaniu efektów działań.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków program wojewódzki ma charakter uzupełniający wobec innych dokumentów strategicznych regionu i nie jest aktem prawa miejscowego. Stanowi instrument polityki administracyjnej, który wyznacza główne kierunki, priorytety i zadania Samorządu Województwa w zakresie inicjowania i wspierania działań na rzecz zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa niematerialnego, ze szczególnym naciskiem na upowszechnianie i promocję dziedzictwa oraz koordynację systemu finansowania prac konserwatorskich.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko jest dokumentem komplementarnym wobec Programu Województwa Kujawsko-Pomorskiego – przekłada cele i kierunki wyznaczone na poziomie regionalnym na zadania operacyjne w skali lokalnej, z uwzględnieniem specyfiki zasobu dziedzictwa i potrzeb mieszkańców gminy. Zgodnie z zaleceniami Narodowego Instytutu Dziedzictwa relacje te mają zapewniać spójność działań konserwatorskich w skali regionu, unikać dublowania diagnoz oraz wykorzystywać program wojewódzki jako istotny punkt odniesienia przy planowaniu ochrony zabytków, kształtowaniu krajobrazu kulturowego i pozyskiwaniu środków zewnętrznych na obszarze gminy Sicienko.

II. Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – „Strategia Przyspieszenia 2030+”

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – „Strategia Przyspieszenia 2030+” została przyjęta przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą z dnia 21 grudnia 2020 r. Określa ona ramy polityki rozwoju województwa na lata 2021–2030, zgodnie z ustawą o samorządzie województwa i ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, oraz jest podstawą dla regionalnych programów operacyjnych, w tym Funduszy Europejskich dla Kujaw i Pomorza 2021–2027.

Celem nadrzędnym Strategii Przyspieszenia 2030+ jest „jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich”, osiągnąta w oparciu o filary: rozwój społeczny, zrównoważony rozwój gospodarczy, kształtowanie przestrzeni oraz sprawne funkcjonowanie systemów publicznych. Wśród celów szczegółowych znajdują się m.in. działania na rzecz kultury, sztuki i dziedzictwa narodowego, obejmujące kształtowanie i kultywowanie tożsamości regionalnej i lokalnej, rozwój oferty podmiotów upowszechniania kultury, edukacji kulturalnej, cyfryzacji zasobów kultury oraz wspieranie organizacji społecznych działających w dziedzinie kultury.

Zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie województwa powinny zapewniać spójność działań i wykorzystywać strategię regionalną jako nadrzędny punkt odniesienia. Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko rozwija ustalenia Strategii Przyspieszenia 2030+ w skali lokalnej, w szczególności w obszarach: podnoszenia jakości życia mieszkańców poprzez ochronę i ekspozycję dziedzictwa kulturowego, wzmacniania tożsamości regionalnej i lokalnej, rozwoju oferty kulturalnej i edukacji

kulturowej oraz wykorzystywania zabytków i krajobrazu kulturowego jako zasobu rozwoju społecznego, gospodarczego i turystycznego gminy.

III. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego jest – obok strategii rozwoju – podstawowym narzędziem kształtowania polityki przestrzennej regionu. Określa docelową strukturę przestrzenną województwa, rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym oraz zasady zagospodarowania dla wyznaczonych obszarów funkcjonalnych, a jego ustalenia są wiążące przy sporządzaniu studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Obowiązującym dokumentem pozostaje plan przyjęty w 2003 r. uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego, opublikowany w Dzienniku Urzędowym województwa. Równocześnie, na mocy uchwały nr XXIX/418/21 z 8 lutego 2021 r., prowadzone są prace nad nowym planem.

W planie wojewódzkim gmina Sicienko należy do bydgosko-toruńskiego obszaru metropolitalnego / obszaru funkcjonalnego, co odzwierciedla silne powiązania osadnicze i gospodarcze z Bydgoszczą. Dla gminy szczególnie istotne są ustalenia Planu dotyczące: ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego oraz przyrodniczego, zasad zagospodarowania terenów wiejskich w strefie oddziaływania dużego miasta, korytarzy ekologicznych, a także rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym (drogi, linie kolejowe, infrastruktura techniczna), które muszą zostać uwzględnione w gminnym studium i miejscowych planach.

Gminny program opieki nad zabytkami powinien pozostawać w relacji z dokumentami sporządzanymi na poziomie województwa, zapewniając spójność działań ochronnych i unikanie sprzecznych zapisów. Gminny program opieki nad zabytkami gminy Sicienko wykorzystuje więc Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jako nadrzędną ramę dla kształtowania krajobrazu kulturowego, ochrony zabytków i przygotowywania zmian w lokalnych dokumentach planistycznych.

IV. Regionalne dokumenty dotyczące rewitalizacji

System rewitalizacji w województwie kujawsko-pomorskim opiera się na Wykazie programów rewitalizacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego w perspektywie finansowej 2021–2027, przyjmowanym uchwałami Zarządu Województwa i publikowanym w serwisie „Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021–2027” oraz na portalu Urzędu Marszałkowskiego. Aktualny Wykaz stanowi załącznik do Uchwały nr 57/2676/25 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 2 czerwca 2025 r. i obejmuje wyłącznie te gminne programy rewitalizacji, które pozytywnie przeszły weryfikację pod kątem spełnienia kryteriów merytorycznych określonych w Regulaminie wpisu do Wykazu programów rewitalizacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego w perspektywie finansowej 2021–2027, przyjętym Uchwałą nr 3/102/24 z 17 stycznia 2024 r.

Za tworzenie i aktualizację Wykazu odpowiada Zarząd Województwa, działający jako instytucja zarządzająca programem Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021–2027. Umieszczenie programu rewitalizacji w Wykazie jest warunkiem ubiegania się o środki europejskie na projekty rewitalizacyjne. System ten uzupełniają materiały i narzędzia publikowane w regionalnym serwisie rewitalizacji (w tym wytyczne, odpowiedzi na pytania, informacje o konkursach) oraz działania realizowane w ramach projektu „Regiony Rewitalizacji 3.0”, których celem jest wzmocnienie potencjału gmin w planowaniu i wdrażaniu rewitalizacji.

Diagnoza i cele rewitalizacji powinny uwzględniać wartości dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, obszary powinny być wyznaczane z poszanowaniem zasobu zabytków, a planowane przedsięwzięcia rewitalizacyjne służyć jednocześnie poprawie stanu i ekspozycji zabytków. W tym sensie regionalne dokumenty dotyczące rewitalizacji stanowią ważne tło dla Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, wyznaczając ramy formalne i finansowe dla działań rewitalizacyjnych na obszarze gminy Sicienko.

V. Regionalny program funduszy europejskich: Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021–2027 (FEKP)

Regionalny program Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021–2027 (FEKP) jest podstawowym narzędziem realizacji polityki rozwoju województwa w nowej perspektywie finansowej UE. Program został zatwierdzony decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej

7 grudnia 2022 r., a następnie wdrażany i kilkakrotnie aktualizowany – obecnie obowiązuje wersja po zmianach notyfikowanych Komisji (m.in. w ramach przeglądu śródkresowego). Dokument określa cele szczegółowe i priorytety wsparcia w regionie, uzupełnione przez Szczegółowy Opis Priorytetów (SZOP) przyjmowany uchwałami Zarządu Województwa, który systematyzuje zapisy programu, lecz nie zmienia jego zakresu merytorycznego.

Cele FEdKP koncentrują się na wzmacnianiu potencjału gospodarczego i społecznego regionu oraz sprzyjaniu zintegrowanemu, zrównoważonemu i inteligentnemu rozwojowi województwa, ukierunkowanemu na wysoką jakość życia i bezpieczeństwo mieszkańców. W ramach priorytetów programu przewidziano m.in. wsparcie działań dotyczących: ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego i naturalnego, rozwoju zrównoważonej turystyki, rewitalizacji obszarów zdegradowanych, poprawy efektywności energetycznej budynków, rozwoju usług społecznych i edukacyjnych oraz cyfryzacji.

Gminny program opieki nad zabytkami powinien wskazywać powiązania z programami operacyjnymi, które mogą stanowić źródło finansowania działań na rzecz dziedzictwa. W tym kontekście FEdKP jest dla Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Sienko kluczowym dokumentem – wyznacza ramy i możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych na projekty związane z ochroną, rewaloryzacją i adaptacją zabytków, kształtowaniem krajobrazu kulturowego, rewitalizacją i rozwojem turystyki kulturowej. Relacja obu dokumentów polega na tym, że GPOZ identyfikuje potrzeby i priorytetowe przedsięwzięcia w skali gminy, natomiast FEdKP dostarcza instrumenty finansowe i warunki realizacji tych działań w szerszym, regionalnym systemie wsparcia.

VI. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego na lata 2025–2028

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego na lata 2025–2028 został przyjęty Uchwałą Nr 91/VIII/25 Rady Powiatu Bydgoskiego z dnia 26 lutego 2025 r. Jest to kolejna edycja programu, opracowana – zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – na czteroletni okres obowiązywania. Celem sporządzenia Programu jest realizacja ustawowych zadań powiatu w zakresie ochrony dziedzictwa, w tym zobowiązanie Zarządu Powiatu do składania co dwa lata Radzie Powiatu sprawozdania z jego wykonania.

Program powiatowy odwołuje się do katalogu celów określonych w art. 87 ust. 2 ustawy: uwzględniania uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego

i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody, zahamowania procesów degradacji i poprawy stanu zachowania zabytków, wyeksponowania walorów krajobrazu kulturowego, zwiększania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych, określenia warunków współpracy z właścicielami zabytków oraz tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami. Rozwija je o cele pozaustawowe, takie jak planowe i konsekwentne wykonywanie zadań samorządu powiatowego w sferze ochrony zabytków, integracja ochrony dziedzictwa z dokumentami planistycznymi, racjonalne wykorzystanie środków powiatowych na prace przy zabytkach, wspieranie lokalnych projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych oraz kształtowanie społecznej akceptacji i odpowiedzialności za dziedzictwo.

Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie powiatu powinny zapewniać spójność działań i wykorzystywać program powiatowy jako ważny punkt odniesienia dla polityk lokalnych. Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienka jest dokumentem komplementarnym wobec Powiatowego Programu – rozwija jego cele w skali gminnej, z uwzględnieniem specyfiki zasobu dziedzictwa oraz potrzeb mieszkańców. Dotyczy to w szczególności: poprawy stanu zachowania zabytków na terenie gminy, włączania ochrony i ekspozycji krajobrazu kulturowego do lokalnych dokumentów planistycznych, wspierania inicjatyw mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych oraz wykorzystywania dziedzictwa jako zasobu rozwoju społecznego i gospodarczego. Dzięki temu działania podejmowane w gminie Sicienka pozostają spójne z celami powiatu bydgoskiego, a jednocześnie są dostosowane do lokalnych uwarunkowań przestrzennych i organizacyjnych.

VII. Projekt (i Strategia) Rozwoju Ponadlokalnego Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego 2035+

Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego 2035+ została przygotowana przez Stowarzyszenie Metropolia Bydgoszcz jako wspólny dokument gmin tworzących Bydgoski Obszar Funkcjonalny, w tym gminy Sicienka.

Strategia wyznacza długofalową wizję Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego jako silnej, zintegrowanej metropolii o wysokiej jakości życia mieszkańców, opartej na zrównoważonym transporcie, nowoczesnych usługach publicznych, konkurencyjnej gospodarce oraz ochronie środowiska i dziedzictwa kulturowego. W części diagnozy i kierunków rozwoju podkreśla znaczenie współpracy samorządów w zakresie kształtowania

ładu przestrzennego, ochrony krajobrazu kulturowego, rozwoju oferty turystyki i rekreacji opartej na walorach przyrodniczych i kulturowych, a także wzmacniania tożsamości metropolitalnej przy poszanowaniu lokalnej specyfiki poszczególnych gmin.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko uwzględnia ustalenia Strategii Bydgoskiego Obszaru Funkcjonalnego 2035+ przede wszystkim w zakresie: ochrony i ekspozycji krajobrazu kulturowego na styku miasta i wsi, powiązań komunikacyjnych (w tym korytarzy transportowych przebiegających przez obszary cenne kulturowo i przyrodniczo), rozwoju turystyki kulturowej i rekreacji w oparciu o lokalne dziedzictwo oraz wzmacniania współpracy z sąsiednimi gminami Metropolii Bydgoszcz przy planowaniu i realizacji przedsięwzięć dotyczących zabytków. Dzięki temu działania podejmowane w gminie Sicienko pozostają spójne z długookresową wizją rozwoju obszaru funkcjonalnego i mogą skuteczniej korzystać z instrumentów finansowych i organizacyjnych dostępnych na poziomie metropolitalnym.

2.3. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

I. Plan ogólny gminy Sicienko (w trakcie sporządzania)

Plan ogólny gminy Sicienko jest nowym aktem planowania przestrzennego, sporządzanym zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Zastąpi on dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jako podstawowy dokument wyznaczający politykę przestrzenną gminy i ramy dla sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Wójt Gminy Sicienko ogłosił przystąpienie do sporządzenia planu ogólnego oraz prowadził zbieranie wniosków do tego aktu. Na stronie Biuletynu Informacji Publicznej zamieszczono obwieszczenie o przystąpieniu do sporządzenia planu ogólnego gminy Sicienko, a następnie – obwieszczenie Wójta z dnia 14 sierpnia 2024 r. o wydłużeniu terminu składania wniosków do dnia 16 września 2024 r., wraz z formularzem wniosku określonym w rozporządzeniu Ministra Rozwoju i Technologii. Dane przestrzenne związane z planem ogólnym udostępniane są poprzez gminny geoportal (serwis e-mapa).

Zgodnie z nowym systemem planowania przestrzennego, plan ogólny obejmie cały obszar gminy i określi m.in. strefy funkcjonalne, kierunki zagospodarowania oraz zasady ochrony ładu przestrzennego i krajobrazu, w tym obszary o szczególnych walorach przyrodniczych i kulturowych. Ustalenia planu ogólnego będą wiążące zarówno przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, jak i przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko odnosi się do planu ogólnego jako docelowego, nadrzędnego dokumentu planistycznego:

- przy formułowaniu polityk ochrony krajobrazu kulturowego i wskazywaniu obszarów o szczególnych wartościach kulturowych,
- przy rekomendowaniu zmian w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w innych aktach planowania przestrzennego,
- przy identyfikacji stref, w których planowane przekształcenia przestrzeni mogą wywołać istotne skutki dla zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Program uwzględnia fakt, że w okresie przejściowym – do czasu uchwalenia planu ogólnego – obowiązujące pozostaną jeszcze ustalenia dotychczasowego studium, natomiast cały horyzont czasowy Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (lata 2026–2029) zakłada już funkcjonowanie planu ogólnego jako podstawowego punktu odniesienia dla polityki przestrzennej gminy. Dzięki temu relacje pomiędzy dokumentami są spójne z nowym systemem planowania przestrzennego i zaleceniami, aby powiązać ochronę zabytków z aktualnymi narzędziami polityki przestrzennej gminy.

II. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Sicienko

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (mpzp) są podstawowym narzędziem gminy do kształtowania ładu przestrzennego i ochrony krajobrazu kulturowego. Określają przeznaczenie terenów, zasady zagospodarowania i kształtowania zabudowy, a ich ustalenia – jako akty prawa miejscowego – są wiążące przy wydawaniu decyzji administracyjnych.

Na terenie gminy Sicienko obowiązuje szereg mpzp obejmujących przede wszystkim obszary o największej presji inwestycyjnej (Sicienko, Pawłówek, Osówiec i wybrane sołectwa wiejskie). W nowszych planach wprowadzono **wyraźne ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego**, które można podzielić na trzy poziomy:

1. **Klauzule ogólne** – w wielu planach zamieszczony jest paragraf „Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków...”, nakazujący stosowanie ustawy o ochronie zabytków w przypadku natrafienia na obiekt o cechach zabytku podczas robót ziemnych lub budowlanych. Zapewnia to podstawowy poziom prewencji.
2. **Strefy ochrony archeologicznej „W”** – część mpzp (m.in. dla Pawłówka i wybranych terenów Osówca) wyznacza strefy „W” ochrony archeologicznej, w których wszelka działalność inwestycyjna musi być prowadzona z uwzględnieniem przepisów o ochronie zabytków, a inwestor ma obowiązek odpowiedniego postępowania w razie odkrycia znalezisk archeologicznych.
3. **Rozbudowane strefy ochrony konserwatorskiej** – w najnowszych planach dla fragmentów Sicienka wprowadzono strefy „B” ochrony konserwatorskiej dla historycznego układu ruralistycznego oraz dawnego cmentarza ewangelickiego. Ustalenia te obejmują m.in.: ograniczenia wysokości, kształtu i lokalizacji nowej

zabudowy, zakazy zabudowy na terenie cmentarza, nakazy zachowania i pielęgnacji starodrzewu oraz uczynienia historycznej kompozycji założenia.

Relacja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego polega na tym, że Program wykorzystuje obowiązujące plany jako ramę prawną i przestrzenną działań ochronnych, pozostając z nimi spójny i ich nie naruszając. Program uwzględnia istniejące ustalenia ochrony dziedzictwa oraz wskazuje potrzebę dalszego wzmocnienia roli mpzp w ochronie zabytków i krajobrazu kulturowego, w szczególności poprzez stosowanie stref ochrony konserwatorskiej i archeologicznej oraz odpowiednich parametrów kształtowania zabudowy na obszarach o wysokich wartościach kulturowych.

III. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy Sicienko został opracowany w 2015 r., zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 Nr 212, poz. 2153). Dokument stanowi podstawę wdrażania procedur zabezpieczenia zasobów dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym. Z uwagi na zmiany legislacyjne i rosnące zagrożenia geopolityczne wymaga corocznej aktualizacji i dostosowania do bieżących potrzeb i standardów ochrony.

IV. Uchwała Nr XXXVII/350/18 Rady Gminy Sicienko z dnia 22 sierpnia 2018 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

Uchwała Nr XXXVII/350/18 Rady Gminy Sicienko z dnia 22 sierpnia 2018 r. stanowi podstawowy na poziomie gminy akt prawa miejscowego regulujący zasady udzielania dotacji celowych z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Uchwała wdraża na poziomie lokalnym uprawnienia wynikające z art. 81 ustawy

z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, doprecyzowując m.in. krąg beneficjentów (właściciele i posiadacze zabytków), tryb naboru i rozpatrywania wniosków, zasady przyznawania i rozliczania dotacji oraz katalog prac kwalifikowanych, odwołujący się do „nakładów koniecznych” w rozumieniu art. 77 ustawy.

Relacja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko z Uchwałą Nr XXXVII/350/18 ma charakter komplementarny. Program identyfikuje priorytetowe potrzeby ochrony dziedzictwa, wskazuje obiekty i obszary wymagające pilnych interwencji oraz formułuje kierunki działań, natomiast uchwała dotacyjna stanowi kluczowy instrument finansowy ich realizacji.

W kolejnych latach obowiązywania Programu zakłada się utrzymanie i – w miarę możliwości budżetowych – wzmacnianie systemu gminnych dotacji na prace przy zabytkach oraz ścisłe powiązanie kryteriów ich przyznawania z priorytetami i celami Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Oznacza to m.in. preferowanie zadań dotyczących obiektów o najwyższej wartości dla krajobrazu kulturowego gminy, obiektów zagrożonych degradacją oraz przedsięwzięć wpisujących się w kierunki działań Programu (np. rewaloryzacja historycznych układów ruralistycznych, zespołów dworsko-parkowych czy dawnych cmentarzy komunalnych).

3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY SICIENKO

3.1. ZARYS HISTORII GMINY¹

Najdawniejsze dzieje obszaru dzisiejszej gminy Sicienka sięgają końca epoki lodowcowej. Teren ten był atrakcyjny osadniczo już dla łowców późnego paleolitu, o czym świadczą znaleziska kultury świderskiej odkryte w Pawłównie, datowane na około dziesięć tysięcy lat przed naszą erą. W kolejnych tysiącletniach osadnictwo rozwijało się tu nieprzerwanie, czego potwierdzeniem są stanowiska neolityczne kultury pucharów lejkowatych w Samsiecznie, Szczutkach, Ugodzie i Zawadzie. Z epoki żelaza pochodzą liczne ślady kultur pomorskiej i przeworskiej, a szczególnie cenny jest skrzyniowy grób ciałopalny z popielnicą ze znakiem tarczy odkryty w Murucinie. Osady z okresu wpływów rzymskich, między innymi w Pawłównie i Trzemiętówce, pokazują, że obszar ten utrzymywał ciągłość osadniczą od pradziejów aż do wczesnego średniowiecza.

W okresie wczesnośredniowiecznym pojawiły się pierwsze trwałe osady, m.in. w Kamieńcu, Nowaczku, Sicienku, Wierzchucinku, Wierzchucinie i Wojnowie. W XIII wieku funkcjonował tutaj również ważny gród rycerski w Pawłównie, strzegący wschodniej części kasztelanii bydgoskiej. Już w tym stuleciu istniały liczne wsie, które później stały się fundamentem dzisiejszej sieci osadniczej: Szczutki, Wierzchucinek, Samsieczno, Mochle, Osowiec, Trzemiętowo, Trzemiętówko, Sitno i Słupowo. Wiele z nich miało charakter rycerski, lecz część została wkrótce nadana klasztorom, zwłaszcza cystersom z Byszewa i Koronowa

¹ Podstawę opracowania rozdziału stanowią w szczególności:

Księga adresowa wszystkich miejscowości w Wielkim Księstwie Poznańskim, oprac. Józef Mycielski, Poznań 1902;

Materiały do dziejów kultury i sztuki Bydgoszczy i regionu, z. 10, Pracownia Dokumentacji i Popularyzacji Zabytków Wojewódzkiego Ośrodka Kultury w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2005;

Kronika Bydgoska, t. XXXII, Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy, Bydgoszcz 2011;

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. XI: Dawne województwo bydgoskie, z. 3: Bydgoszcz i okolice, Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1979;

Izabela Chudzyńska, Na pograniczu smaku. Tradycja i zmiana w kulturze kulinarnej Krajny na przykładzie gminy Sicienka, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. UAM dr. hab. Waldemara Kuligowskiego, Poznań 2016;

Karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa z terenu gminy Sicienka, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Bydgoszczy oraz serwis zabytek.pl;

Materiały Urzędu Gminy Sicienka, [online:] <https://www.sicienka.pl>, dostęp: 04.11.2025;

Michał Wiśniewski, „Grupa «Lapidaria – zapomniane cmentarze Pomorza i Kujaw», czyli o społecznym ratowaniu cmentarzy w województwie kujawsko-pomorskim”, [online:]

<https://kamiennakamieniu.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/10/michac582-wic59bniewski-do-ziemia-skrywa-kosci.pdf>, dostęp: 03.11.2025.

oraz biskupom włocławskim. Cystersi odegrali tu znaczącą rolę gospodarczą: wprowadzali lokacje na prawie niemieckim, zakładali młyny i karczmy, organizowali karczunki oraz rozwijali rolnictwo, stając się jednym z głównych czynników kształtujących krajobraz i strukturę własności. W kolejnych stuleciach dobra zmieniały właścicieli stosunkowo często, co odzwierciedlało dynamiczne procesy gospodarcze i polityczne regionu.

Terytorium dzisiejszej gminy Sicienko od wczesnego średniowiecza związane było z Kujawami i z wyodrębnioną pod koniec XII wieku dzielnicą kujawską. Podziały administracyjne ukształtowane w epoce rozbicia dzielnicowego uległy stabilizacji i w zasadniczych zrębach przetrwały aż do czasów nowożytnych. Już na początku XIII wieku ziemie te znalazły się w obrębie kasztelanii bydgoskiej. W pierwszej połowie XIV wieku obszar ten został włączony do nowo formowanego województwa inowrocławskiego w ramach powiatu bydgoskiego, a taki układ utrzymał się do końca epoki przedrozbiorowej.

Równocześnie kształtowały się struktury parafialne. Pierwsze kościoły powstawały na tym obszarze już w XIII i XIV wieku. W Dąbrówce Nowej drewniana świątynia pod wezwaniem św. Barbary została ufundowana przez ród Awdańców i w 1311 roku sprzedana cystersom z Byszewa, po czym znów powróciła w ręce rycerskie. W 1428 roku miejscowa świątynia została wyniesiona do rangi kościoła parafialnego. Podobnie w Samsiecznie kościół św. Bartłomieja, prawdopodobnie XII-wieczny lub XIII-wieczny. Żaden z tych wczesnych kościołów niestety nie przetrwał do czasów współczesnych, lecz ich działalność odegrała istotną rolę w kreowaniu lokalnego życia społecznego, kulturalnego i oświatowego.

W wiekach XVII i XVIII na losy ziem dzisiejszej gminy Sicienko silnie wpłynęły kolejne konflikty zbrojne. Okres potopu szwedzkiego przyniósł rabunki, pustoszenie folwarków oraz grabieże dóbr kościelnych i prywatnych. W połowie XVIII wieku przez region przeszły wojska moskiewskie, pozostawiając po sobie spalone wsie i liczne ofiary. Po pierwszym rozbiorze Polski w 1772 roku ziemie te znalazły się w granicach Prus Zachodnich, a następnie, po 1815 roku, w Prowincji Poznańskiej. Okres pruski przyniósł daleko idące zmiany, zarówno gospodarcze, jak i kulturowe. Administracja pruska wspierała napływ osadników niemieckich, rozwijała infrastrukturę i modernizowała rolnictwo.

Ogromne znaczenie dla regionu miała budowa Kanału Bydgoskiego w latach 1772–1774, łączącego systemy wodne Wisły i Odry i tworzącego nowe możliwości transportowe, które umocniły gospodarcze znaczenie Bydgoszczy i jej okolic.

XIX wiek przyniósł intensywny rozwój gospodarczy i społeczny. Powstawały nowe dwory i folwarki, które kształtowały strukturę majątkową regionu. W Kasprowie funkcjonował

zespół dworski rozwijany od końca XIX wieku, w Goncarzewach – majątek Goncarzewskich, a później Potulickich, natomiast w Sicienku majątek rodziny Rehfeldów posiadającej dobra ziemskie oraz pałac i park powstały w II połowie XIX wieku. W Strzelewie i jego folwarkach Janin i Kamieniec gospodarowali Bnińscy, później hrabia Morstin. W Wojnowie najpierw mieszkali Wojnowscy, potem rodzina Rahm, a w Dąbrówce Nowej – rodziny Verch i Bnińskich. Pałac Bnińskich w Kruszynie z 1882 roku stanowił przykład eklektycznej architektury rezydencjonalnej regionu. Dwory istniały także w Łukowcu, Mochlu i Słupowie, a folwark Samsieczno pozostawał własnością Potulickich. Równocześnie rozwijała się infrastruktura – otwarcie linii kolejowej Bydgoszcz– Piła w połowie XIX wieku sprzyjało lokalnej komunikacji i handlowi, a kolej wąskotorowa z Bydgoszczy do Koronowa, ukończona w 1895 roku, połączyła wiele miejscowości dzisiejszej gminy.

W XIX i na początku XX wieku teren dzisiejszej gminy charakteryzował się wyraźną przewagą ludności niemieckiej. Był to rezultat pruskiej kolonizacji i dominacji niemieckich urzędników, nauczycieli oraz właścicieli ziemskich. Spisy ludności z początku XX wieku pokazują wysoki odsetek Niemców zarówno w powiecie bydgoskim, jak i w sąsiednich powiatach. Po odzyskaniu niepodległości w 1920 roku sytuacja zaczęła się stopniowo zmieniać, ponieważ część niemieckich mieszkańców wyjechała lub straciła stanowiska związane z administracją. Spis z 1931 roku wykazał już znaczne zmniejszenie liczby osób deklarujących język niemiecki jako ojczysty.

Po II wojnie światowej nastąpiła niemal całkowita wymiana ludności. Niemcy, którzy stanowili przed wojną znaczący odsetek mieszkańców, zostali wysiedleni, a ich miejsce zajęli repatrianci z Kresów Wschodnich, osadnicy z centralnej Polski oraz osoby pracujące w nowej administracji. Proces ten zakończył się w zasadzie do 1949 roku i zadecydował o współczesnym charakterze demograficznym regionu. Jednocześnie pozostawił po sobie widoczne w krajobrazie kulturowym ślady: ponemiecką zabudowę, ceglane domy i stodoły, dawne folwarki, układy ruralistyczne wsi oraz liczne cmentarze ewangelickie, które po wojnie najczęściej popadły w zapomnienie.

Współcześnie jednym z najważniejszych elementów lokalnego dziedzictwa są te właśnie cmentarze, będące pozostałością po społecznościach, które zniknęły z tych terenów po 1945 roku. Ich stan, często zarośnięty i zdewastowany, świadczy o skomplikowanej historii XX wieku, a jednocześnie o trudności w zachowaniu pamięci o dawnych mieszkańcach. W ostatnich latach rolę w dokumentowaniu i ratowaniu tych miejsc odgrywa grupa „Lapidaria – zapomniane cmentarze Pomorza i Kujaw”, która porządkuje nekropolie, inwentaryzuje nagrobki, prowadzi prace społeczne i przywraca pamięć o ich dawnym charakterze.

Na mocy traktatu wersalskiego w styczniu 1920 roku obszar gminy powrócił do odrodzonej Polski. W okresie II Rzeczypospolitej wchodził w skład województwa poznańskiego, a następnie od 1938 roku – pomorskiego. Wraz z dynamicznym rozwojem infrastruktury kolejowej szybko rozbudowywała się także sieć szkolna: szkoły funkcjonowały w Dąbrówce Nowej, Gliszczu, Samsiecznie, Wojnowie, a nowe powstawały w Sicienku, Mochlu, Kruszynie, Wierzchucinku, Trzemiętówku i Strzelewie. Życie społeczne i gospodarcze koncentrowało się wokół dworów, folwarków i lokalnych urzędów. Pod koniec lat trzydziestych wzniesiono tu umocnienia militarne – schrony stanowiące fragment systemu Przedmościa Bydgoskiego.

Wybuch II wojny światowej przyniósł liczne ofiary i represje. Wielu mieszkańców poległo we wrześniu 1939 roku, zamknięto kościoły i szkoły, a liczne dwory i zabudowania folwarczne zostały zniszczone. Po wojnie tereny te znalazły się w województwie pomorskim z siedzibą w Bydgoszczy, a w 1950 roku województwo przemianowano na bydgoskie. Reformy administracyjne z 1975 roku zniosły powiaty i włączyły gminę Sicienko do nowego województwa bydgoskiego, natomiast reforma z 1999 roku przywróciła powiaty i włączyła gminę w obecne granice powiatu bydgoskiego w województwie kujawsko-pomorskim.

Dzisiejsza struktura osadnicza gminy Sicienko jest odbiciem wielu warstw historycznych. Najstarsze wsie zachowały średniowieczne układy owalnic i ulicówek. Z okresu kolonizacji pruskiej pochodzą długie zagrodowe gospodarstwa z ceglana zabudową, charakterystyczne dla XIX wieku. Okres powojenny przyniósł przekształcenia własnościowe, parcelację majątków ziemskich i powstawanie nowych osiedli. Wszystkie te elementy tworzą krajobraz kulturowy, w którym obok siebie występują ślady średniowiecznej sieci osadniczej, pruskiego modelu gospodarczego i powojennej przebudowy społecznej.

Dzieje gminy Sicienko są więc historią niezwykle długiego osadnictwa, intensywnych wpływów klasztornych i rycerskich, późniejszej dominacji kultury niemieckiej i przemian XX wieku, które niemal całkowicie zmieniły strukturę ludnościową i własnościową regionu.

3.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami krajobraz kulturowy to „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze” (art. 3 pkt 14). Oznacza to, że przedmiotem ochrony jest nie tylko pojedynczy obiekt, lecz cała przestrzeń – sposób, w jaki zabudowa, układ dróg, zieleń, wody i ukształtowanie terenu tworzą czytelny,

historycznie ukształtowany układ. Wartości krajobrazu kulturowego obejmują zarówno jego „obraz” (fizjonomia przestrzeni), jak i wiedzę o społeczności, która go wytworzyła oraz niematerialne treści – pamięć, tradycje, zwyczaje i symbole związane z miejscem.

Krajobraz kulturowy ma charakter dynamiczny – podlega ciągłym przekształceniom pod wpływem nowych funkcji, technologii i potrzeb mieszkańców. Jego kształtowanie powinno odbywać się w warunkach zachowania ładu przestrzennego i harmonii, rozumianych jako spójne współistnienie elementów przyrodniczych i kulturowych oraz równowaga między tradycją a współczesną zabudową. Krajobraz jest także doświadczeniem wielozmysłowym: obok panoram, sylwet zabudowy, zieleni czy układu ulic składają się na niego dźwięki (np. dzwony kościelne, odgłosy wsi, szum drzew i wody), zapachy (lasów, pól, gospodarstw, wody jezior) oraz obecne w przestrzeni elementy informacyjne – szyldy, reklamy, oświetlenie. Ochrona krajobrazu kulturowego wymaga więc myślenia nie tylko o samych zabytkach, ale także o ich otoczeniu i relacjach przestrzennych.

Przyrodnicze podłoże krajobrazu gminy

Krajobraz kulturowy gminy Sicienka wyrasta z silnie zróżnicowanego tła przyrodniczego, ukształtowanego w wyniku działalności lądolodu i wód roztopowych. W podziale fizycznogeograficznym (Kondracki i nowsze opracowania) obszar gminy położony jest na styku trzech mezoregionów: Pojezierza Krajeńskiego, Doliny Brdy oraz Kotliny Toruńskiej (części Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej).

- Wysoczyzna morenowa Pojezierza Krajeńskiego obejmuje znaczną część centralnych i północno-zachodnich obszarów gminy. To faliste, miejscami pagórkowate tereny z mozaiką pól, łąk, zadrzewień śródpolnych oraz niewielkich zbiorników wodnych.
- Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka / Kotlina Toruńska tworzy południową część gminy – rozległe, niżej położone tereny dolinne o bardziej wyrównanej rzeźbie, związane z doliną Noteci i Kanału Bydgoskiego.
- Sandrowe obszary Doliny Brdy w części wschodniej i północno-wschodniej gminy wiążą się z większym udziałem lasów, w tym borów sosnowych, oraz polodowcowych form rzeźby.

Szczególnie charakterystycznym elementem jest Rynna Jezior Byszewskich, która wciną się w wysoczyznę, tworząc łańcuch wydłużonych jezior (m.in. Wierzchucińskie Małe – częściowo, Wierzchucińskie Duże, Słupowskie), połączonych systemem cieków, w tym rzeką

Krówką, prowadzącą w kierunku Zalewu Koronowskiego. Rynna ta ma duże znaczenie krajobrazowe i rekreacyjne – wysokie zbocza, silnie wydłużone akweny i otaczające je lasy tworzą jedno z najbardziej rozpoznawalnych panoram gminy.

Wysokie walory przyrodnicze krajobrazu znajdują odzwierciedlenie w formach ochrony:

- rezerwat przyrody „Kruszyn” – leśny rezerwat na stromych zboczach pradoliny Noteci, chroniący grądy zboczowe i polodowcowe formy rzeźby,
- fragmenty Obszaru Chronionego Krajobrazu Rynny Jezior Byszewskich oraz Obszaru Chronionego Krajobrazu Zalewu Koronowskiego,
- obszary sieci Natura 2000 „Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego” (PLB300001) oraz „Dolina Noteci” (PLH300004), obejmujące fragmenty pradolinnych łąk, torfowisk i siedlisk cennych przyrodniczo.

Te elementy przyrodnicze stanowią ważne ramy dla krajobrazu kulturowego – decydują o lokalizacji wsi, przebiegu dróg, rozmieszczeniu pól i zadrzewień, a współcześnie także o atrakcyjności terenów rekreacyjnych (szlaki piesze, rowerowe, wypoczynek nad jeziorami).

Historyczne kształtowanie krajobrazu kulturowego

Teren dzisiejszej gminy Sicienko był zasiedlony co najmniej od wczesnego średniowiecza, co potwierdzają znaleziska archeologiczne w rejonie Sicienka i okolicznych miejscowości. W średniowieczu i epoce nowożytnej rozwijały się tu wiejskie układy osadnicze związane z gospodarką rolną i leśną oraz folwarczne majątki ziemskie. O dawnych strukturach osadniczych świadczą dziś m.in. historyczne układy ruralistyczne, relikty dworów i założeń folwarcznych, kaplice i cmentarze oraz stanowiska archeologiczne dokumentujące wcześniejsze fazy użytkowania przestrzeni.

Silnym impulsem przekształceń krajobrazu były reformy rolne i kolonizacja z drugiej połowy XIX wieku oraz parcelacje prowadzone przez władze pruskie, a następnie procesy parcelacyjne w okresie międzywojennym. Zmieniały one strukturę własności i podział wsi, wprowadzając nowe zagrody chłopskie i kolonie osadnicze, często o regularnym układzie działek i dróg. Po II wojnie światowej nastąpiła wymiana ludności (odpływ społeczności niemieckiej i napływ nowych osadników), a wraz z nią przekształcenia tradycyjnej zabudowy wiejskiej i sposobów użytkowania gospodarstw.

W krajobrazie kulturowym gminy szczególną rolę odgrywają:

- historyczne układy wsi – często o czytelnych pierwotnych rzutach (ulicówki, owalnice, wsie wielodrożnicowe), z relikтами tradycyjnej zabudowy i zieleni towarzyszącej,
- zespoły dworsko-parkowe i folwarczne – o układach kompozycyjnych powiązanych z otoczeniem (osie dojazdowe, powiązania widokowe, aleje),
- architektura sakralna (kościół, cmentarze parafialne i ewangelickie, kapliczki i krzyże przydrożne),
- infrastruktura techniczna i komunikacyjna – drogi o historycznym przebiegu, obiekty hydrotechniczne związane z doliną Noteci i Kanału Bydgoskiego, ślady dawnej sieci kolejowej.

Historycznie ukształtowany układ ruralistyczny miejscowości Sicienko, rozwijający się od XV do XX wieku, charakteryzujący się czytelną strukturą przestrzenną, w której wykształciły się elementy o charakterze centralnym, w tym zespoły rezydencjonalne, sakralne oraz przestrzenie publiczne.

Bliskość Bydgoszczy (gmina jest jej najbliższym północno-zachodnim sąsiadem) oraz dogodne połączenia drogowe spowodowały, że w ostatnich dekadach krajobraz kulturowy Sicienka staje się coraz silniej kształtowany przez procesy podmiejskiej suburbanizacji – rozbudowę zabudowy jednorodzinnej, usługowej i rekreacyjnej, szczególnie w strefach o wysokich walorach krajobrazowych i dobrej dostępności komunikacyjnej.

Współczesny obraz krajobrazu kulturowego gminy

Współczesny krajobraz kulturowy gminy Sicienko ma przede wszystkim charakter wiejskiego krajobrazu rolniczego, urozmaiconego kompleksami leśnymi i jeziorami:

- dominują pola uprawne i łąki, tworzące mozaikę z kępami zadrzewień śródpolnych, przydrożnymi alejami i niewielkimi zalesieniami,
- w licznych wsiach zachowały się fragmenty tradycyjnej zabudowy z XIX i początku XX wieku – domy mieszkalne i budynki gospodarcze, często o cechach typowej zabudowy wiejskiej regionu,
- dominantami krajobrazowymi są wieże kościołów, sylwety dworów i większych założeń rezydencjonalnych, a także wysokie zbocza rynny jezior byszewskich i skarpy pradoliny Noteci,
- w otoczeniu jezior i rezerwatu „Kruszyn” rozwijają się funkcje rekreacyjne (zabudowa letniskowa, ośrodki wypoczynkowe, trasy piesze i rowerowe), co dodatkowo wzmacnia związek mieszkańców i użytkowników z walorami krajobrazowymi gminy.

Na terenie 21 sołectw i 36 miejscowości koncentrują się różne typy krajobrazu kulturowego – od bardziej „tradycyjnych” wsi rolniczych o zachowanym czytelnym układzie, przez przekształcające się obszary podmiejskie w bezpośrednim sąsiedztwie Bydgoszczy, po strefy rekreacyjne nad jeziorami. Całość tworzy strukturę, w której zabytkowe obiekty i układy (wpisane do rejestru zabytków, ujęte w gminnej ewidencji zabytków oraz wskazane stanowiska archeologiczne) współistnieją z nowszą zabudową i współczesną infrastrukturą. Dlatego oznacza to konieczność:

- postrzegania zabytków w kontekście ich otoczenia krajobrazowego (np. ochrona powiązań widokowych, tradycyjnych układów dróg i zieleni),
- integrowania ochrony krajobrazu kulturowego z planowaniem przestrzennym (plan ogólny, mpzp) i ochroną przyrody,
- świadomego kształtowania nowych inwestycji tak, aby nie zakłócały czytelności historycznych układów i panoram oraz nie prowadziły do degradacji charakteru wsi i terenów otwartych.

W efekcie krajobraz kulturowy gminy Sicienko stanowi kluczowy zasób tożsamościowy i rozwojowy – łączy wartości przyrodnicze i historyczne, utrwalone w przestrzeni układy osadnicze, sferę symboli i pamięci oraz współczesne funkcje mieszkaniowe i rekreacyjne. Ochrona tego krajobrazu powinna być jednym z głównych punktów odniesienia dla działań planistycznych i inwestycyjnych gminy.

3.3. ZABYTKI NIERUCHOME

Podstawową formą ochrony zabytków w Polsce jest wpis do rejestru zabytków. Wpisu danego obiektu do rejestru dokonuje się na mocy decyzji wydanej przez właściwego dla danego województwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Rejestr prowadzony jest na mocy art. 8 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. oraz Rozporządzenia Ministra Kultury w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę z dnia 14 maja 2004 r.

Na obszarze gminy wpisem do rejestru zabytków objęte są przede wszystkim: pięć zespołów dworsko-parkowych (Kruszyn, Mochle, Osowiec, Słupowo, Wojnowo), dwa zespoły sakralne dawnego wyznania ewangelickiego – obecnie kościoły rzymskokatolickie

pw. św. Kazimierza Królewicza w Kruszynie i pw. św. Andrzeja Boboli w Sicienku – oraz zespół Kanału Bydgoskiego przebiegający przez Zielonczyn, Pawłówek i Kruszyniec. Razem tworzą one rdzeń zasobu zabytków nieruchomych o randze ponadlokalnej, dokumentujący przemiany własnościowe, wyznaniowe i gospodarcze od XVIII do XX w.

Istotnym uzupełnieniem rejestru jest gminna ewidencja zabytków, założona w 2012 r. i kompleksowo zaktualizowana w 2025 r. Ujęto w niej kościoły i kaplice, cmentarze rzymskokatolickie i ewangelickie, kapliczki i figury przydrożne, dawne dwory i zespoły folwarczne, historyczną zabudowę mieszkalną i zagrodową, obiekty użyteczności publicznej, aleje oraz drogi o zachowanej historycznej nawierzchni, a także historyczne układy ruralistyczne wsi. Dzięki temu ewidencja obejmuje zarówno pojedyncze obiekty, jak i większe założenia oraz fragmenty krajobrazu kulturowego.

Analiza gminnej ewidencji zabytków, zaktualizowanej w 2025 r., pozwala na określenie zróżnicowania przestrzennego zasobu zabytków nieruchomych w układzie miejscowości. Największą liczbą obiektów ewidencjonowanych wyróżnia się zespół osadniczy Mochle-Mochełek (łącznie 17 zabytków), a także Kruszyn, Osówiec i Zielonczyn (po 16 zabytków w każdej z tych miejscowości). Wysoką koncentracją zabytków charakteryzuje się również Sicienka (10 obiektów), pełniące funkcję administracyjnego centrum gminy, a także miejscowości o wyraźnie ukształtowanej strukturze historycznej: Dąbrówka Nowa (10 obiektów), Strzelewo, Trzemiętowo i Wojnowo (po 8 obiektów w każdej z nich).

Istotne skupiska zabytków występują ponadto w Łukowcu, Gliszczu i Kruszyńcu oraz w Słupowie i Szczutkach. W pozostałych wsiach liczba zabytków jest mniejsza (od jednego do pięciu obiektów), przy czym często są to obiekty o wysokiej randze kompozycyjnej lub symbolicznej, jak pojedyncze dwory, kościoły, cmentarze czy odcinki Kanału Bydgoskiego.

W gminnej ewidencji występują również wpisy odnoszące się do obiektów położonych w przestrzeni kilku miejscowości lub o charakterze liniowym, takie jak Zespół Kanału Bydgoskiego, brukowane drogi czy aleje drzew. Wskazują one na zabytki, których oddziaływanie przestrzenne wykracza poza granice pojedynczych wsi i które powinny być rozpatrywane w szerszym kontekście krajobrazu kulturowego gminy.

Układ ten odzwierciedla historyczne procesy kształtowania się krajobrazu kulturowego gminy: największe skupiska zabytków występują w dawnych ośrodkach majątkowych, przy ważnych szlakach komunikacyjnych oraz w miejscowościach pełniących funkcje lokalnych centrów administracyjnych i usługowych.

Stan zachowania zabytków nieruchomych na terenie gminy Sicienka jest zróżnicowany,

ale ogólnie można go określić jako umiarkowanie dobry. Zasadnicza część zasobu – zwłaszcza obiekty wciąż aktywnie użytkowane – zachowała czytelną formę, bryłę i podstawowe wartości historyczne, natomiast wyraźnie wyodrębnia się grupa zabytków zaniedbanych, częściowo zdewastowanych lub zachowanych jedynie w formie reliktyw.

Do najlepiej zachowanych należą kościoły parafialne i filialne oraz czynne cmentarze. Obiekty te korzystają z bieżącej opieki, są remontowane i dostosowywane do współczesnych potrzeb, przy zachowaniu kompozycji przestrzennej i zasadniczego charakteru historycznego wystroju. Podobnie znacząca część zabytkowej zabudowy mieszkalnej, zagrodowej i użyteczności publicznej (dawne szkoły, remizy, budynki gminne) pozostaje w stanie średnim lub dość dobrym – mimo licznych przekształceń powojennych, takich jak termomodernizacje, wymiana stolarki czy zmiany pokryć dachowych. W wielu przypadkach zachowano jednak historyczne gabaryty, układy i proporcje, co sprawia, że budynki te nadal tworzą rozpoznawalny, historycznie ukształtowany krajobraz wsi.

Znacznie bardziej zróżnicowany jest stan zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych. Część z nich zachowała stosunkowo wysoką integralność – czytelny układ dworu, parku i zabudowań gospodarczych – przy jednoczesnej konieczności przeprowadzenia poważniejszych remontów i zabiegów konserwatorskich. Inne zespoły zostały silnie przekształcone na skutek adaptacji powojennych, co osłabiło autentyzm substancji, choć zachowały one nadal walor dokumentacyjny. Szczególnie wrażliwym elementem są parki i zieleń komponowana: układy te często funkcjonują w stanie zaniedbania, z ubytkiem starodrzewu, przerwaniem ciągów alejowych i silną sukcesją samosiewów, co zaciera pierwotną kompozycję.

Najbardziej zagrożoną grupą zabytków pozostają dawne cmentarze ewangelickie oraz inne nieużytkowane nekropolie. W wielu przypadkach zachowały się one jedynie fragmentarycznie – w postaci pojedynczych nagrobków, resztek ogrodzeń lub słabo czytelnych nasypów i kwater – a całość porasta gęsta roślinność. Stan tych obiektów należy z reguły ocenić jako zły. Bez systematycznych działań porządkowych, dokumentacyjnych i upamiętniających grozi im dalsza, nieodwracalna degradacja i zanik śladów w przestrzeni. Zbliżone problemy, choć w mniejszej skali, dotyczą również części alei przydrożnych i zadrzewień, które borykają się z ubytkiem drzew, brakiem nasadzeń uzupełniających i skutkami starzenia się drzewostanu.

Oddzielną grupę stanowią obiekty militarne – schrony i relikty umocnień Przedmościa Bydgoskiego – oraz wybrane obiekty inżynieryjne, w tym odcinek Kanału Bydgoskiego. Ich stan konstrukcyjny jest na ogół dobry, a uszkodzenia wynikają głównie z naturalnego starzenia się materiału, warunków pogodowych i lokalnych aktów dewastacji. Głównym

problemem jest tu raczej zarastanie roślinnością i brak uporządkowanej ekspozycji niż bezpośrednie zagrożenie techniczne.

Podsumowując, większość zabytków nieruchomości gminy Sicienko zachowała się w stanie pozwalającym na dalsze użytkowanie i rozwijanie funkcji, natomiast szczególnej troski wymagają: dawne cmentarze, parki dworskie, część zabudowy folwarcznej oraz historyczne zadrzewienia.

Analiza chronologiczna pokazuje, że zdecydowana większość zabytków nieruchomości gminy Sicienko powstała w okresie od 2. połowy XIX do pierwszej połowy XX w. Jest to typowy obraz dla obszaru wiejskiego silnie przekształconego w czasach pruskich i w okresie międzywojennym.

Na podstawie datowania przyjętego w ewidencji układ chronologiczny wygląda następująco:

- około 1/3 zasobu datowana jest na XIX w. – w tym głównie na jego drugą połowę i schyłek stulecia. Do tej grupy zaliczają się m.in. dawne dwory, część domów mieszkalnych, obiekty folwarczne, najstarsze nagrobki na cmentarzach ewangelickich oraz część kapliczek i figur przydrożnych.
- około połowa wszystkich obiektów przypada na pierwszą połowę XX w. W tej grupie mieszczą się budynki mieszkalne i zagrodowe wzniesione lub przekształcone na początku XX w., liczne obiekty użyteczności publicznej (szkoły, remizy, budynki gminne), część zabudowy sakralnej oraz nowsze elementy cmentarzy.
- osobną, dość liczną kategorię stanowią obiekty datowane na przełom XIX i XX w. Wskazuje to na intensywną fazę przekształceń i uzupełnień zabudowy około roku 1900 – szczególnie w zespołach dworsko-parkowych, zabudowie folwarcznej i zagrodowej oraz w infrastrukturze towarzyszącej (budynki gospodarcze, ogrodzenia, mała architektura).
- obiekty starsze niż XIX w. stanowią niewielki ułamek zasobu. Chodzi przede wszystkim o układy ruralistyczne i zespół Kanału Bydgoskiego. Wskazują one na obecność starszych, wielowarstwowych struktur przestrzennych, przy czym ich forma widoczna dziś w krajobrazie jest efektem wielokrotnych przekształceń w XIX i XX w.
- pojedyncze obiekty mają metrykę powojenną – chodzi m.in. o kapliczkę z 1946 r. i cmentarz rzymskokatolicki z 1988 r. Ujęto je w ewidencji ze względu na znaczenie dla lokalnej tożsamości oraz powiązania z istniejącymi wcześniej strukturami sakralnymi i cmentarnymi.

Oznacza to, że niemal wszystkie zabytki nieruchome wpisane do gminnej ewidencji to obiekty z XIX i pierwszej połowy XX w., z wyraźną przewagą okresu od 2. połowy XIX w. do lat 30. XX w. Właśnie ta faza – związana z modernizacją rolnictwa, rozwojem folwarków, budową infrastruktury oraz przekształceniami własnościowymi i wyznaniowymi – w największym stopniu ukształtowała współczesny obraz krajobrazu kulturowego gminy Sicienko.

Na szczególną uwagę zasługuje również zespół relikwów militarnych – 17 żelbetowych schronów bojowych oraz 3 obiekty związane z linią jezior koronowskich – powstałych w 1939 r. w ramach systemu Przedmościa Bydgoskiego. Schrony, pierwotnie powiązane siecią okopów, stanowią czytelny ślad przygotowań obronnych przed wybuchem II wojny światowej i współcześnie są ważnym punktem odniesienia dla edukacji historycznej oraz rozwoju turystyki militarnej.

Na tle całego zasobu nieruchomego dziedzictwa można wyróżnić grupę obiektów o szczególnym znaczeniu dla tożsamości gminy – zarówno ze względu na ich wartości artystyczne i historyczne, jak i funkcję w krajobrazie kulturowym.

Do najważniejszych zabytków sakralnych należą:

Kościół pw. św. Andrzeja Boboli w Sicienku – neogotycka, ceglana świątynia wzniesiona w 1887 r. jako kościół ewangelicki, z wieżą ukończoną w latach 1892–1893. Budowla,

o wyrazistej sylwecie i bogatym detalu ceglanym, stanowi centralną dominantę przestrzenną wsi oraz świadectwo XIX-wiecznej kolonizacji i późniejszej adaptacji obiektu do potrzeb liturgii katolickiej.

Kościół pw. św. Kazimierza Królewicza w Kruszynie – wzniesiony w latach 1908–1909 z inicjatywy Pruskiej Komisji Osadniczej, jako świątynia dla kolonistów niemieckich. Jest cennym przykładem neogotyckiej architektury sakralnej z unikatowym rozwiązaniem – wieżą posadowioną nad prezbiterium, rzadko spotykaną w regionalnym budownictwie sakralnym. Zachowany zespół obejmuje także kamienne ogrodzenie i historyczne zadrzewienie, tworząc spójną kompozycję krajobrazową.

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Samsiecznie

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła Mniejszego w Dąbrówce Nowej, kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Samsiecznie oraz kościół pw. Matki Boskiej Szkaplerznej w Wierzchucinku – świątynie te, choć niewpisane do rejestru, posiadają wysoką rangę w zasobie gminy. Dąbrówka Nowa reprezentuje neogotycką końca XIX wieku z powojenną rekonstrukcją po zniszczeniach 1939 r.; Samsieczno – neobarokowy kościół fundacji hr. Anieli Potulickiej z wyjątkowym wyposażeniem (m.in. dzwon z 1678 r. i kaplica Anioła Stróża); Wierzchucinek zaś jest przykładem adaptacji architektury przemysłowej (dawna gorzelnia i fabryka farb) do funkcji sakralnych, czytelnie dokumentując proces przekształceń funkcjonalnych wsi w XX w.

Zespół dworsko-parkowy w Mochlu – rezydencja o eklektyczno-klasycystycznej formie, z rozbudowanym detalem stolarskim i charakterystycznymi drewnianymi tympanonami, otoczona XIX-wiecznym parkiem krajobrazowym ze starodrzewem, polanami widokowymi i stawami. Mimo przekształceń zachowuje czytelny układ kompozycyjny oraz walory krajobrazowe.

Zespół dworsko-parkowy w Kruszynie – klasyczny przykład rezydencji ziemiańskiej z końca XIX wieku, adaptowanej następnie do funkcji szkolnych. Eklektyczny dwór, położony w sąsiedztwie zespołu kościelnego, wraz z parkiem o bogatym drzewostanie współtworzy historyczne centrum miejscowości i dokumentuje przekształcenia własnościowo-funkcjonalne wsi od majątku rycerskiego po nowoczesną instytucję oświatową.

Pałac w Sicienku - wzniesiono w drugiej połowie XIX wieku, prawdopodobnie około 1870–1880 roku. To przykład eklektycznej rezydencji ziemiańskiej, w której połączono elementy neorenesansu i tzw. włoskiej willi. Charakterystyczna wieża narożna, weranda od strony ogrodu oraz harmonijny układ elewacji z gzymsami i boniowaniem nadają budowli elegancję typową dla XIX-wiecznych siedzib ziemiańskich. Styl czerpie inspiracje z włoskiego renesansu, zwłaszcza z willi toskańskich, łącząc reprezentacyjność pałacu z kameralnym wdziękiem willi. Rezydencja ta do dziś pozostaje dominantą krajobrazową Sicienka i świadectwem ambicji oraz kultury jej XIX-wiecznych właścicieli.

Pastorówka w Sicienku - dom z przełomu XIX i XX wieku, pierwotnie pełniący funkcję siedziby pastora parafii ewangelickiej. Obiekt o zachowanych walorach historycznych i architektonicznych, stanowiący istotny element dziedzictwa kulturowego miejscowości. Obecnie mieści się w nim Centrum Kultury w Sicienku wraz z biblioteką publiczną.

Zespół dworsko-parkowy w Osówcu – jedno z najcenniejszych założeń ziemiańskich gminy, zakorzenione w tradycji późnośredniowiecznego majątku rycerskiego. Obecny kształt nadany w XIX w. obejmuje dwór z oficynami, park naturalistyczny i zabudowania folwarczne (m.in. spichlerz i oborę) o wysokich wartościach historyczno-architektonicznych. Pomimo złego stanu zachowania, założenie zachowuje czytelny układ przestrzenny.

Dwór w Wojnowie

Dwór w Wierzchucinku

Założenie dworsko-parkowe w Wojnowie oraz zespół w Wierzchucinku – choć w różnym stopniu przekształcone, zachowują wysoki stopień czytelności historycznej kompozycji oraz autentyczności substancji. W przypadku Wierzchucinka szczególnie istotna jest czytelna metryka

średniowieczna wsi, rozwój w XIX w. jako majątku ziemskiego oraz neoklasycystyczna forma dworu przypisywana pracowni Wiktora Stabrowskiego.

Cmentarz ewangelicki w Sicienku

Ważnym segmentem dziedzictwa są także **zabytki sepulkralne** – liczne cmentarze ewangelickie, często o czytelnych jeszcze układach kwater i zachowanych nagrobkach kamiennych oraz żeliwnych. Stanowią one wyjątkowy zapis obecności społeczności niemieckiej na tym obszarze i kluczowy element krajobrazu pamięci, mimo często złego stanu zachowania i postępującej degradacji.

Na tle tych form szczególnie wyróżnia się **Kanał Bydgoski** – zabytek hydrotechniczny o znaczeniu ponadregionalnym, powiązany z dziejami żeglugi śródlądowej i procesami modernizacyjnymi czasów pruskich. Przebieg kanału przez teren gminy (Zielonczyn, Pawłówek, Kruszyniec) kształtuje zarówno lokalny krajobraz, jak i świadomość historyczną mieszkańców, stając się punktem odniesienia dla interpretacji przemian gospodarczych XVIII-XIX w.

Kruszyn, Schron nr 5

Ważnym elementem zachowanego dziedzictwa są schrony bojowe i relikty umocnień z 1939 r. Tworzą one specyficzną kategorię zabytków nieruchomych o charakterze militarnym. Na terenie gminy zinwentaryzowano łącznie 20 obiektów powiązanych z systemem Przedmościa Bydgoskiego i Linią Jezior Koronowskich. Usytuowane w kluczowych punktach obserwacyjnych, stanowią materialne świadectwo przygotowań obronnych II Rzeczypospolitej oraz dramatycznych wydarzeń kampanii wrześniowej. Współcześnie włączane są w sieć szlaków turystyki historycznej, jednak część z nich ulega postępującej degradacji (zawilgocenie, zarośnięcie, zanieczyszczenie), co wymaga połączenia działań porządkowych, zabezpieczających i interpretacyjnych (tablice, ścieżki dydaktyczne) z poszanowaniem ich autentyczności.

Zabytki nieruchome gminy Sicienko tworzą więc wielowarstwowy obraz dziedzictwa – od rezydencji ziemiańskich i świątyń neogotyckich po obiekty techniki i fortyfikacje. Ich potencjał badawczy, edukacyjny i krajobrazowy stanowi kluczowy zasób, na którym powinny opierać się zarówno działania ochronne, jak i planowanie przestrzenne oraz rozwój oferty kulturowo-turystycznej gminy.

3.4. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Źródła i stan rozpoznania dziedzictwa archeologicznego

Podstawą rozpoznania dziedzictwa archeologicznego gminy Sicienko jest przede wszystkim System Archeologicznej Ewidencji Zabytków – „Archeologiczne Zdjęcie Polski” (AZP). W listopadzie 2025 r. dla obszaru gminy opracowano aktualny wykaz stanowisk, obejmujący 479 pozycji. Zestawienie to stanowi najpełniejsze obecnie źródło informacji o rozmieszczeniu, chronologii i funkcji stanowisk archeologicznych na terenie gminy, obejmujące zarówno znaleziska punktowe, jak i rozległe stanowiska wielokulturowe.

Istotnym uzupełnieniem są wyniki badań wykopaliskowych i prospekcyjnych prowadzonych na grodzisku w Pawłówku (stanowisko 11), opublikowane syntetycznie w tomie *Wczesnośredniowieczne grodziska w Polsce. Powiat bydgoski* pod redakcją W. Chudziaka i J. Bojarskiego. Pozwoliły one na rekonstrukcję układu przestrzenno-funkcjonalnego grodu, konstrukcji wałów i charakteru zabudowy wewnętrznej. Równoległe opracowania dotyczące pogranicza kujawsko-pomorskiego, w tym artykuł S. Kalinowskiego, podkreślają rolę grodziska w Pawłówku w systemie fortyfikacji i ośrodków wczesnomiejskich strefy nadnoteckiej.

W niniejszym opracowaniu punktem odniesienia jest aktualny wykaz AZP oraz literatura specjalistyczna. Dotychczasowy gminny program opieki nad zabytkami uwzględniał jedynie część z obecnie znanego zasobu. Nowa ewidencja pozwala precyzyjniej wskazać obszary koncentracji stanowisk i lepiej zintegrować ochronę archeologiczną z polityką przestrzenną gminy.

Rozmieszczenie i chronologia stanowisk archeologicznych

W granicach gminy Sicienko zinwentaryzowano blisko 500 stanowisk archeologicznych, reprezentujących niemal wszystkie główne fazy dziejów – od schyłku paleolitu i mezolitu, przez epokę kamienia, brązu i żelaza, okres wpływów rzymskich i wczesne średniowiecze, aż po średniowiecze późne, nowożytność i nowożytne oraz współczesne relikty działań militarnych. Stanowiska koncentrują się zwłaszcza w rejonie Dąbrówki Nowej, Gliszczu, Osówcu, Pawłówny, Samsiecha, Wierzchucinka i Wojnowy, tworząc gęstą sieć punktów osadniczych wzdłuż krawędzi wysoczyzny i doliny Noteci.

Wykaz AZP pokazuje wyraźne nagromadzenia stanowisk wielokulturowych – na przykład w Pawłótku stanowisko 6 dokumentuje obecność późnopaleolitycznej kultury świderskiej, zespołów mezolitycznych (kultura komornicka, kultura chojnicko-pieńskowska) oraz śladów osadnictwa neolitycznego. Liczne wielookresowe stanowiska notowane są także w Wierzchucinku, gdzie w obrębie pojedynczych punktów występują nawarstwienia śladów z mezolitu, okresu lateńsko-rzymskiego, późnego średniowiecza i nowożytności.

Najstarsze ślady pobytu człowieka w gminie wiążą się z późnym paleolitem i mezolitem – są to przede wszystkim luźne koncentracje materiału krzemienno- i niewielkie obozowiska łowieckie, zidentyfikowane m.in. w Pawłótku oraz Wierzchucinku.

Okres neolitu i początków epoki brązu reprezentują liczne stanowiska kultury pucharów lejkowatych (KPL), zlokalizowane zwłaszcza w Pawłótku i Osówcu, często o charakterze osad lub cmentarzysk. Obecność tej kultury wskazuje na intensywne użytkowanie wysoczyzn morenowych przez społeczności rolnicze, wykorzystujące dogodne warunki glebowe i hydrograficzne.

Silnie reprezentowana jest również kultura łużycka (KŁ), której ślady występują m.in. w Dąbrówce Nowej i Wojnowie. W Wojnowie stanowisko 1 opisane zostało jako „skarb” kultury łużyckiej z późnej epoki brązu, co świadczy o depozytowym charakterze znaleziska i jego ponadlokalnej randze.

Kultura pomorska (KPOM) występuje szeroko na obszarze gminy, zarówno w formie osad, jak i cmentarzysk. Przykładem są: cmentarzysko kultury pomorskiej w Dąbrówce Nowej, cmentarzysko w Osówcu oraz szereg stanowisk w Wierzchucinku i Wojnowie. Zabytki te są kluczowe dla rekonstrukcji przemian obrządku pogrzebowego i organizacji przestrzeni osadniczej w późnej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza.

Stanowiska z okresu lateńskiego i wpływów rzymskich (LAT, LAT-OR) występują m.in. w Wierzchucinku (późne średniowiecze i nowożytność) oraz w Pawłótku. Zwraca uwagę wielookresowy charakter tych stanowisk – strefa dzisiejszej gminy przez długi czas pełniła funkcję korytarza osadniczego i komunikacyjnego na styku wysoczyzny i doliny Noteci.

Kluczowym elementem wczesnośredniowiecznego krajobrazu osadniczego gminy jest zespół stanowisk w Pawłótku: grodzisko i osada podgrodowa (stan. 11), osada z cmentarzyskiem (stan. 12), cmentarzysko datowane na XII–XIII w. (stan. 14) oraz liczne osady i cmentarzyska w najbliższym zapleczu. Wykaz AZP odnotowuje tu również stanowisko 17, opisane jako „Wały Kujawskie, nasypy, znaki graniczne” z chronologią od wczesnego średniowiecza po nowożytność.

Wczesnośredniowieczne ślady osadnictwa, często kontynuowane w późnym średniowieczu i nowożytności, znane są również m.in. w Dąbrówce Nowej, Gliszczu, Osówcu, Samsiecznie i Wierzchucinku. W Gliszczu stanowisko 2 datowane jest na X w. z kontynuacją w późnym średniowieczu i nowożytności, co wskazuje na trwałość osadnictwa w rejonie dzisiejszej wsi. W wielu przypadkach nawarstwienia średniowieczne i nowożytne nakładają się na starsze, pradziejowe fazy osadnictwa, tworząc rozległe kompleksy archeologiczne.

Nowożytne i nowoczesne stanowiska – w tym relikty dawnych wsi, folwarków, traktów komunikacyjnych oraz miejsc działań wojennych – rejestrowane są niemal w każdej miejscowości. Przykładem wyjątkowym jest stanowisko 18 w Pawłównie, opisane jako „NOW – 1939 r., Przedmoście Bydgoskie – badania przy S10”, dokumentujące relikty umocnień z kampanii wrześniowej. Włączenie tego typu stanowisk do ewidencji podkreśla potrzebę traktowania archeologii najnowszej historii jako integralnej części dziedzictwa gminy.

Grodzisko w Pawłównie i zespół osadniczy

Grodzisko wczesnośredniowieczne w Pawłównie (stanowisko 11) położone jest na skraju wysoczyzny, w sąsiedztwie doliny Noteci, w miejscu dawniej określanym jako „Prądy Młyn/Prondy Mühle”. Dogodne położenie fizjograficzne – kontrola przejść przez dolinę i dostęp do szlaków wodno-lądowych – przesądzało o jego znaczeniu.

Stanowisko było przedmiotem zainteresowania już na początku XX w., kiedy przeprowadzano tu liczne prospekcje powierzchniowe (Seefeldt, K. Kothe, H. Wolff, P. Schumacher). Z tych badań pochodzi duża seria fragmentów ceramiki oraz znaleziska metalowe (m.in. przęśliki, nożyk żelazny, kabłączek skroniowy), obecnie przechowywane w muzeach w Bydgoszczy. Kolejną falę badań przyniosły prospekcje UMK w 1969 r. i badania ratownicze prowadzone od 1994 r., a intensywnie w latach 2008–2013, których dokumentacja zdeponowana jest w Instytucie Archeologii UMK i Muzeum Leśnictwa w Bydgoszczy.

Pomimo znacznego zniszczenia stanowiska, w trakcie badań udało się odtworzyć zasadniczy układ przestrzenno-funkcjonalny grodu. Częściowy przekrój przez nawarstwienia wału odsłonięty w sondażu ujawnił konstrukcję opartą na stosie drewna o szerokości ok. 3,5 m i wysokości 0,5–0,6 m, z bierwionami ułożonymi równoległe do przebiegu wału i przysypanymi nasypem piasku oraz warstwą sprażonej gliny. W strefie południowej zarejestrowano relikty skrzyniowej konstrukcji wału wraz z konstrukcjami przybrzeżnymi, dokumentowanymi na kolejnych poziomach eksploracji.

We wnętrzu grodu wyróżniono kilka stref zabudowy, w których odsłonięto liczne jamy osadnicze, półziemianki, paleniska i piece. Zarejestrowano m.in. półziemiankę o wymiarach ok. $3,8 \times 3,7$ m, z czytelnym poziomem użytkowym i śladami drewnianej konstrukcji. Na południowym stoku kulminacji, w pobliżu wewnętrznej krawędzi wału, odsłonięto co najmniej 20 jam osadniczych, w tym relikty budynku mieszkalnego, pieców, jam gospodarczych i licznych negatywów słupowych.

Analiza ceramiki oraz datowania dendrochronologiczne pozwalają umieścić fazę funkcjonowania grodu w Pawłównie pomiędzy połową XI a pierwszą połową XII w. Naczynia z warstw i obiektów na grodzisku wykazują bliskie analogie do zespołów z Bydgoszczy i Kałdusa, datowanych metodą dendrochronologiczną na lata 1037–1102 i 2. połowę XI w., co wskazuje na synchroniczny rozwój garncarstwa w obrębie pogranicza kujawsko-pomorskiego.

Na tle datowania innych grodów regionu (Nakło, Bydgoszcz, Fordon, Pień) gród w Pawłównie należy do nieco późniejszej fazy rozwoju systemu fortyfikacji na pograniczu kujawsko-pomorskim, następującej po ukształtowaniu starszego limesu nadnoteckiego.

Materiał ruchomy pozyskany w trakcie badań ma wyjątkowy charakter. Poza bardzo licznymi fragmentami ceramiki zidentyfikowano m.in. zestaw 29 odważników, elementy wag, ołowiane półprodukty i odpady, a także liczne wyroby z poroża – półprodukty, narzędzia i ozdobne oprawki. Szczególnie interesujące są pojedyncze, wysokiej klasy zabytki o charakterze symbolicznym i prestiżowym: ołowiany krzyżyk, brązowy toporek Peruna, brązowa figurka konika oraz brązowe zakończenie bransolety w kształcie głowy żmii.

Dopełnieniem obrazu są przedmioty związane z organizacją życia codziennego i wymiany: klucze, fragmenty ostróg, sprzączki, okucia pasa, bransolety, paciorki szklane oraz liczne utensylia kupieckie i monety, których znaczenie podkreślono w analizach dotyczących pogranicza kujawsko-pomorskiego. Zestaw ten jednoznacznie wskazuje na ponadlokalną rolę grodu – jako ośrodka administracyjnego i punktu wymiany, związanego z kontrolą szlaków łączących Gdańsk z centrami Wielkopolski i Kujaw, w jednym szeregu z takimi ośrodkami jak Bydgoszcz czy Nakło.

Wały Kujawskie i inne stanowiska o znaczeniu ponadlokalnym

Szczególną kategorię dziedzictwa archeologicznego gminy stanowią tzw. Wały Kujawskie – rozległe nasypy liniowe biegnące m.in. w rejonie Osówca i Pawłówna. W wykazie AZP opisano je jako obiekty o chronologii od wczesnego średniowiecza po epokę nowożytną, pełniące funkcje graniczne i komunikacyjne („nasypy, znaki graniczne”). Choć wymagają one

pogłębionych badań, już dziś stanowią ważny element krajobrazu kulturowego – liniowy zabytek przestrzenny, łączący w sobie wartości archeologiczne, historyczne i krajobrazowe.

Do stanowisk o ponadlokalnym znaczeniu zaliczyć należy ponadto:

- cmentarzyska kultury pomorskiej (Dąbrówka Nowa, Osówiec, Pawłówek), dokumentujące przemiany obrządku pogrzebowego w późnej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza;
- skarb kultury łużyckiej z Wojnowa, wskazujący na funkcjonowanie sieci wymiany w późnej epoce brązu;
- relikty Przedmościa Bydgoskiego z 1939 r., stanowiące cenny przykład archeologii pola bitewnego i materialnego świadectwa kampanii wrześniowej na terenie gminy.

Wnioski dla ochrony dziedzictwa archeologicznego

Zgromadzone dane wskazują, że gmina Sicienko należy do dobrze rozpoznanych archeologicznie obszarów regionu, zarówno dzięki rozbudowanej ewidencji AZP, jak i szczegółowym badaniom grodziska w Pawłówku. Dziedzictwo to ma charakter wielowarstwowy – na stosunkowo niewielkiej przestrzeni nakładają się ślady osadnictwa od późnego paleolitu, przez rozwinięte społeczności rolnicze epoki brązu i żelaza, po ośrodki wczesnopiastowski i nowożytny formy użytkowania krajobrazu.

Jednocześnie, zgodnie z uwagami formułowanymi w literaturze dotyczącej grodzisk wczesnośredniowiecznych, tego typu stanowiska – jako wyniesione, dobrze czytelne w krajobrazie formy – są szczególnie narażone na destrukcję zarówno ze strony procesów naturalnych, jak i działalności człowieka, a więc wymagają konsekwentnej ochrony i stałego monitoringu.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Kujawsko-Pomorskiego Konserwatora Zabytków.

3.5. ZABYTKI RUCHOME

Zabytki ruchome na terenie gminy Sicienko obejmują przede wszystkim wyposażenie świątyń oraz wybrane elementy małej architektury, nagrobki i pamiątki związane z lokalnymi elitami. Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zabytek ruchomy to rzecz ruchoma (lub jej część, bądź zespół rzeczy), będąca dziełem człowieka lub związaną z jego działalnością, stanowiąca świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, której zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Opieka nad takim zabytkiem, sprawowana przez właściciela lub posiadacza, polega m.in. na zapewnieniu warunków badania i dokumentowania, prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich, zabezpieczenia i utrzymania obiektu w jak najlepszym stanie, korzystania z niego w sposób nienaruszający jego wartości oraz upowszechniania wiedzy o jego znaczeniu.* W realiach gminy Sicienko obowiązki te spoczywają przede wszystkim na parafiach (jako głównych dysponentach wyposażenia sakralnego), a w odniesieniu do części małej architektury także na gminie oraz osobach prywatnych.

Najcenniejsze zabytki ruchome skoncentrowane są w trzech głównych ośrodkach sakralnych gminy: Kruszynie, Samsiecznie i Sicienku, a ich chronologia obejmuje przede wszystkim okres od XVII do pocz. XX wieku.

W kościele pw. św. Kazimierza Królewicza w Kruszynie, wzniesionym w latach 1908-1909 jako świątynia neogotycka dla kolonistów niemieckich, zachował się zespół wyposażenia z początków XX wieku, typowy dla ówczesnych wiejskich kościołów protestanckich adaptowanych następnie do potrzeb liturgii katolickiej. Należy do niego m.in. kamienna chrzcielnica oraz dzwon datowany na 1909 r., związany z budową świątyni i odlany w profesjonalnej odlewni dzwonów. Na wieży znajduje się ponadto tarcza zegarowa i mechanizm zegarowy z tego samego roku, z zachowaną tabliczką producenta, co podnosi wartość dokumentacyjną zespołu. Ołtarze, ławki i prospekt organowy reprezentują popularne na początku XX w. formy neogotyckie, przy czym prospekt organów – wykonanych pierwotnie w bydgoskiej firmie Voelkmera – zachował historyczny charakter mimo późniejszych przekształceń. Tego typu wyposażenie, choć stosunkowo młode, ma istotne znaczenie dla historii osadnictwa i wyznaniowej przeszłości gminy.

Najbogatszy i najlepiej rozpoznany zespół zabytków ruchomych znajduje się w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Samsiecznie, kontynuując tradycję wcześniejszego kościoła drewnianego. W świetle dotychczasowych ustaleń jest to świątynia posiadająca najstarszy znany na terenie gminy dzwon, odlany w 1687 r. i przeniesiony z wcześniejszego

kościół drewniany. Na kalenicy dachu zachowała się miedziana kula z chorągiewką z datą 1767, pochodząca z dawnej świątyni fundacji Potulickich. Wnętrze wyróżnia się rokokową amboną z drugiej połowy XVIII w., barokowym krucyfiksem z XVII w. nad ołtarzem głównym, procesyjnym krucyfiksem rokokowym oraz drewnianą pasyjką z XVIII w., a także marmurową płytą nagrobną z 1781 r., związaną z dawnymi właścicielami miejscowości. Zachowane są również organy z końca XIX w., dokumentowane inskrypcją mistrza Freitag z Bydgoszczy, świadczącą o pracach konserwatorskich prowadzonych w 1930 r., oraz zespół cynowych lichtarzy z XVIII w. Istotnym elementem programu ikonograficznego jest obraz nawiązujący do osoby Anieli hr. Potulickiej – fundatorki kościoła – z widokiem pałacu i kaplicy w Potulicach w tle, co łączy wyposażenie świątyni z szerszym kontekstem majątku potulickiego i dziejów regionu.

W kościele pw. św. Andrzeja Boboli w Sicienku, wzniesionym w 1887 r. jako kościół ewangelicki i adaptowany po II wojnie światowej do potrzeb parafii rzymskokatolickiej, zachował się dzwon z 1873 r. W trakcie prac konserwatorskich przy ołtarzu odsłonięto i wyeksponowano parę cynowo-ołowianych świeczników z 1837 r., reprezentujących XIX-wieczne rzemiosło sakralne i należących do najstarszych elementów ruchomych w tej świątyni. Wnętrze zachowało ponadto ławki i chrzcielnicę z końca XIX w., a także ołtarz, konfesjonał i prospekt organowy o cechach typowych dla wiejskich kościołów neogotyckich z przełomu XIX i XX w. Razem tworzą one spójny, historyczny zespół wyposażenia, istotny dla dokumentowania dziejów ewangelickiej i katolickiej wspólnoty w Sicienku.

Poza wymienionymi kościołami parafialnymi, na obszarze gminy występuje szereg innych ruchomych elementów dziedzictwa o zróżnicowanym statusie prawnym. Należą do nich m.in. krzyże i kapliczki przydrożne, figury przykościelne, wybrane nagrobki i krzyże żeliwne na cmentarzach, a także pojedyncze elementy dawnego wyposażenia założeń dworsko-parkowych. W części przypadków obiekty te ujmowane są w wojewódzkiej ewidencji zabytków jako niewielkie obiekty nieruchome lub elementy zespołów, w innych – funkcjonują jedynie w lokalnej świadomości mieszkańców i w dokumentacji fotograficznej, bez formalnego statusu zabytku ruchomego. Brak muzeum regionalnego w gminie sprawia, że potencjalne kolekcje pamiątek historycznych (dokumenty, zdjęcia, drobne przedmioty codziennego użytku, militaria) pozostają rozproszone – w parafiach, szkołach, instytucjach kultury oraz w rękach prywatnych – i nie zostały dotąd kompleksowo zinwentaryzowane.

Na obecnym etapie prac należy stwierdzić, że rozpoznanie zasobu zabytków ruchomych gminy Sicienko jest niepełne i wymaga systematycznego uzupełnienia. Dotychczasowe programy i opracowania koncentrowały się przede wszystkim na zabytkach nieruchomych

i archeologicznych, natomiast w odniesieniu do zabytków ruchomych dysponujemy głównie wycinkowymi danymi o najcenniejszym wyposażeniu świątyń i pojedynczych obiektach małej architektury.

3.6. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH

Na terenie gminy Sicienko nie działa muzeum w rozumieniu ustawy o muzeach ani samodzielna instytucja kultury o profilu stricte muzealnym. Lokalny zasób zabytków ruchomych znajduje się przede wszystkim w kościołach parafialnych oraz w rozproszonych kolekcjach parafialnych, szkolnych i prywatnych. Należy jednak wspomnieć nie tylko instytucje formalnie posiadające status muzeum, lecz także lokalne izby tradycji, a także muzea poza granicami gminy, o ile dokumentują one jej dziedzictwo i pełnią funkcję zaplecza merytorycznego i edukacyjnego.

W tym ujęciu kluczową rolę na poziomie lokalnym pełni Izba Tradycji Kultury / Izba Tradycji Kulturalnej w Sicienku, mieszcząca się w budynku Centrum Kultury przy ul. Pocztowy Rynek (Bydgoskiej) 6. Zgodnie z informacjami regionalnego portalu „Mapa kultury” izba powstała w 2012 r. przy ścisłej współpracy z mieszkańcami gminy, którzy przekazywali przedmioty ze swoich domów, strychów i gospodarstw. Jej celem jest „ocalenie i pokazanie zabytkowych przedmiotów związanych z pracą i życiem codziennym naszych przodków” oraz przybliżenie historii regionu. W zbiorach znajdują się przede wszystkim dawne narzędzia i sprzęty rolnicze, wyposażenie domowe, akcesoria codziennego użytku i różnego rodzaju pamiątki, które dokumentują tradycyjną kulturę wsi w okolicach Sicienka. Choć izba nie funkcjonuje jako muzeum rejestrowe, faktycznie pełni funkcję lokalnej placówki muzealno-edukacyjnej, w której gromadzone i prezentowane są materialne świadectwa przeszłości gminy.

Istotne znaczenie dla interpretacji dziedzictwa gminy mają również muzea zlokalizowane w Bydgoszczy, dokumentujące historię Kanału Bydgoskiego oraz szerzej – regionu bydgoskiego. Szczególnie ważne jest Muzeum Kanału Bydgoskiego im. Sebastiana Malinowskiego przy ul. Staroszkolnej 10 w Bydgoszczy. Placówka – prowadzona jako instytucja kultury – gromadzi fotografie, dokumenty, makiety śluz, modele jednostek pływających oraz inne eksponaty związane z Kanałem Bydgoskim, pracą i codziennym życiem nad Kanałem i Brdą, a także prowadzi wystawy stałe („Kanał Bydgoski – historia i rola”, „Żegluga na Bydgoskim Obszarze Wodnym”), ekspozycje czasowe oraz warsztaty edukacyjne. Kanał Bydgoski jako zabytek hydrotechniki o znaczeniu ponadregionalnym przebiega przez

południową część gminy Sicienko, m.in. przez sołectwa Pawłówek, Kruszyniec i Zielonczyn. Z tego względu Muzeum Kanału Bydgoskiego – choć położone poza granicami administracyjnymi gminy – stanowi istotne „zewnętrzne” miejsce przechowywania i prezentacji dziedzictwa bezpośrednio związanego z jej terytorium.

Uzupełniającym kontekstem dla dziedzictwa gminy są również zbiory Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, które – zgodnie z charakterystyką instytucji – gromadzi zabytki związane z historią i kulturą regionu bydgoskiego i nadnoteckiego. Z punktu widzenia polityki ochrony dziedzictwa muzeum to należy traktować jako naturalnego partnera merytorycznego i potencjalne miejsce depozytu lub opracowania zabytków o randze przekraczającej skalę lokalną.

Podsumowując, gmina Sicienko nie dysponuje własnym muzeum samorządowym ani muzeum rejestrowym, lecz posiada lokalną izbę tradycji o charakterze quasi-muzealnym oraz korzysta z zaplecza muzealnego Bydgoszczy – przede wszystkim Muzeum Kanału Bydgoskiego i Muzeum Okręgowego.

3.7. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Dziedzictwo niematerialne obejmuje praktyki, przekazy ustne, wiedzę, umiejętności, zwyczaje i obrzędy, które wspólnoty lokalne uznają za część własnej kultury i które są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Konwencja UNESCO z 2003 r. akcentuje, że dotyczy to m.in. tradycji ustnych, zwyczajów społecznych, rytuałów, praktyk związanych z przyrodą oraz umiejętności rzemieślniczych, a ochrona polega przede wszystkim na zapewnieniu im warunków do dalszego trwania, a nie na ich „zamrażaniu”. W Polsce podstawowym narzędziem dokumentacji jest Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa. Lista ma charakter informacyjny i służy ewidencji żywych zjawisk, nie zastępuje jednak lokalnych systemów ochrony.

W odniesieniu do gminy Sicienko, według dostępnych danych, żaden przejaw dziedzictwa niematerialnego nie został dotychczas wpisany na Krajową Listę – nie oznacza to jednak braku dziedzictwa, lecz jego niewystarczającą identyfikację i opis. Teren gminy, położony na styku Pojezierza Krajeńskiego i doliny Brdy, historycznie pozostawał pod silnymi wpływami polskimi i pruskimi, z istotną rolą własności ziemskiej (m.in. dóbr potulickich), co przełożyło się na zróżnicowaną strukturę osadniczą i kulturową. Dziedzictwo niematerialne

nie tworzy zatem jednego, wyraziście odrębnego „regionu etnograficznego”, lecz funkcjonuje w rozproszeniu – w pamięci mieszkańców, nazewnictwie, praktykach religijnych, lokalnych inicjatywach i miejscach pamięci.

Ważnym elementem niematerialnego dziedzictwa gminy Sicienko jest pamięć o wydarzeniach II wojny światowej, zwłaszcza pierwszych tygodni okupacji niemieckiej w 1939 r. Na terenie leśnictwa Tryszczyn w Osówcu 8 października 1939 r. rozstrzelano czterech mieszkańców wsi Mochle. W miejscu egzekucji ustawiono w 1964 r. tablicę pamiątkową, natomiast ciała ofiar spoczywają we wspólnej mogile na cmentarzu parafialnym w Dąbrówce Nowej.

Równolegle funkcjonują lokalne formy upamiętnienia związane z walkami z września 1939 r. W Szczutkach znajduje się symboliczna mogiła nieznanego żołnierza Wojska Polskiego poległego w obronie Ojczyzny, której obecny kształt – w formie głazu z tablicą – ustanowiono w 2008 r. jako znak pamięci o Polakach poległych w okolicznych lasach. Podobną rolę pełnią inne miejsca pamięci o żołnierzach i ofiarach wojny, utrwalone w krajobrazie dzięki tablicom, krzyżom lub kamieniom pamiątkowym.

Miejsca te są ważne nie tylko jako element materialny (pomnik, głaz, krzyż), lecz przede wszystkim jako przestrzeń żywej pamięci – wykorzystywane podczas lokalnych uroczystości patriotycznych, lekcji historii regionalnej, wycieczek szkolnych i inicjatyw edukacyjnych. Są one również punktem odniesienia dla rodzinnych i sąsiedzkich opowieści, w których splatają się losy mieszkańców Mochla, Osówca, Szczutek czy Dąbrówki Nowej z dziejami regionu i kraju.

Istotnym, choć wciąż słabo udokumentowanym komponentem dziedzictwa niematerialnego są nazwy terenowe i zwyczajowe określenia części wsi, pól, dróg, lasów czy dawnych folwarków. W wielu przypadkach zachowują one pamięć o dawnych właścicielach, podziałach gospodarstw, procesach osadniczych lub ważnych wydarzeniach. Utrwalone w języku potocznym mieszkańców nazwy – często inne niż oficjalne – stanowią ważny ślad przeszłości i materiał do dalszych badań onomastycznych i etnograficznych.

Do sfery lokalnych opowieści należy także projekt „Duchy gminy Sicienko” realizowany przez gminne instytucje kultury. W jego ramach zaprezentowano cykl legend odnoszących się do miejscowości Osowiec, Mochle, Szczutki i innych wsi, udostępnianych w formie nagrań i materiałów internetowych.

Na poziomie gminy wciąż żywa jest tradycja świętowania dożynek – zarówno gminnych, jak i organizowanych wspólnie z innymi jednostkami samorządu. Święto plonów, głęboko zakorzenione w kulturze wsi polskiej, zachowuje klasyczne elementy: korowód

dożynkowy, wieńce, dziękczynną mszę, wspólne biesiadowanie oraz występy zespołów śpiewaczych. Dożynki posiadają autentyczny, wspólnotowy charakter, angażujących sołectwa, koła gospodyń, strażaków-ochotników i szkoły.

Ważnym nośnikiem dziedzictwa niematerialnego są także praktyki muzyczne i taneczne, realizowane m.in. przez zespoły wielopokoleniowe, szkolne koła zainteresowań czy chóry parafialne. Zjawiska te nie są jeszcze systematycznie opisane, lecz mają charakter żywy – są obecne w kalendarzu lokalnych uroczystości (dożynki, festyny, obchody rocznicowe, wydarzenia patriotyczne).

Za podtrzymywanie i rozwijanie dziedzictwa niematerialnego w gminie Sicienko odpowiada szereg organizacji społecznych, instytucji i środowisk nieformalnych.

- **Fundacja Potulicka z siedzibą w Wojnowie** – spadkobierczyni fundacji założonej przez Anielę hrabinę Potulicką w 1925 r. dla wspierania Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i inicjatyw społeczno-oświatowych. Choć podstawową misją Fundacji jest działalność ogólnopolska, sama jej obecność w krajobrazie gminy (siedziba, zabudowania, tradycja fundatorska hrabiny) ma znaczenie symboliczne i edukacyjne – przypomina o roli ziemiaństwa w rozwoju oświaty, kultury i aktywności społecznej na tym terenie.
- **Centrum Kultury/ Izba Tradycji Kulturalnej w Sicienku** – instytucja prowadząca m.in. Izbę Tradycji Kulturalnej przy ul. Pocztowy Rynek 6 (Bydgoskiej) 6. Izba powstała we współpracy z mieszkańcami, którzy przekazywali dawne przedmioty codziennego użytku, narzędzia, wyposażenie domów i gospodarstw. Jej zadaniem jest ocalenie i prezentacja świadectw dawnego życia wiejskiego oraz przybliżanie historii regionu

młodszych pokoleniom. Równolegle instytucja ta animuje liczne działania kulturalne, w tym projekty odnoszące się do lokalnych legend i pamięci historycznej.

- **Koła gospodyń, szkoły, harcerstwo, parafie i inne inicjatywy oddolne** – choć często nieposiadające rozbudowanej dokumentacji, są ważnymi depozytariuszami wiedzy o lokalnych zwyczajach, kuchni, obrzędowości rodzinnej i kalendarzowej. Ich działalność – od przygotowywania tradycyjnych potraw na lokalne święta, przez organizację jasełek i procesji, po rajdy i apele patriotyczne – współtworzy żywe dziedzictwo niematerialne gminy.

Łącznie organizacje te i instytucje publiczne (szkoły, Centrum Kultury) tworzą sieć, która w praktyce realizuje jeden z kluczowych postulatów systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w Polsce: oparcie działań na aktywności samych depozytariuszy, przy wsparciu merytorycznym i organizacyjnym instytucji kultury oraz samorządu.

Dziedzictwo niematerialne gminy Sicienko jest żywe, lecz w dużej mierze pozostaje rozproszone i słabo zinwentaryzowane. Brakuje spójnego, specjalistycznego katalogu obejmującego: tradycje doroczne, nazwy terenowe, lokalne odmiany gwary, zwyczaje rodzinne, praktyki religijne, pamięć o wydarzeniach historycznych oraz zjawiska związane z dawnym rolnictwem i rzemiosłem. Jednocześnie w gminie istnieją instytucje, organizacje i projekty, które mogą stać się naturalnymi partnerami w procesie ich rozpoznawania i dokumentacji. Tym samym dziedzictwo niematerialne gminy Sicienko – choć dziś tylko częściowo rozpoznane – może stać się jednym z najważniejszych zasobów budujących tożsamość lokalną, integrację społeczną oraz atrakcyjność kulturalną gminy, uzupełniając znaczenie jej materialnych zabytków.

4. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

4.1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr ewidencyjny działki	Datowanie	Numer rejestru
1	Kruszyn	Stawowa		Zespół kościoła ewangelickiego ob. pw. Św. Kazimierza Królewicza	82	1908-1909 r.	A/835
2	Kruszyn	Stawowa		Kościół ewangelicki obecnie rzymskokatolicki pw. św. Kazimierza Królewicza	82	1908-1909 r.	A/835
3	Kruszyn	Stawowa	24	Kamienne ogrodzenia kościoła	82	początek XX w.	A/835
4	Kruszyn	Stawowa	24	Zadrzewiony teren przykościelny	82	początek XX w.	A/835
5	Kruszyn	Szkolna	6	Zespół dworsko-parkowy	75/7; 75/8; 79; 80/4; 80/5; 80/6	4. ćwierć XIX w.	A/1043
6	Kruszyn	Szkolna	6	Dwór	75/7; 75/8	1882 r.	A/1043
7	Kruszyn	Szkolna	6	Park	75/7; 75/8; 79; 80/4; 80/5; 80/6	XIX w.	A/1043
8	Mochle	Czarlińskich	2	Założenie dworsko-parkowe	168/1	XIX/XX w.	A/1190
9	Osówiec	Pałacowa		Założenie dworsko-parkowe	5/51; 5/50	połowa XIX w.	A/976
10	Osówiec	Pałacowa		Dwór	5/51	połowa XIX w.	A/976
11	Osówiec	Pałacowa		Park	5/51	XIX/XX w.	A/976
12	Sicienko	Nakielska/ Lipowa		Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny pw. św. Andrzeja Boboli	160/1	1887 r.	A/803
13	Słupowo		65	Zespół dworsko-parkowy	156/15; 158/1	2. połowa XIX w.	A/1181

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr ewidencyjny działki	Datowanie	Numer rejestru
14	Wojnowo		5	Założenie dworsko-parkowe	48/13	połowa XIX w.	A/1436
15	Zespół Kanału Bydgoskiego	Kruszyniec-Pawłówek-Zielonczyn		Zespół kanału bydgoskiego	261 Pawłówek; 165 Kruszyniec; 330/3 Zielonczyn	1773-1774 r.	A/900/1-27 30.XI.2005

4.2. GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW

Gminna ewidencja zabytków gminy Sicienko została założona w 2012 r. jako zbiór kart adresowych obiektów i zespołów o wartościach historycznych, artystycznych i naukowych, zlokalizowanych na terenie gminy. Ewidencję prowadzono zgodnie z art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. W 2012 r. opracowano pierwszą serię kart ewidencyjnych.

W 2025 r. gminna ewidencja zabytków została kompleksowo zaktualizowana. Aktualizacja objęła zarówno weryfikację i uzupełnienie kart sporządzonych w 2012 r., jak i opracowanie nowych kart dla obiektów, które wcześniej nie posiadały kart.

Ewidencja obejmuje zróżnicowane typy obiektów: kościoły i kaplice, cmentarze rzymskokatolickie i ewangelickie, kapliczki i figury przydrożne, dawne dwory i założenia dworsko-parkowe, historyczną zabudowę mieszkalną, zagrodową i użyteczności publicznej, aleje i drogi o zachowanej historycznej nawierzchni, a także historyczne układy ruralistyczne wsi. Dzięki temu GEZ obejmuje zarówno pojedyncze obiekty, jak i większe założenia oraz fragmenty krajobrazu kulturowego.

Pod względem formy ochrony gminna ewidencja zabytków gromadzi obiekty o zróżnicowanym statusie prawnym. Część pozycji to obiekty ujęte wyłącznie w gminnej ewidencji. Znacząca liczba wpisów dotyczy obiektów znajdujących się również w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a część obejmuje obiekty wpisane do rejestru zabytków, dla których karty adresowe pełnią funkcję uzupełniającą. Takie ujęcie spełnia zalecenia, aby gminna ewidencja obejmowała zarówno zabytki o randze rejestrowej, jak i obiekty o znaczeniu lokalnym.

Istotnym uzupełnieniem prac nad gminną ewidencją zabytków jest opracowany w 2025 r. wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy Sicienko. Wykaz ten, przygotowany w oparciu o materiały służb konserwatorskich i dostępne opracowania, identyfikuje stanowiska archeologiczne wymagające ujęcia w gminnym systemie ochrony. Na chwilę obecną karty adresowe stanowisk archeologicznych nie są jeszcze opracowane, co oznacza, że stanowiska te nie zostały formalnie włączone do gminnej ewidencji zabytków w rozumieniu rozporządzenia z 26 maja 2011 r. Wykaz stanowi jednak podstawę do stopniowego sporządzania kart ewidencyjnych dla stanowisk archeologicznych i ich sukcesywnego włączania do GEZ, a także do uwzględniania tych obszarów w dokumentach planistycznych (planie ogólnym, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) oraz w procedurach związanych z przygotowaniem inwestycji.

Gminna ewidencja zabytków gminy Sicienko ma charakter otwartego, aktualizowanego katalogu i stanowi podstawowy punkt odniesienia dla działań podejmowanych w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Wykorzystywana jest przy sporządzaniu i zmianach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy, planowaniu inwestycji gminnych, udzielaniu dotacji na prace konserwatorskie oraz kształtowaniu działań edukacyjnych i promocyjnych. Aktualizacja ewidencji w 2025 r. oraz przygotowanie wykazu stanowisk archeologicznych zapewniają, że niniejszy Program opiera się na możliwie pełnym i aktualnym rozpoznaniu zasobu dziedzictwa kulturowego gminy, zarówno w jego warstwie naziemnej, jak i archeologicznej.

Aktualny szczegółowy wykaz zabytków znajdujących się w Gminnej ewidencji zabytków gminy Sicienko zamieszczono w Załączniku nr 1. Wykaz stanowisk archeologicznych, które powinny zostać ujęte w ewidencji stanowi Załącznik nr 2.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych **Załącznik nr 1.**

Stanowiska archeologiczne wskazane do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych **Załącznik nr 2.**

5. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT porządkuje wnioski z diagnozy dziedzictwa kulturowego gminy Sicienka. Mocne i słabe strony traktowane są jako czynniki wewnętrzne (na które gmina ma realny wpływ), a szanse i zagrożenia – jako czynniki zewnętrzne, wynikające z otoczenia przestrzennego, społecznego, gospodarczego i przyrodniczego.

Mocne strony (czynniki wewnętrzne)

- Dobrze rozpoznany zasób – gminna ewidencja zabytków (założona w 2012 r., zaktualizowana w 2025 r.) obejmuje szerokie spektrum obiektów: sakralnych, dworsko-parkowych, mieszkalnych, zagrodowych, cmentarzy, kapliczek, układów ruralistycznych, elementów krajobrazu kulturowego.
- Aktualny wykaz stanowisk archeologicznych – przygotowany wykaz porządkuje wiedzę o dziedzictwie archeologicznym i umożliwia jego uwzględnianie w planowaniu przestrzennym oraz ocenie inwestycji.
- Dobry stan części kluczowych obiektów – zwłaszcza czynnych kościołów, wybranych obiektów użyteczności publicznej i części zespołów dworsko-parkowych, które są systematycznie remontowane przy wykorzystaniu środków własnych i zewnętrznych.
- Rozwijające się narzędzia planistyczne – miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zawierające zapisy o ochronie zabytków i krajobrazu kulturowego (strefy ochrony konserwatorskiej i archeologicznej, ograniczenia formy i wysokości zabudowy w strefach historycznych).
- Doświadczenie w realizacji wcześniejszych programów – wdrażanie poprzednich gminnych programów opieki nad zabytkami oraz sporządzane sprawozdania pozwoliły wypracować podstawowe procedury, partnerstwa i dobre praktyki.
- Aktywni lokalni partnerzy – zaangażowanie Centrum Kultury, szkół, organizacji pozarządowych oraz parafii w działania na rzecz dokumentowania, ochrony i popularyzacji dziedzictwa.

Słabe strony (czynniki wewnętrzne)

- Zróżnicowany stan techniczny zabytków – część obiektów, zwłaszcza w rękach prywatnych (dawne budynki folwarczne, gospodarcze, zabudowa zagrodowa), wymaga pilnych prac remontowych lub zabezpieczających.
- Niepełne wdrożenie ochrony archeologicznej – brak opracowanych kart adresowych dla stanowisk archeologicznych (przy istniejącym wykazie) ogranicza pełne włączenie ich do GEZ i bieżących procedur planistycznych.
- Niewystarczająca świadomość właścicieli zabytków – zdarzające się samowolne przekształcenia (np. wymiana stolarki, ocieplenia, przebudowy) prowadzą do zacierania cech stylowych i historycznych układów.
- Ograniczone środki finansowe gminy i właścicieli – koszty prac konserwatorskich przewyższają często możliwości budżetowe, co utrudnia systematyczną poprawę stanu technicznego całego zasobu.
- Niewystarczające wykorzystanie dziedzictwa w ofercie gminy – brak spójnego systemu ścieżek i punktów informacji o dziedzictwie, ograniczona dostępność części obiektów dla zwiedzających, słabo udokumentowane dziedzictwo niematerialne.

Szanse (czynniki zewnętrzne)

- Położenie w otoczeniu Bydgoszczy – rosnący potencjał rozwoju turystyki weekendowej, rekreacji i edukacji opartej na krajobrazie wiejskim, zabytkach techniki (m.in. Kanał Bydgoski) i dziedzictwie kulturowym w zasięgu dużego miasta.
- Dostępność zewnętrznych źródeł finansowania – krajowe i regionalne programy wsparcia prac przy zabytkach, rewitalizacji, rozwoju oferty turystycznej i kulturalnej (w tym fundusze europejskie), z których gmina i właściciele mogą korzystać.
- Nowy system planowania przestrzennego – możliwość powiązania planu ogólnego i nowych mpzp z diagnozą dziedzictwa: wyznaczaniem stref ochrony krajobrazu kulturowego, osi widokowych, obszarów archeologicznych oraz zasad kształtowania nowej zabudowy.
- Rosnące zainteresowanie dziedzictwem i tożsamością lokalną – trend sprzyjający inicjatywom oddolnym, projektom edukacyjnym, działaniom dokumentującym pamięć miejsc i tradycji, w tym z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych.

- Możliwość współpracy ponadlokalnej – projekty z sąsiednimi gminami i Bydgoszczą (np. szlaki tematyczne, wspólna promocja dziedzictwa i krajobrazu, inicjatywy metropolitalne).

Zagrożenia (czynniki zewnętrzne)

- Silna presja urbanizacyjna i inwestycyjna – intensywny rozwój zabudowy mieszkaniowej, usługowej i drogowej związany z bliskością Bydgoszczy grozi fragmentaryzacją krajobrazu, zatarciem układów ruralistycznych oraz utratą ważnych osi widokowych.
- Degradacja obiektów nieużytkowanych lub użytkowanych w sposób nieadekwatny – ryzyko przyspieszonej destrukcji budynków gospodarczych, folwarcznych i części cmentarzy, w skrajnych przypadkach groźba ich całkowitej utraty.
- Zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego – nielegalne poszukiwania z użyciem wykrywaczy metali oraz inwestycje realizowane bez pełnej informacji o stanowiskach mogą prowadzić do nieodwracalnej utraty źródeł archeologicznych.
- Skutki zmian klimatu i zjawisk ekstremalnych – silne wiatry, intensywne opady, podtopienia czy susze przyspieszają degradację substancji budowlanej oraz zieleni historycznej (parki, aleje, cmentarze), zwiększając koszty utrzymania zabytków.
- Wahania uwarunkowań prawnych i finansowych – zmiany przepisów, priorytetów polityki krajowej czy programów dotacyjnych mogą ograniczyć dostępność środków na prace konserwatorskie i inwestycyjne związane z dziedzictwem.

6. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Założenia programowe Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Sicienka na lata 2026-2029 stanowią pomost między diagnozą stanu dziedzictwa a konkretnymi działaniami, jakie gmina zamierza podjąć w perspektywie czteroletniej. Określają one główne kierunki polityki gminy w zakresie ochrony, kształtowania i wykorzystywania dziedzictwa kulturowego, wyprowadzone z analizy uwarunkowań prawnych i strategicznych, charakterystyki zasobu, oceny stanu zachowania zabytków oraz analizy SWOT. Założenia te porządkują cele strategiczne i operacyjne, wskazują priorytety przestrzenne i tematyczne.

OCHRONA I POPRAWA STANU ZACHOWANIA NAJCENNIJSZYCH ORAZ NAJBARDZIEJ ZAGROŻONYCH OBIEKTÓW I ZESPOŁÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
Priorytet ten obejmuje zarówno zabytki o najwyższej wartości historycznej i krajobrazowej oraz obiekty zagrożone degradacją – cmentarze, budynki folwarczne, gospodarcze i wybrane przykłady zabudowy zagrodowej. Celem jest zahamowanie procesów destrukcji i stopniowa poprawa stanu technicznego oraz ekspozycji tych obiektów, przy poszanowaniu ich autentyzmu.
KIERUNKI DZIAŁAŃ
Realizacja prac remontowo-konserwatorskich w obiektach będących własnością gminy.
Rozpoczęcie programu porządkowania i ratowania dawnych cmentarzy komunalnych np.: koszenie, odkrzaczanie.
Wdrożenie programu zabezpieczenia i oznaczania schronów z 1939 r. (w szczególności usunięcie porastającej zieleni). W kolejnym kroku opracowanie mapy i tablic informacyjnych obejmujących cały zasób.
Uwzględnianie ochrony zieleni zabytkowej (parki, aleje, zadrzewienia cmentarne) w planowaniu prac utrzymaniowych i inwestycyjnych gminy.

ZINTEGROWANIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO Z GOSPODARKĄ PRZESTRZENNĄ I ZARZĄDZANIEM KRAJOBRAZEM KULTUROWYM GMINY
Priorytet polega na konsekwentnym włączaniu wymogów ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego do dokumentów planowania przestrzennego, tak aby rozwój osadniczy i inwestycyjny gminy był prowadzony z poszanowaniem historycznych układów ruralistycznych, osi widokowych, zieleni zabytkowej oraz wartości krajobrazu wiejskiego.
KIERUNKI DZIAŁAŃ
Uwzględnienie ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
Regulacja zasad rewitalizacji i nowych inwestycji w historycznych układach ruralistycznych.
Udział komórek odpowiedzialnych za dziedzictwo w procedurach sporządzania i zmiany mpzp – systemowe zgłaszanie wniosków wynikających z GEZ i Programu.
Wskazanie obszarów wymagających nowych mpzp ze względu na koncentrację wartości krajobrazowych (historyczne wsie, rejon dawnych majątków, otoczenie Kanału Bydgoskiego itp.).
Uwzględnianie w opiniach/uzgodnieniach wpływu planowanych inwestycji na panoramy, osie widokowe i kluczowe struktury krajobrazu.
Jednym z kluczowych kierunków działań jest wzmocnienie i czytelne wyodrębnienie historycznego centrum Sicienka, obejmującego w szczególności zespół pałacowo-parkowy i obszar kościoła z II połowy XIX wieku i dawnej pastorówki (ok. 1900r.) z parkiem oraz budynek poczty z przełomu XIX/XX wieku przy ul. Pocztowy Rynek.

ZARZĄDZANIE, DOKUMENTACJA I MONITORING
Efektywna ochrona dziedzictwa kulturowego wymaga systematycznej aktualizacji wiedzy o stanie zachowania obiektów oraz ich wartości, a także odpowiedniego zarządzania.
KIERUNKI DZIAŁAŃ
Wdrożenie systemu cyklicznej aktualizacji GEZ oraz włączenie nowych obiektów.

Opracowanie kart adresowych dla stanowisk archeologicznych i formalne włączenie ich do GEZ.
Systematyczna ocena stanu technicznego obiektów należących do gminy w celu przeciwdziałania degradacji i zniszczeniom.

Dokumentacja obiektów w złym stanie technicznym oraz propozycje działań naprawczych.
Wykorzystanie nowoczesnych metod digitalizacji do rejestrowania i archiwizowania stanu zabytków.
Aktualizację Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy w kontekście nowych zagrożeń i praktyk.
Przygotowanie rekomendacji do kolejnej edycji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (po 2029 r.) na podstawie wyników monitoringu i doświadczeń z realizacji zadań.
Wzmocnienie ochrony poprzez kompleksowe wsparcie doradcze i organizacyjne dla właścicieli obiektów zabytkowych, obejmujące pomoc w pozyskaniu funduszy konserwatorskich, szkolenia z zakresu właściwej pielęgnacji i użytkowania.
Rozwijanie współpracy z parafiami, organizacjami pozarządowymi, sołectwami i prywatnymi właścicielami zabytków przy realizacji zadań Programu,

FINANSOWANIE OCHRONY ZABYTEKÓW

Każda gmina powinna być dźwignią dla pieniędzy zewnętrznych. To zwiększa skuteczność przy realnych możliwościach finansowych.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Udzielanie dotacji celowych właścicielom zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Udzielenie puli dotacji na prace przy obiektach priorytetowych.

Aktywne śledzenie programów i konkursów dotacyjnych oraz przygotowywanie wniosków na projekty dotyczące zabytków i krajobrazu kulturowego.

WYKORZYSTANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU GMINY, TURYSTYCE, EDUKACJI I BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ

Priorytet obejmuje działania zmierzające do lepszego wykorzystania potencjału dziedzictwa w kształtowaniu oferty turystycznej i rekreacyjnej gminy, wzmacnianiu identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania oraz integracji społeczności lokalnej – w tym nowych mieszkańców wsi położonych najbliżej Bydgoszczy. Dziedzictwo ma być postrzegane nie tylko jako zasób wymagający ochrony, lecz także jako ważny czynnik jakości życia i rozwoju lokalnej przedsiębiorczości.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Opracowanie koncepcji 1–2 lokalnych produktów turystyczno-edukacyjnych (np. - „Dwory i parki”).

Rozpoczęcie wdrażania pierwszego produktu: trasa, podstawowe oznakowanie, materiały informacyjne (mapka, folder, podstrona www).

Współpraca ze szkołami i GCKiB nad włączeniem edukacji regionalnej o dziedzictwie gminy do zajęć (lekcje terenowe, projekty uczniowskie, konkursy).

Rozszerzenie systemu informacji o dziedzictwie w przestrzeni (kolejne tablice, oznakowanie obiektów i miejsc pamięci – m.in. cmentarze komunalne, założenia dworskie).

Wprowadzenie prostych narzędzi cyfrowych (mapa interaktywna, kody QR na tablicach kierujące do opisów obiektów).

Wsparcie inicjatyw NGO i parafii związanych z organizacją wydarzeń kulturalnych i rocznicowych nawiązujących do historii miejscowości.

Współpraca z organizacjami turystycznymi oraz instytucjami związanymi z opieką i promocją dziedzictwa kulturowego w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie gminy.

OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Dziedzictwo niematerialne stanowi wyjątkowy zasób kulturowy, zakorzeniony w historii regionu. Ochrona tego dziedzictwa wymaga działań, które wykraczają poza fizyczną konserwację – opiera się na wspieraniu społecznych nośników tradycji, dokumentowaniu przekazów, ich popularyzacji oraz tworzeniu warunków dla ich współczesnego funkcjonowania.

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Stąła inwentaryzacja przejawów dziedzictwa niematerialnego w oparciu o współpracę z depozytariuszami (rzemieślnicy, zespoły folklorystyczne, twórcy ludowi, środowiska regionalne).

Rozszerzenie dokumentacji audiowizualnej lokalnych tradycji i przekazów ustnych (legendy, pieśni, język) we współpracy z gminną instytucją kultury.

Utrwalenie dorobku środowisk twórczych poprzez archiwizację i upowszechnianie ich dorobku.
--

7. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Sicienko na lata 2026-2029 wymaga zastosowania skutecznych narzędzi prawnych, organizacyjnych, finansowych, planistycznych i edukacyjnych, zapewniających kompleksowe i długofalowe działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. Program opiera się na współpracy pomiędzy samorządem, instytucjami państwowymi, organizacjami pozarządowymi oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych.

Struktura zarządzania:

1. Rada Gminy – uchwała Program i przyjmuje sprawozdania z jego realizacji co dwa lata.
2. Wójt Gminy – odpowiada za przygotowanie, nadzór i koordynację wdrażania Programu.
3. Urząd Gminy oraz jednostki organizacyjne – odpowiada za realizację działań operacyjnych oraz współpracę z partnerami zewnętrznymi.

Instrumenty realizacji:

- A. Ścisła współpraca samorządu z instytucjami i społecznością lokalną. Efektywna realizacja Programu wymaga aktywnego zaangażowania wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za ochronę zabytków:
- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków– Delegatura w Bydgoszczy,
 - Narodowy Instytut Dziedzictwa,
 - Instytucje kultury (np. Muzeum Kanału Bydgoskiego),
 - Organizacje pozarządowe i stowarzyszenia regionalne działające na rzecz dziedzictwa kulturowego,
 - Parafie i wspólnoty religijne.
- B. Narzędzia prawne i planistyczne:
- Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnych aktach prawnych, w tym w Miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP),
 - Gminna ewidencja zabytków – podstawa oceny i planowania ochrony,
 - Kontrola inwestycji budowlanych, aby nie naruszały wartości historycznych i krajobrazowych,

- Opracowanie zasad ochrony układów ruralistycznych i historycznych struktur przestrzennych.
- C. Instrumenty finansowe:
- Dotacje z budżetu gminy dla właścicieli obiektów zabytkowych (na dokumentację i prace remontowo-konserwatorskie),
 - Środki zewnętrzne: fundusze unijne (m.in. FEnIKS), programy MKiDN, BGK, Fundusz Ochrony Zabytków.
- D. Instrumenty zarządcze i edukacyjne:
- System zarządzania dziedzictwem (GIS, baza GEZ, monitoring stanu technicznego obiektów),
 - Edukacja i promocja dziedzictwa: murale, wystawy, seminaria, publikacje,
 - Projekty edukacyjne i popularyzatorskie realizowane we współpracy z instytucjami kultury i szkołami.
- E. Pozyskiwanie środków zewnętrznych:
- Fundusze UE i krajowe (w tym RPO, FEnIKS, KPO),
 - Finansowanie partnerskie: programy grantowe, fundacje prywatne.

System monitoringu i ewaluacji

1. Sprawozdawczość dwuletnia:
 - Wójt Gminy Sicienko sporządza i przedkłada Radzie Gminy raport z realizacji Programu.
2. Monitoring stanu obiektów zabytkowych:
 - Prowadzenie systematycznych inspekcji technicznych obiektów wpisanych do GEZ,
 - Wdrażanie systemu oceny ryzyka dla obiektów zagrożonych degradacją,
 - Dokumentacja fotograficzna i opisowa zmian w substancji zabytkowej.
3. Ocena skuteczności działań:
 - Raporty monitoringowe uwzględniające zakres podjętych prac konserwatorskich, skalę wsparcia finansowego oraz efekty edukacyjne i promocyjne,
 - Analiza efektywności pozyskiwania funduszy – monitoring środków uzyskanych z zewnętrznych źródeł finansowania.

4. Aktualizacja Programu:

- Nowa edycja opracowywana po upływie 4 lat – z wykorzystaniem wyników monitoringu,
- Na podstawie wyników ewaluacji i zgłoszonych uwag możliwe będzie dostosowanie priorytetów i narzędzi ochrony zabytków do nowych wyzwań.

Instrumentarium realizacji Programu opiera się na kompleksowych narzędziach zarządzania, finansowania i monitorowania ochrony zabytków. Kluczowe znaczenie mają:

- Zapewnienie stabilnych źródeł finansowania ochrony zabytków, w tym funduszy krajowych i unijnych,
- Ścisła współpraca samorządu z instytucjami kultury i społecznością lokalną,
- Regularna kontrola stanu zabytków oraz ich systematyczna dokumentacja,
- Mechanizmy oceny skuteczności działań i możliwość aktualizacji Programu.

Wdrożenie powyższego instrumentarium umożliwi skuteczną i spójną realizację celów Gminnego programu opieki nad zabytkami, zapewniając odpowiedzialne zarządzanie dziedzictwem Sicienka i jego trwałą ochronę.

8. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ocena realizacji programu opiera się na systematycznym monitoringu, ewaluacji efektywności działań oraz sprawozdawczości co dwa lata. System oceny ma na celu zapewnienie przejrzystości wdrażania programu, weryfikację zgodności z przyjętymi priorytetami (takimi jak zahamowanie degradacji zabytków, dokumentacja i monitoring, edukacja czy ochrona niematerialnego dziedzictwa) oraz dostosowanie działań do zmieniających się uwarunkowań prawnych, społecznych i gospodarczych. Najlepszym rozwiązaniem jest stosowanie mierzalnych wskaźników, które pozwalają na obiektywną ocenę postępów.

Sprawozdanie obejmuje:

- Ocenę wykonania założonych priorytetów i kierunków działań, z uwzględnieniem ich zgodności z krajowymi i regionalnymi strategiami ochrony zabytków.
- Stopień realizacji zadań, w tym analizę efektywności (np. wpływ na stan zachowania zabytków, zaangażowanie społeczności lokalnej).
- Skalę wykorzystania środków finansowych, w tym wartość wydatków budżetu gminy na ochronę dziedzictwa.
- Ocenę efektywności narzędzi organizacyjnych, prawnych, finansowych i edukacyjnych.

Metody opracowania sprawozdania Sprawozdanie jest sporządzane na podstawie powtarzalnych metod zbierania i analizy danych, zintegrowanych z monitoringiem ciągłym. Dane pochodzą z jednostek organizacyjnych Urzędu Gminy:

A. Zestawienie działań zrealizowanych przez komórki organizacyjne Urzędu Gminy

- Wydziały przekazują dane o zadaniach w odniesieniu do priorytetów.
- Zestawienia zawierają: nazwę działania, lokalizację, daty realizacji, koszt, źródła finansowania.

B. Zestawienie dotacji udzielonych przez Gminę

- Zbierane dane: liczba wniosków pozytywnie rozpatrzonych, wysokość środków, rodzaj prac (remont, konserwacja, dokumentacja), adresy obiektów.
- Wykaz obiektów objętych wsparciem.

C. Monitoring aktualizacji gminnej ewidencji zabytków (GEZ)

- Weryfikacja liczby zaktualizowanych kart GEZ, nowych wniosków o wpis do rejestru lub GEZ.
- Poziom cyfryzacji GEZ (wykorzystane narzędzia, liczba zdigitalizowanych obiektów itp.)
- Wskazanie działań dokumentacyjnych (fotograficznych, inwentaryzacyjnych), zgodnych z priorytetem dokumentacji i monitoringu.

D. Monitoring stanu technicznego zabytków

- Informacje o obiektach zagrożonych, pilnych interwencjach, postępowaniach konserwatorskich, z naciskiem na priorytet zahamowania degradacji.

E. Ewidencja działań edukacyjnych, promocyjnych i badawczych

- Liczba wydarzeń związanych z dziedzictwem kulturowym, jego ochroną i promocją.
- Opis kampanii, z oceną wpływu na priorytety edukacji, promocji dziedzictwa i rozwoju turystyki kulturowej.

F. Zestawienie pozyskanych środków zewnętrznych

- Wartość i źródła dotacji (MKiDN, FEnIKS, EOG), liczba projektów.

Wskaźniki mierzalne

Wskaźniki powinny być obiektywne i powiązane z priorytetami. Poniższa tabela przedstawia przykłady wskaźników dostosowanych do przyjętych priorytetów GPOZ:

Priorytet	Przykładowe wskaźniki mierzalne
1. Ochrona i poprawa stanu zachowania najcenniejszych oraz najbardziej zagrożonych obiektów i zespołów dziedzictwa kulturowego.	Liczba obiektów, które otrzymały dotację i zrealizowały prace (rok do roku). Liczba cmentarzy, które zostały poddane pracom porządkowym.
2. Zarządzanie, dokumentacja i monitoring.	Liczba zaktualizowanych kart GEZ oraz nowych kart GEZ.
3. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego z gospodarką przestrzenną i zarządzaniem krajobrazem kulturowym gminy.	Informacje o nowych miejscowych planach, w których zawarte zostały zapisy związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.

5. Finansowanie ochrony zabytków.	Wartość pozyskanych środków zewnętrznych (FEM/UE, MKiDN, K-PWKZ, Sejmik, RPOZ/BGK). Liczba złożonych i pozytywnie rozpatrzonych wniosków dotacyjnych (w zakresie dotacji gminnych).
7. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w zrównoważonym rozwoju gminy, turystyce, edukacji i budowaniu tożsamości lokalnej.	Liczba wydarzeń edukacyjnych (warsztaty, spacer, konferencje). Liczba publikacji/ materiałów (druk/online) udostępnionych mieszkańcom.
8. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.	Liczba udokumentowanych elementów (nagrania, wywiady, inwentaryzacje). Liczba wydarzeń promujących tradycje (jarmarki, inscenizacje). Liczba grantów/ projektów dotyczących dziedzictwa niematerialnego (zrealizowanych w roku).

Możliwość aktualizacji Programu

Na podstawie sprawozdań i ewaluacji (co 2 lata) oraz pełnej oceny co 4 lata, program może być aktualizowany. Zalecane jest uwzględnienie nowych uwarunkowań, np. poprzez zmianę wykazu obiektów strategicznych, listy priorytetów, harmonogramu czy wskaźników. Aktualizacja zapewnia ciągłość i dostosowanie do priorytetów krajowych (np. Krajowy Program Ochrony Zabytków).

9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

9.1. DOTACJE I FINANSOWANIE ZE ŚRODKÓW KRAJOWYCH

1. Dotacje z budżetu gminy

W gminie Sicienko instrument dotacyjny został uregulowany Uchwałą nr XXXVII/350/18 Rady Gminy Sicienko z dnia 22.08.2018 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Uchwała ta stanowi lokalne rozwinięcie przepisów ustawowych (art. 81 ustawy), określając warunki, tryb i zasady udzielania dotacji.

Schematycznie można ująć to źródło finansowania w następujący sposób:

- środki pochodzą z corocznego budżetu gminy Sicienko (dział „kultura i ochrona dziedzictwa narodowego”),
- zasady udzielania dotacji określa uchwała Rady Gminy w sprawie dotacji na prace przy zabytkach, stosowana łącznie z ustawą o ochronie zabytków;
- dotacje mają charakter celowy – są przeznaczane na ściśle określone prace przy konkretnych obiektach.

Zgodnie z ustawą i wzorcową praktyką, dotacje mogą obejmować w szczególności tzw. „nakłady konieczne” (art. 77 ustawy), w tym:

- prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych,
- sporządzenie dokumentacji technicznej, konserwatorskiej i historycznej,
- działania zabezpieczające zabytki w stanie zagrożenia,
- opracowanie ekspertyz, badań i inwentaryzacji poprzedzających prace budowlane.

Uchwała dotacyjna – zgodnie z rozwiązaniami przyjmowanymi w innych gminach – adresowana jest do właścicieli i zarządców zabytków, w szczególności: osób fizycznych, wspólnot mieszkaniowych, kościelnych osób prawnych, organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów władających zabytkami wpisanymi do rejestru lub ujętymi w

gminnej ewidencji zabytków.

2. Dotacje z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Samorząd województwa (Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego) prowadzi od lat system dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego. Podstawą są „Zasady udzielania dotacji...” przyjęte uchwałą Sejmiku Województwa (m.in. uchwała nr XXX/508/21 z 30.08.2021 r., z późniejszymi zmianami).

Dotacje przeznaczone są wyłącznie na obiekty wpisane do rejestru zabytków i finansują prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, zgodne z pozwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków. Co roku ogłaszany jest nabór wniosków, zasady, formularze i terminy publikowane są na BIP Urzędu Marszałkowskiego.

W ostatnich latach samorząd województwa przeznaczył na ten cel kilkanaście milionów zł rocznie (np. ok. 11,5 mln zł na 213 zadań w 2025 r.), co pokazuje stabilność i skalę tego źródła. Dotacje wojewódzkie są ważnym uzupełnieniem gminnego systemu dotacji – pozwalają na finansowanie dużych, kosztownych zadań przy najcenniejszych zabytkach rejestrowych (np. kościoły, zespoły klasztorne, obiekty o wysokiej randze historycznej),

3. Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Właściciele zabytków wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o dofinansowanie z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zasady udzielania wsparcia:

- Dotacja może wynosić do 50% nakładów koniecznych, a w szczególnych przypadkach nawet 100%.
- Refundacja kosztów poniesionych w okresie do trzech lat wstecz.
- Dotacje mogą obejmować konserwację, remonty, badania architektoniczne, modernizację instalacji i prace zabezpieczające.

4. Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego na 2025 r. ogłosiło szereg programów mających na celu wspieranie i rozwój różnych obszarów kultury w Polsce. Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę wybranych programów, które mogą być istotne dla gminy Sicienko:

1. Ochrona zabytków: Program ten ma na celu zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków.
2. Kultura ludowa i tradycyjna: Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, ich transformacjami oraz współczesnymi kontekstami. Dotacje przeznaczone są na działania edukacyjne, warsztaty, kursy, seminaria oraz popularyzację unikalnych elementów kultur tradycyjnych.
3. Kultura cyfrowa: Program ten ma na celu zwiększenie liczby dostępnych zasobów dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej oraz umożliwienie ich ponownego wykorzystania. W ramach programu można realizować zadania dotyczące cyfryzacji dziedzictwa kulturowego, obejmujące digitalizację i udostępnianie w Internecie zasobów muzealnych, bibliotecznych, audiowizualnych, zabytkowych oraz archiwalnych.
4. Infrastruktura domów kultury: Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.
5. Edukacja kulturalna: Program wspiera projekty z zakresu edukacji kulturalnej, mające na celu rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych różnych grup społecznych, w tym dzieci i młodzieży.
6. Partnerstwo dla książki: Celem programu jest wspieranie przedsięwzięć promujących czytelnictwo oraz rozwijających kompetencje czytelnicze w społeczeństwie.
7. Infrastruktura kultury: Program ma na celu wsparcie inwestycji w infrastrukturę kultury, w tym modernizację i rozbudowę obiektów służących działalności kulturalnej.

Dla gminy Sicienko szczególnie istotne mogą być programy „Ochrona zabytków” oraz „Kultura cyfrowa”, które bezpośrednio wspierają działania związane z ochroną dziedzictwa

kulturowego oraz cyfryzacją zasobów kulturowych. Wnioski do ogłoszonych programów można składać elektronicznie za pośrednictwem Systemu Obsługi Programów MKiDN.

5. Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Program był kierowany bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego (JST), a za ich pośrednictwem także do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie przyznawano na zadania inwestycyjne w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami: na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane prowadzone przez JST albo na udzielenie przez JST dotacji na takie prace.

Poziom dofinansowania wynosił maksymalnie 98% wartości inwestycji (wkład własny min. 2%). Wnioski składano w aplikacji BGK „Polski Ład” w trzech kategoriach kwotowych:

- do 150 000 zł,
- do 500 000 zł,
- do 3 500 000 zł.

W ramach RPOZ przeprowadzono dwie edycje; brak informacji o kolejnych naborach.

6. Fundusz Kościelny

Dotacje przeznaczone na prace konserwatorskie przy zabytkowych kościołach i kaplicach. Możliwe wsparcie na remont dachów, osuszanie, konserwację polichromii i wyposażenia wnętrza.

9.2. ŚRODKI EUROPEJSKIE I FUNDUSZE ZEWNĘTRZNE

Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS) - Priorytet VII „Kultura”

W ramach tego priorytetu, będą wspierane inwestycje w celu wzmocnienia wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne.

Osiągnięcie tego celu zostanie zapewnione poprzez ukierunkowane wsparcie w dwóch obszarach:

- Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej):

- Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

Wsparcie na ochronę dziedzictwa kulturowego, finansowane przez kraje EOG.

Priorytety:

- Renowacja obiektów zabytkowych,
- Digitalizacja dziedzictwa kulturowego,
- Edukacja i promocja lokalnej historii.

10. PODSUMOWANIE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko na lata 2026–2029 jest kompleksowym narzędziem zarządzania dziedzictwem kulturowym w gminie. Opiera się na aktualnym rozpoznaniu zasobu – zaktualizowanej w 2025 r. gminnej ewidencji zabytków, opracowanym wykazie stanowisk archeologicznych oraz ogólnej analizie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. Program wpisuje ochronę zabytków w szerszy kontekst polityki przestrzennej, środowiskowej i rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Program realizuje ustawowe cele wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz uwzględnia nadrzędne dokumenty strategiczne. Relacje z dokumentami wojewódzkimi, powiatowymi i gminnymi zapewniają spójność działań i możliwość wykorzystania dostępnych instrumentów finansowych oraz planistycznych.

Diagnoza dziedzictwa kulturowego Sicienka pokazuje zróżnicowany, wielowarstwowy krajobraz: historyczne układy ruralistyczne, zespoły dworsko-parkowe, architekturę sakralną, zabytki techniki (w tym Kanał Bydgoski), cmentarze, bogate dziedzictwo archeologiczne oraz zasoby niematerialne, osadzone w wartościowym środowisku przyrodniczym (rynna jezior byszewskich, dolina Noteci, obszary chronione). Jednocześnie Program identyfikuje kluczowe problemy: zróżnicowany stan techniczny obiektów, degradację dawnych cmentarzy, niewystarczającą ochronę dziedzictwa archeologicznego, presję urbanizacyjną związaną z bliskością Bydgoszczy oraz ograniczone możliwości finansowe właścicieli i samej gminy. Analiza SWOT porządkuje te uwarunkowania, wskazując zarówno mocne strony (dobrze rozpoznany zasób, narzędzia planistyczne, doświadczenia wcześniejszych programów), jak i szanse rozwojowe (fundusze zewnętrzne, współpraca metropolitalna, rosnące zainteresowanie dziedzictwem).

Odpowiedzią na zdiagnozowane potrzeby są priorytety i kierunki działań Programu. Szczególny nacisk położono na: ochronę i poprawę stanu zachowania najcenniejszych oraz najbardziej zagrożonych obiektów (w tym cmentarzy komunalnych, zespołów dworskich i schronów z 1939 r.), zintegrowanie ochrony dziedzictwa z planowaniem przestrzennym i zarządzaniem krajobrazem kulturowym, rozwój dokumentacji, monitoringu i digitalizacji, a także świadome wykorzystanie dziedzictwa w turystyce, edukacji i budowaniu tożsamości lokalnej. Priorytety te przekładają się na konkretne działania – od porządkowania cmentarzy komunalnych, przez opracowanie kart stanowisk archeologicznych, po tworzenie lokalnych produktów turystycznych i systemu informacji o dziedzictwie.

Podsumowując, Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Sicienko na lata 2026-2029 tworzy spójną, opartą na aktualnych danych i ramach prawnych koncepcję ochrony, zarządzania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Łączy perspektywę konserwatorską z podejściem rozwojowym: traktuje zabytki i krajobraz kulturowy jako zasób wymagający ochrony, ale zarazem jako istotny czynnik jakości życia mieszkańców, atrakcyjności osiedleńczej oraz potencjału turystycznego i edukacyjnego gminy. Dzięki temu stanowi realne narzędzie wspierające odpowiedzialne, długofalowe gospodarowanie dziedzictwem gminy Sicienko.

11. ZAŁĄCZNIK

ZAŁĄCZNIK NR 1 – GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
1	Chmielewo - Smolary			Aleja	11 (ob. Wojnowo)	prawdopodobnie XIX w.	GEZ
2	Dąbrówka Nowa	Dworska		Kościół rzym. kat. pw. św. Jakuba	173	1888-1889	WEZ
3	Dąbrówka Nowa	Dworska	38	Plebania	75/1	początek XX w.	WEZ
4	Dąbrówka Nowa	Dworska		Figura NSPJ przy kościele	173	koniec XIX w.	WEZ
5	Dąbrówka Nowa	Grodzka		Cmentarz par. rzymsko-katolicki	113	koniec XIX w.	WEZ
6	Dąbrówka Nowa	Grodzka		Kapliczka słupowa na cmentarzu	113	1857 r.	WEZ
7	Dąbrówka Nowa			Figura NMP	68/6	koniec XIX w.	WEZ
8	Dąbrówka Nowa	Dworska	40	Szkoła obecnie świetlica wiejska	76/1	1. połowa XX w.	WEZ
9	Dąbrówka Nowa			Cmentarz ewangelicki	22394/13	XIX w.	WEZ
10	Gliszcz			Układ ruralistyczny		XIX-XX w.	WEZ
11	Gliszcz			Cmentarz ewangelicki	55/1	koniec XIX w.	WEZ
12	Gliszcz	przy nr 15		Dwór	114/1	Ok. 1900	WEZ
13	Gliszcz	dr. powiatowa 1909C	18	Świetlica (szkoła ?) obecnie dom	67/2	Ok. 1900	GEZ
14	Gliszcz	dr. powiatowa 1909C		Remiza straży pożarnej w zespole dworskim	97/4	Ok. 1900	WEZ
15	Gliszcz	dr. powiatowa 1909C	17	Pastorówka obecnie budynek mieszkalny	52/2	początek XX w.	WEZ
16	Gliszcz	dr. powiatowa 1909C	17	Pozostałości kościoła ewangelickiego	53	początek XX w.	GEZ
17	Gliszcz Kolonia			Cmentarz ewangelicki	5 oraz częściowo na 6/1	koniec XIX w. (?)	GEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
18	Goncarzewy	dr. powiatow a 1910C		Kapliczka	1/1 (ob. Ugoda)	XX w. (?)	WEZ
19	Goncarzewy			Pozostałości parku dworskiego	20/4 (ob. Ugoda)	XIX w.	WEZ
20	Goncarzewy			Droga brukowa w zespole dworskim	19/4	XIX/XX w.	WEZ
21	Kamieniec			Figura NMP	48; 152/1 (ob. Strzelewo)	XX w.	WEZ
22	Kamieniec			Park dworski	53/3; 53/32; 53/33; 53/34; 53/25; 53/26; 53/46; 53/42 (Strzelewo)	XIX w.	WEZ
23	Kasprowo			Droga brukowana	9; 10; 45/17; 48/1 (ob. Ugoda)	prawdopodo bnie XIX/XX w.	GEZ
24	Kasprowo		9	Dwór (obecnie bud. nr 9 - bez przybudówek nr 8 i 10)	45/9 (ob. Ugoda)	XIX/XX w.	WEZ
25	Kasprowo			Pozostałości parku dworskiego	45/17 (ob. Ugoda)	XIX w.	WEZ
26	Kasprowo		11	Spichlerz obecnie bud. Mieszkalny	45/6 (ob. Ugoda)	1914 r.	WEZ
27	Kruszyn			Cmentarz ewangelicki	114/1	koniec XIX w.	WEZ
28	Kruszyn	Stawowa / Bydgoska		Kapliczka	194/2	XX w.	WEZ
29	Kruszyn	Bydgoska	13	Gospoda	66/4	prawdopodo bnie 2. poł. XIX w.	WEZ
30	Kruszyn	Stawowa		Zespół kościoła ewangelickiego ob. pw. Św. Kazimierza Królewicza	82	1908-1909 r.	A/835
31	Kruszyn	Stawowa		Kościół ewangelicki obecnie rzymskokatolicki pw. św. Kazimierza Królewicza	82	1908-1909 r.	A/835
32	Kruszyn	Stawowa	24	Kamienne ogrodzenia kościół	82	początek XX w.	A/835
33	Kruszyn	Stawowa	24	Zadrzewiony teren przykościelny	82	początek XX w.	A/835

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
34	Kruszyn	Szkolna	6	Zespół dworsko-parkowy	75/7; 75/8; 79; 80/4; 80/5; 80/6	4. ćwierć XIX w.	A/1043
35	Kruszyn	Szkolna	6	Dwór	75/7; 75/8	1882 r.	A/1043
36	Kruszyn	Szkolna	6	Park	75/7; 75/8; 79; 80/4; 80/5; 80/6	XIX w.	A/1043
37	Kruszyniec	Łąkowa		Cmentarz ewangelicki	29, 30	koniec XIX w.	WEZ
38	Kruszyniec	Notecka	3	Brama wjazdowa i fr. ogrodzenia	95	początek XX w.	GEZ
39	Kruszyniec	Notecka	3	Dom	95	1906 r.	WEZ
40	Kruszyniec	Notecka	3	Stajnia	95	około 1918 r.	WEZ
41	Kruszyniec	Notecka	3	Obora	95	około 1912 r.	WEZ
42	Kruszyniec	Notecka	3	Stodoła	95	około 1928 r.	WEZ
43	Kruszyniec	Notecka	5	Obora	75/2	około 1928 r.	WEZ
44	Łukowiec	do tej pory nie był ujęty		Cmentarz ewangelicki	93	prawdopodobnie koniec XIX w.	GEZ
45	Łukowiec		11	Dwór (w bardzo złym stanie technicznym)	23/10	Pocz. XX w.	WEZ
46	Łukowiec			Budynek gospodarczy przy dworze	23/10	1852 r.	WEZ
47	Łukowiec		15a	Kuźnia (remiza OSP)	36/1	Pocz. XX w.	WEZ
48	Łukowiec		10	Młyn	27	Pocz. XX w.	WEZ
49	Łukowiec		9	Dom	13	Pocz. XX w.	WEZ
50	Łukowiec		17	Dom	75	Pocz. XX w.	WEZ
51	Mochle	Czarlińskich	2	Założenie dworsko-parkowe	168/1	XIX/XX w.	A/1190
52	Mochle	wzdłuż DW 244		Aleja Mochle - Wojnowo	163/2	początek XX w. (?)	GEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
53	Mochle	wzdłuż Rubinowe j		Cmentarz ewangelicki I	135	II poł. XIX w.	WEZ
54	Mochle	wzdłuż Rubinowe j		Cmentarz ewangelicki II	147	Pocz. XX w.	WEZ
55	Mochle	Al. Kasztano wa	57	Szkoła obecnie dom	283/9	1900 r.	WEZ
56	Mochle	Al. Kasztano wa	57	Budynek gospodarczy przy dawnej szkole	283/9	1900 r.	GEZ
57	Mochle	Al. Kasztano wa		Kuźnia w zespole dworskim	272/2	1905	WEZ
58	Mochle	Al.. Kasztano wa (DW244)		Kapliczka słupowa	168/1	XIX/XX w. (?)	GEZ
59	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa		Układ przestrzenny zespołu zakładu doświadczalnego rolnictwa:	128/9; 128/169; 128/10; 128/11; 128/15; 128/168	początek XX w.	GEZ
60	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa		Pozostałości bramy wjazdowej w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/9	początek XX w. (?)	GEZ
61	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa	46	Budynek administracyjno- mieszkalny w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/169	1905-1908 r.	WEZ
62	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa	56	Dom mieszkalny w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/10	1905 r.	GEZ
63	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa	54	Dom mieszkalny w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/11	1905-1908 r.	WEZ
64	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa	48	Dom mieszkalny ze stajnią w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/169	1905 r.	WEZ
65	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa		Obora w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/168	1905 r.	WEZ
66	Mochle (Mochełek)	Szmaragd owa		Budynek gospodarczy (chlewnia ?) w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/169	1905 r.	WEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
67	Mochle (Mochełek)	Szmaragdowa		Magazyn w zespole zakładu doświadczalnego rolnictwa	128/169	1905 r.	WEZ
68	Murucin	do tej pory nie był ujęty		Cmentarz ewangelicki	70	XIX/XX w.	GEZ
69	Murucin			Układ ruralistyczny		XIX-XX w.	WEZ
70	Murucin		7	Dom	22/2	Pocz. XX w.	WEZ
71	Murucin		22	Dom	51	Pocz. XX w.	WEZ
72	Nowa Ruda		13	Dom	91/4 (ob. Mochle)	XIX/XX w. (?)	GEZ
73	Nowackowo			Kapliczka	36, 101/1	XIX/XX w. (?)	GEZ
74	Nowackowo		4	Budynek gospodarczy	61	1930 r.	WEZ
75	Nowackowo		6	Dom	28/4	około 1910 r. (?)	WEZ
76	Nowackowo		18	Dom d. szkoła wraz z komponowaną zielenią/ drzewostanem	35/2	Pocz. XX w.	WEZ
77	Nowackowo			Cmentarz ewangelicki	34	2. poł. XIX w.	GEZ
78	Osówiec	przy drodze do Kruszyna		Cmentarz ewangelicki I	59	2. połowa XIX w.	WEZ
79	Osówiec			Cmentarz ewangelicki II	143	2. połowa XIX w. (?)	GEZ
80	Osówiec			Cmentarz ewangelicki rodowy	5/51	2. połowa XIX w.	GEZ
81	Osówiec	Spokojna		Cmentarz rzymsko-katolicki	118/2, 118/1, 119, 120, 121	1988 r.	WEZ
82	Osówiec	Pałacowa		Założenie dworsko-parkowe	5/51; 5/50	połowa XIX w.	A/976
83	Osówiec	Pałacowa		Dwór	5/51	połowa XIX w.	A/976
84	Osówiec	Pałacowa		Park	5/51	XIX/XX w.	A/976
85	Osówiec			Aleja w zespole folwarcznym	5/50	początek XX w.	WEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
86	Osówiec			Spichlerz w zespole folwarcznym	5/90	początek XX w. (około 1941 r.)	WEZ
87	Osówiec			Obora w zespole folwarcznym	5/90	początek XX w. (około 1941 r.)	WEZ
88	Pawłówek			Cmentarz ewangelicki	113	2. połowa XIX w.	GEZ
89	Pawłówek	Nad Torem		Kapliczka	107/1	1946 r.	WEZ
90	Pawłówek /Kruszyniec			Nastawnia	103/1	1. połowa XX w.	WEZ
91	Piotrkówko			Pozostałości parku dworskiego i aleja prowadząca do parku	62/7, 62/6 (ob. Mochle)	XIX w.	WEZ
92	Samsieczno			Cmentarz katolicki "stary"	63, 64	koniec XIX w.	WEZ
93	Samsieczno			Cmentarz rzymsko – katolicki	75, 76, 77, 78	1 poł. XX w.	WEZ
94	Samsieczno			Kościół par. p.w. NSPJ	73, 74, 75, 77	1929-1932	WEZ
95	Samsieczno			Plebania	73, 74	1. 20 XX w.	WEZ
96	Samsieczno			Układ przestrzenny zespołu kościoła	73; 74; 75; 76; 77; 78		GEZ
97	Sicienko			Układ ruralistyczny		XV-XX w.	WEZ
98	Sicienko	Nakielska / Lipowa		Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki parafialny pw. św. Andrzeja Boboli	160/1	1887 r.	A/803
99	Sicienko	Dąbrowiecka (za boiskiem szkolnym)		Cmentarz ewangelicki	48	k. XIX w.	WEZ
100	Sicienko	Bydgoska	11	Pozostałości parku dworskiego wokół pałacu	99/10	XIX w.	WEZ
101	Sicienko	Bydgoska	11	Pałac	99/10	2. połowa XIX w.	GEZ
102	Sicienko	Pocztowy Rynek	4	Siedziba Poczty	113/2	początek XX w.	WEZ
103	Sicienko	Pocztowy Rynek	6	Pastorówka, obecnie siedziba Centrum Kultury	109/10	XIX/XX w.	WEZ
104	Sicienko	Nakielska	1	Szkoła obecnie budynek mieszkalny	115/2	Pocz. XX w.	WEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
105	Sicienko	Nakielska	2 / 2A	Dom	172/5, 171/1	1865 r.	WEZ
106	Sicienko	Nakielska	18	Dom	175/5, 175/6	1905 r.	WEZ
107	Sitno		6	dom	31/4, 32/2	1902 r.	GEZ
108	Sitno			Cmentarz ewangelicki	6/6	XIX/XX w. (?)	WEZ
109	Słupowo		65	Zespół dworsko-parkowy	156/15; 158/1	2. połowa XIX w.	A/1181
110	Słupowo		65	Dwór	156/15	2. połowa XIX w.	A/1181
111	Słupowo			Park	156/15	2. połowa XIX w.	A/1181
112	Słupowo		64	Gorzelnia w zespole dworskim	156/21 Murucin	k. XIX w.	WEZ
113	Słupowo		33	Dom – Poniatówka	131/4 Murucin	1 poł. XX w.	WEZ
114	Słupowo		37	Dom – Poniatówka	133/3 Murucin	1 poł. XX w.	WEZ
115	Strzelewo			Cmentarz ewangelicki	22467/2, 30/3	koniec XIX w.	WEZ
116	Strzelewo	przy DK10		Kapliczka	59/2	XX w.	WEZ
117	Strzelewo		20	Dwór	66/20	XIX/XX w.	GEZ
118	Strzelewo			Park dworski	66/20	połowa XIX w.	WEZ
119	Strzelewo			Aleja dojazdowa brukowana	67	XIX/XX w.	WEZ
120	Strzelewo	od DK10 w kier. ul. Spacerowej w Zielonczynie		Aleja drzew (przy szkole)	80	XIX/XX w.	GEZ
121	Strzelewo	wjazd do zespołu dworskiego		Kamienne ogrodzenie	67 - 66/20	XIX/XX w. (?)	WEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
122	Strzelewo		16	Gorzelnia z kominem	66/17	2. połowa XIX w. (?)	WEZ
123	Szczutki	Pól Malowanych	1	Szkoła obecnie dom	141/3	prawdopodobnie początek XX w.	WEZ
124	Szczutki	Pól Malowanych	2	Budynek gospodarczy prawa strona	51/8	1912 r.	WEZ
125	Szczutki	Długa	90	Dom	37/4	1937 r.	WEZ
126	Szczutki	Długa	88	Dom	34/7	1. połowa XX w. (?)	WEZ
127	Szczutki	Kolonijna	9	Dom	71	około 1928-1929 r.	WEZ
128	Szczutki	Kolonijna	9	Budynek gospodarczy	71	1. połowa XX w.	WEZ
129	Teresin			Park dworski	4/10, 4/11, 4/2	XIX w.	WEZ
130	Teresin		13	Mleczarnia	8/4		WEZ
131	Trzciniec		7	Pozostałości parku dworskiego	155/9, 155/10, 156 Dąbrówka Nowa	XIX w.	WEZ
132	Trzemiętowo	przy drodze powiatowej 1909C		Cmentarz ewangelicki I	99/3	XIX w.	WEZ
133	Trzemiętowo	ok. 100m na pld.-wsch. od świetlicy		Cmentarz ewangelicki II	121	XIX w.	WEZ
134	Trzemiętowo			Park dworski	16/3, 16/12, 16/13, 17/6	początek XX w.	WEZ
135	Trzemiętowo		1	Szkoła obecnie budynek mieszkalny	98/1	1880 r.	WEZ
136	Trzemiętowo		13	Dom	16/6	1912 r.	WEZ
137	Trzemiętowo		13	Budynek gospodarczy	16/6	1912 r.	WEZ
138	Trzemiętówko			Cmentarz ewangelicki	80/5	XIX w.	WEZ
139	Trzemiętówko		7	Dom	40/1	XIX/XX w.	GEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
140	Trzemiętówko		6	Szkoła	21/2	XIX/XX w. (?)	GEZ
141	Trzemiętówko		5	Dom	20/2	około 1926 r.	GEZ
142	Ugoda		8	Dom	98/3, 100/3	prawdopodobnie XIX/XX w.	WEZ
143	Ugoda		8	Budynek gospodarczy	98/3	prawdopodobnie XIX/XX w.	WEZ
144	Ugoda (Goncarzewy)			Cmentarz ewangelicki	54, 55, 56, 57 (ob. Ugoda)	koniec XIX w.	WEZ
145	Wierzchucice			Młyn	46, 47/1 (ob. Wierzchucinek)	1905 r.	WEZ
146	Wierzchucice		7	Budynek gospodarczy	167 (ob. Wierzchucinek)	lata 20. XX w.	WEZ
147	Wierzchucice	przy drodze gruntowej na Gogolin		Cmentarz ewangelicki	171 (ob. Wierzchucinek)	koniec XIX w.	WEZ
148	Wierzchucinek			Cmentarz rzymsko-katolicki	54/4, 55 Wierzchucinek	lata 20. XX w.	WEZ
149	Wierzchucice/Wierzchucinek			Droga brukowa	34 (ob. Wierzchucinek)	XIX/XX w. (?)	GEZ
150	Wierzchucinek		14	Kościół par. p.w. MB Szkaplerznej d. gorzelnia	58		WEZ
151	Wierzchucinek		82	Dwór	57/6	2. połowa XIX w.	WEZ
152	Wierzchucinek			Park dworski	57/6	XIX w.	WEZ
153	Wierzchucinek		15	Dom d. szkoła	109/4	Pocz. XX w.	WEZ
154	Wierzchucinek		15	Budynek gospodarczy	109/4	początek XX w.	GEZ
155	Wojnowo			Cmentarz ewangelicki	25/6	koniec XIX w.	WEZ
156	Wojnowo		5	Założenie dworsko-parkowe	48/13	połowa XIX w.	A/1436

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
157	Wojnowo		5	Dwór	48/13	2. połowa XIX w.	A/1436
158	Wojnowo			Park	48/13	połowa XIX w.	A/1436
159	Wojnowo		5	Gorzelnia w zespole pałacowym	48/17	1907	WEZ
160	Wojnowo		5	Ogrodzenie w zespole pałacowym	48/13	2. połowa XIX w.	WEZ
161	Wojnowo		1	d. Szkoła ob. budynek mieszkalny	49/16	Pocz. XX w.	WEZ
162	Wojnowo		1	Budynek gospodarczy przy szkole	49/16	Pocz. XX w.	WEZ
163	Zawada			Cmentarz ewangelicki	56		WEZ
164	Zawada			Kapliczka	143/3 (ob. Uгода)	XX w.	WEZ
165	Zawada		16	Szkoła obecnie świetlica wiejska	8/3	1911 r.	WEZ
166	Zawada		16	Budynek gospodarczy	8/3	początek XX w.	WEZ
167	Zawada		20a	Dom	3/4	XIX/XX w.	WEZ
168	Zielonczyn			Układ ruralistyczny		XIX-XX w.	WEZ
169	Zielonczyn	Zielona		Cmentarz rzymsko-katolicki	147	2. połowa XIX w.	WEZ
170	Zielonczyn	Zielona		Kapliczka słupowa	147	XIX/XX w.	WEZ
171	Zielonczyn	Zielona	8	Dom	38/2	XIX/XX w.	WEZ
172	Zielonczyn	Dworcow a	4	Dworzec	151	2. połowa XIX w.	WEZ
173	Zielonczyn	Dworcow a	4	Budynek gospodarczy przy dworcu	151	2. połowa XIX w.	WEZ
174	Zielonczyn	Dworcow a	4	Droga brukowana przy dworcu	127, 129, 131, 133	XIX w.	WEZ
175	Zielonczyn	Dworcow a	2	Dom	151	prawdopodobnie 2. połowa XIX w.	WEZ
176	Zielonczyn	Dworcow a	2	Budynek gospodarczy	151	prawdopodobnie 2. połowa XIX w.	WEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
177	Zielonczyn	Spacerowa	8	Dom	21/3	XIX w.	WEZ
178	Zielonczyn	Spacerowa	133	Budynek kolejowy obecnie Dom	101 (ob. Strzelewo)	XIX w.	WEZ
179	Zielonczyn	Spacerowa	133	Budynek gospodarczy	101 (ob. Strzelewo)	XIX w.	WEZ
180	Zielonczyn	Klonowa	1	Dom	57	początek XX w.	WEZ
181	Zespół Kanału Bydgoskiego	Kruszyniec- Pawłówek - Zielonczyn		Zespół kanału bydgoskiego	261 Pawłówek; 165 Kruszyniec; 330/3 Zielonczyn	1773-1774 r.	A/900/1- 27 30.XI.20 05
182	Zielonczyn		Nr 1	Schron Przedmoście Bydgoskie	282	1939 r.	GEZ
183	Zielonczyn		Nr 2	Schron Przedmoście Bydgoskie	279	1939 r.	GEZ
184	Zielonczyn		Nr 3	Schron Przedmoście Bydgoskie	265/1	1939 r.	GEZ
185	Kruszyn		Nr 4	Schron Przedmoście Bydgoskie	22470	1939 r.	GEZ
186	Kruszyn		Nr 5	Schron Przedmoście Bydgoskie	22470	1939 r.	GEZ
187	Kruszyn		Nr 6	Schron Przedmoście Bydgoskie	229/1	1939 r.	GEZ
188	Kruszyn		Nr 7	Schron Przedmoście Bydgoskie	252/16	1939 r.	GEZ
189	Kruszyn		Nr 8	Schron Przedmoście Bydgoskie	43/5, 43/6	1939 r.	GEZ
190	Kruszyn		Nr 9	Schron Przedmoście Bydgoskie	39/12	1939 r.	GEZ
191	Dąbrówka Nowa		Nr 10	Schron Przedmoście Bydgoskie	22394/1	1939 r.	GEZ
192	Osówiec		Nr 11	Schron Przedmoście Bydgoskie	22369/7	1939 r.	GEZ
193	Osówiec		Nr 12	Schron Przedmoście Bydgoskie	22369/7	1939 r.	GEZ
194	Osówiec		Nr 13	Schron Przedmoście Bydgoskie	22369/7	1939 r.	GEZ
195	Dąbrówka Nowa		Nr 14	Schron Przedmoście Bydgoskie	22394/2	1939 r.	GEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Forma ochrony
196	Osówiec		Nr 15	Schron Przedmoście Bydgoskie	22369/6	1939 r.	GEZ
197	Osówiec		Nr 16	Schron Przedmoście Bydgoskie	22369/6	1939 r.	GEZ
198	Osówiec		Nr 17	Schron Przedmoście Bydgoskie	28/1	1939 r.	GEZ
199	Murucin		Nr 1 JK	Schron linia Jezior Koronowskich	167/5	1939 r.	GEZ
200	Trzemiętowo		Nr 2 JK	Schron linia Jezior Koronowskich	51/10	1939 r.	GEZ
201	Trzemiętowo		Nr 3 JK	Schron linia Jezior Koronowskich	85/11	1939 r.	GEZ

ZAŁĄCZNIK NR 2 – STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE WSKAZANE DO UJĘCIA W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
1	Dąbrówka Nowa	1	36-36	100	KPOM(HAD)	A-Δ cmentarzysko
2	Dąbrówka Nowa	2	36-36	52	SR	
3	Dąbrówka Nowa	3	36-36	53	SR	
4	Dąbrówka Nowa	4	36-36	54	SR	
5	Dąbrówka Nowa	5	36-36	55	NOW	
6	Dąbrówka Nowa	6	36-36	71	SR	
7	Dąbrówka Nowa	7	36-36	72	KŁ, SR	
8	Dąbrówka Nowa	8	36-36	73	SR	
9	Dąbrówka Nowa	9	36-36	74	SR	
10	Dąbrówka Nowa	10	36-36	75	SR	
11	Dąbrówka Nowa	11	36-36	76	KPOM(LAT)	
12	Dąbrówka Nowa	12	36-36	77	SR	
13	Dąbrówka Nowa	13	36-36	78	SR	
14	Dąbrówka Nowa	14	36-36	79	SR	
15	Dąbrówka Nowa	15	36-36	80	SR	
16	Dąbrówka Nowa	16	36-36	81	SR	
17	Dąbrówka Nowa	17	36-36	82	SR	
18	Dąbrówka Nowa	18	36-36	83	SR	
19	Dąbrówka Nowa	19	36-36	84	WSR, PSR	
20	Dąbrówka Nowa	20	36-36	85	KŁ	
21	Dąbrówka Nowa	21	36-36	86	KŁ(?), SR	
22	Dąbrówka Nowa	22	36-36	88	WSR	
23	Dąbrówka Nowa	23	36-36	89	WSR	
24	Dąbrówka Nowa	24	36-36	90	KŁ, SR	
25	Dąbrówka Nowa	25	36-36	91	SR	
26	Dąbrówka Nowa	26	36-36	92	SR	
27	Dąbrówka Nowa	27	36-36	93	SR	
28	Dąbrówka Nowa	28	36-36	97	SR	
29	Dąbrówka Nowa	29	36-36	98	SR	
30	Dąbrówka Nowa	30	36-36	99	SR	
31	Gliszcz	1	35-35	20	PSR - NOW	
32	Gliszcz	2	35-35	21	WSR (X w.), PSR, NOW	
33	Gliszcz	3	35-35	22	KPOM(LAT), PSR	
34	Gliszcz	4	35-35	23	KPOM, NOW	
35	Gliszcz	5	35-35	24	OR, PSR	
36	Gliszcz	6	35-35	25	KPOM(LAT), WSR	
37	Gliszcz	7	35-35	26	NOW	
38	Gliszcz	8	35-35	27	PSR	
39	Gliszcz	9	35-35	28	NOW (XVI-XVII w.)	
40	Gliszcz	10	35-35	41	NOW	
41	Gliszcz	11	35-35	42	NOW	
42	Gliszcz	12	35-35	43	WSR	
43	Gliszcz	13	35-35	44	KP	
44	Gliszcz	14	35-35	45	KPOM(LAT)	
45	Gliszcz	15	35-35	46	PSR	
46	Gliszcz	16	35-35	54	NOW	
47	Gliszcz	17	35-35	55	NOW	
48	Gliszcz	18	35-35	56	NOW	
49	Gliszcz	19	35-35	57	KP	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
50	Gliszcz	20	35-35	58	KP, NOW	
51	Gliszcz	21	35-35	66	KP	
52	Gliszcz	22	35-35	67	KP	
53	Gliszcz	23	35-35	68	PSR	
54	Gliszcz	24	35-35	70	PSR	
55	Gliszcz	25	35-35	80	KPOM(LAT), WSR	
56	Gliszcz	26	35-35	81	NOW	
57	Gliszcz	27	35-35	82	PSR	
58	Gliszcz	28	35-35	83	PSR	
59	Gliszcz	29	35-35	84	PSR-NOW	
60	Gliszcz	30	35-35	103	WSR	A - Δ- skarb monet
61	Kamieniec	1	36-36	38	SR	w granicach Strzelewa
62	Kamieniec	2	36-36	87	WSR	w granicach Strzelewa
63	Kruszyn	1	37-36	1	EK-WEŻ	
64	Kruszyn	2	37-36	2	EK	
65	Kruszyn	3	37-36	3	OR	
66	Kruszyn	4	37-36	6	WSR	
67	Kruszyn	5	37-36	7	WSR	
68	Kruszyn	6	37-36	8	OR, WSR	
69	Kruszyn	7	37-36	38	KCW	A – Δ
70	Kruszyn	8	37-36	39	NE	A – Δ
71	Kruszyn	9	37-36	59	NOW - 1939 r.	A - Przedmoście Bydgoskie - badania R. Grochowskiego
72	Kruszyn	10	37-36	55	NOW - 1939 r.	Przedmoście Bydgoskie – badania przy S10
73	Kruszyn	11	37-36	56	NOW - 1939 r.	Przedmoście Bydgoskie – badania przy S10
74	Kruszyn	12	37-36	57	NOW - 1939 r.	Przedmoście Bydgoskie – badania przy S10
75	Kruszyn	13	37-36	60	NOW - 1939 r.	Przedmoście Bydgoskie – badania przy S10
76	Łukowiec	1	34-35	98	KPOM	A - Δ cmentarzysko
77	Łukowiec	2	34-35	102	MEZ, WSR(XI-XIII), PSR(XV-XVI w.), NOW(XVI-XIX w.)	
78	Łukowiec	3	34-35	103	NOW(XVII-XIX w.)	
79	Łukowiec	4	34-35	104	PSR(XIV-XVI w.), NOW(XVI-XVIII w.)	
80	Łukowiec	5	34-35	105	KPOM	
81	Łukowiec	6	34-35	107	NOW(XVII-XIX w.)	
82	Łukowiec	7	34-35	108	PSR(XIV-XV w.)	
83	Łukowiec	8	34-35	109	NOW(XVII-XIX w.)	
84	Łukowiec	9	34-35	110	NOW(XVII-XIX w.)	
85	Łukowiec	10	34-35	106	NOW(XVII-XIX w.)	
86	Łukowiec	11	34-35	113	PSR(XIV-XV w.), NOW(XVII-XIX w.)	
87	Łukowiec	12	34-35	114	WSR(XII-XIII w.), PSR(XIV-XV w.)	
88	Łukowiec	13	34-35	115	NOW(XVII-XIX w.)	
89	Łukowiec	14	34-35	116	PSR(XIV-XV w.),	

Lp.	Miejscowość	Nr w obřębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
					NOW(XVI-XIX w.)	
90	Łukowiec	15	34-35	117	MEZ, NOW(XVIII-XIX w.)	
91	Łukowiec	16	34-35	118	LAT-OR, NOW(XVIII- XIX w.)	
92	Łukowiec	17	34-35	119	MEZ	
93	Łukowiec	18	34-35	120	NOW(XVII-XVIII w.)	
94	Łukowiec	19	34-35	122	MEZ	
95	Łukowiec	20	34-35	121	NOW(XVII-XIX w.)	
96	Łukowiec	21	34-35	112	LAT-OR, NOW(XVII-XVIII w.)	
97	Łukowiec	22	34-35	111	LAT-OR, NOW(XVII-XVIII w.)	
98	Łukowiec	23	34-35	101	PSR(XIV-XV w.), NOW(XVI-XVIII w.)	
99	Łukowiec	24	34-35	100	LAT-OR, NOW(XVI-XVIII w.)	
100	Łukowiec	25	34-35	99	NOW(XVII-XIX w.)	
101	Mochle	1	36-36	13	WSR	
102	Mochle	2	36-36	14	NOW	
103	Mochle	3	36-36	15	SR	
104	Mochle	4	36-36	16	SR	
105	Mochle	5	36-36	17	SR, NOW	
106	Mochle	6	36-36	18	SR	
107	Mochle	7	36-36	19	XVII w.	
108	Mochle	8	36-36	20	SR	
109	Mochle	9	36-36	21	SR	
110	Mochle	10	36-36	22	SR	
111	Mochle	11	36-36	23	SR	
112	Mochle	12	36-36	24	SR	
113	Mochle	13	36-36	25	SR	
114	Mochle	14	36-36	26	SR	
115	Mochle	15	36-36	27	NOW	
116	Mochle-Nowa Ruda	16	35-36	35	WSR	
117	Mochle-Nowa Ruda	17	35-36	36	WSR	
118	Mochle-Nowa Ruda	18	35-36	37	WSR	
119	Mochle-Nowa Ruda	19	35-36	38	KŁ, WSR	
120	Mochle- Chmielewo	20	35-36	61	LAT, WSR	
121	Mochle- Chmielewo	21	35-36	64	WSR	
122	Mochle- Piotrkówko	22	35-36	66	WSR	
123	Mochle- Piotrkówko	23	35-36	67	PSR	
124	Mochle- Piotrkówko	24	35-36	68	WSR, PSR	
125	Mochle- Piotrkówko	25	35-36	69	PSR	
126	Mochle- Piotrkówko	26	35-36	70	WSR, PSR	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
127	Mochle- Piotrkówko	27	35-36	71	PSR	
128	Mochle- Piotrkówko	28	35-36	72	WSR, PSR	
129	Mochle- Piotrkówko	29	35-36	73	WSR, NOW	
130	Mochle- Piotrkówko	30	35-36	74	WSR	
131	Mochle- Piotrkówko	31	35-36	75	PSR	
132	Mochle- Piotrkówko	32	35-36	76	LAT, WSR, NOW	
133	Mochle- Piotrkówko	33	35-36	77	LAT, WSR, PSR	
134	Mochle- Piotrkówko	34	35-36	78	WSR	
135	Mochle- Piotrkówko	35	35-36	79	WSR, PSR	
136	Mochle- Piotrkówko	36	35-36	80	WSR, NOW	
137	Mochle- Piotrkówko	37	35-36	81	WSR, NOW	
138	Mochle- Piotrkówko	38	35-36	82	KŁ(LAT), WSR, NOW	
139	Mochle- Chmielewo	39	35-36	83	OR, PSR, NOW	
140	Mochle- Piotrkówko	40	35-36	84	WSR	
141	Murucin	1	34-35	60	KPOM	A - ▲ cmentarzysko
142	Murucin	2	34-35	65	LAT-OR, PSR (XIV-XV w.)	
143	Murucin	3	34-35	64	PSR (XIV-XV w.)	
144	Murucin	4	34-35	63	LAT-OR, PSR (XIV – XV w.), NOW(XVI-XIX w.)	
145	Murucin	5	34-35	62	PSR (XIV – XV w.) NOW (XVIII-XIX w.)	
146	Murucin	6	34-35	61	PSR(XIV-XV w.) NOW(XVIII-XIX w.)	
147	Murucin	7	34-35	67	NOW (XVIII-XIX w.)	
148	Murucin	8	34-35	66	LAT-OR, NOW(XVIII-XIX w.)	
149	Murucin	9	34-35	71	NE-EB	
150	Murucin	10	34-35	97	NOW(XVI-XVIII w.)	
151	Murucin	11	34-35	96	NOW(XVII-XIX w.)	
152	Murucin	12	34-35	94	NOW(XVI-XVIII w.)	
153	Murucin	13	34-35	95	NOW(XVII-XIX w.)	
154	Murucin	14	34-35	93	NOW(XVII-XIX w.)	
155	Murucin	15	34-35	92	NOW(XVII-XIX w.)	
156	Murucin	16	34-35	91	MEZ	
157	Murucin	17	34-35	90	NOW(XVI-XVIII w.)	
158	Murucin	18	34-35	88	NOW(XVIII-XIX w.)	
159	Murucin	19	34-35	89	NOW(XVII-XIX w.)	
160	Murucin	20	34-35	68	PSR(XIV-XV w.), NOW(XVIII-XIX w.)	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
161	Murucin	21	34-35	69	MEZ	
162	Murucin	22	34-35	70	NOW(XVII-XIX w.)	
163	Murucin	23	34-35	77	NOW(XVIII-XIX w.)	
164	Murucin	24	34-35	78	LAT-OR	
165	Murucin	25	34-35	82	NOW(XVII-XIX w.)	
166	Murucin	26	34-35	87	PSR(XIV-XV w.)	
167	Murucin	27	34-35	84	NOW(XVII-XIX w.)	
168	Murucin	28	34-35	85	NOW(XVI-XVIII w.)	
169	Murucin	29	34-35	86	NOW(XVII-XIX w.)	
170	Murucin	30	34-35	74	NOW(XVII-XIX w.)	
171	Murucin	31	34-35	73	NOW(XVIII-XIX w.)	
172	Murucin	32	34-35	72	NOW(XVIII-XIX w.)	
173	Murucin	33	34-35	75	NE-EB	
174	Murucin	34	34-35	80	PSR(XIV-XV w.)	
175	Murucin	35	34-35	76	MEZ, PSR(XIV-XV w.)	
176	Murucin	36	34-35	81	NE-EB	
177	Murucin	37	34-35	83	NOW(XVIII-XIX w.)	
178	Murucin	38	34-35	79	NOW(XVII-XIX w.)	
179	Murucin	39	34-35	59	LAT/OR	A - Δ cmentarzysko
180	Nowackowo	1	35-36	16	WSR	
181	Nowackowo	2	35-36	18	PSR, NOW	
182	Nowackowo	3	35-36	46	PSR	
183	Nowackowo	4	35-36	47	WSR, NOW	
184	Nowackowo	5	35-36	53	PSR	
185	Nowackowo	6	35-36	54	NOW	
186	Nowackowo	7	35-36	55	WSR	
187	Nowackowo	8	35-36	56	PSR	
188	Nowackowo	9	35-36	57	WSR, PSR	
189	Nowackowo	10	35-36	86	WSR, PSR	
190	Osówiec	1	36-36	1	SR	
191	Osówiec	2	36-36	2	SR	
192	Osówiec	3	36-36	3	KPOM, SR, NOW	
193	Osówiec	4	36-36	4	KPOM, SR	
194	Osówiec	5	36-36	5	NOW	
195	Osówiec	6	36-36	6	SR	
196	Osówiec	7	36-36	7	SR	
197	Osówiec	8	36-36	8	NOW	
198	Osówiec	9	36-36	9	SR, NOW	
199	Osówiec	10	36-36	10	SR	
200	Osówiec	11	36-36	101	KPOM	A-Δ -cmentarzysko
201	Osówiec	11 a	36-36	104	KPOM	A-Δ -cmentarzysko
202	Osówiec	12	36-36	102	NE	A-Δ
203	Osówiec	13	36-36	28	SR	
204	Osówiec	14	36-36	29	SR	
205	Osówiec	15	36-36	94	SR	
206	Osówiec	16	36-36	95	SR	
207	Osówiec	17	36-36	96	SR	
208	Osówiec	18	37-37	84	WSR-PSR - NOW	Wały Kujawskie – zrobić kartę AZP
209	Osówiec	19	36-37	13	WSR	
210	Osówiec	20	36-37	14	PSR-NOW	
211	Osówiec	21	36-36	104	KPOM	A-Δ -cmentarzysko
212	Pawłówek	1	37-36	4	OR	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
213	Pawłówek	2	37-36	5	NE?	
214	Pawłówek	3	37-36	35	KPL, WSR, PSR-NOW	
215	Pawłówek	4	37-36	36	KPOM(HA)	
216	Pawłówek	5	37-36	37	KPL	
217	Pawłówek	6	37-36	48	PSCH(k.świdarska), MEZ(k.komornicka, MEZ(k.chojnicko- pieńskowska), NE	A-Δ
218	Pawłówek	7	37-36	49	KCWR	A-Δ
219	Pawłówek	8	37-36	50	KPL	A-Δ
220	Pawłówek	9	37-36	51	KPOM(HA)	A-Δ -cmentarzysko
221	Pawłówek	10	37-36	52	KPOM(HA)	A-Δ -cmentarzysko
222	Pawłówek	11	37-37	80	WSR XII-XIII w.	grodzisko, osada podgródowa
223	Pawłówek	12	37-37	79	WSR, NOW	osada-podgródzie, cmentarzysko
224	Pawłówek	13	37-37	83	WSR	
225	Pawłówek	14	37-37	81	WSR(XII-XIII w.)	A-Δ
226	Pawłówek	15	37-37	78	WSR	
227	Pawłówek	16	37-37	82	KPL, KŁ?, WSR(XII-XIII w.)	
228	Pawłówek	17	36-37	84	WSR-PSR-NOW	A - Wały Kujawskie, nasypy, znaki graniczne
229	Pawłówek	18	37-36	61	NOW - 1939 r.	Przedmoście Bydgoskie –badania przy S10
230	Samsieczno	1	35-35	59	KP	
231	Samsieczno	2	35-35	60	NOW	
232	Samsieczno	3	35-35	61	WSR	
233	Samsieczno	4	35-35	62	NOW	
234	Samsieczno	5	35-35	63	NOW	
235	Samsieczno	6	35-35	64	KP	
236	Samsieczno	7	35-35	65	KP, WSR, NOW	
237	Samsieczno	8	35-35	85	PSR	
238	Samsieczno	9	35-35	86	NOW	
239	Samsieczno	10	35-35	87	NOW	
240	Samsieczno	11	35-35	88	KP	
241	Samsieczno	12	35-35	89	PSR	
242	Samsieczno	13	35-35	90	PSR	
243	Samsieczno	14	35-35	91	PSR	
244	Samsieczno	15	35-35	92	PSR	
245	Samsieczno	16	35-35	93	PSR	
246	Samsieczno	17	35-35	94	KPOM, WSR, NOW	
247	Samsieczno	18	35-35	95	KPOM	
248	Samsieczno	19	35-35	96	KPL, KPOM(LAT), WSR	
249	Samsieczno	20	35-35	97	WSR	
250	Samsieczno	21	35-35	98	WSR	
251	Samsieczno	22	35-35	99	PSR	
252	Samsieczno	23	35-35	100	KPL, KPOM, KP(OR)	
253	Samsieczno- Marynin	24	35-34	87	KPOM	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
254	Samsiecznynek	1	35-35	101	KP(OR), PSR	
255	Samsiecznynek	2	35-35	102	KPOM(LAT), KP, PSR- NOW	
256	Sicienko	1	36-36	34	SR	
257	Sicienko	2	36-36	35	SR	
258	Sicienko	3	36-36	41	SR	
259	Sicienko	4	36-36	42	SR	
260	Sicienko	5	36-36	43	SR	
261	Sicienko	6	36-36	44	SR	
262	Sicienko	7	36-36	45	SR	
263	Sicienko	8	36-36	50	SR	
264	Sicienko	9	36-36	65	SR	
265	Sicienko	10	36-36	66	SR	
266	Sicienko	11	36-36	67	SR	
267	Sicienko	12	36-36	68	SR	
268	Sicienko	13	36-36	69	SR	
269	Sicienko	14	36-36	70	SR	
270	Sicienko	15	35-36	99	WSR	
271	Sicienko	16	35-36	100	WSR	
272	Sicienko	17	35-36	101	WSR, NOW	
273	Sitno	1	36-36	33	NOW	
274	Sitno	2	36-36	46	SR	
275	Sitno	3	36-36	47	SR	
276	Sitno	4	36-36	48	SR	
277	Sitno	5	36-36	49	SR	
278	Sitno	6	36-36	51	SR	
279	Ślupowo	1	35-35	4	PSR, NOW(XVIII w.)	
280	Ślupowo	2	35-35	5	NOW	
281	Ślupowo	3	35-35	6	KP, NOW	
282	Ślupowo	4	35-35	7	KP, NOW	
283	Ślupowo	5	35-35	8	NOW	
284	Ślupowo	6	35-35	9	KP, PSR	
285	Ślupowo	7	35-35	10	NOW	
286	Ślupowo	8	35-35	11	KP, PSR	
287	Ślupowo	9	35-35	12	NOW	
288	Ślupowo	10	35-35	13	WSR	
289	Ślupowo	11	35-35	14	PSR	
290	Ślupowo	12	35-35	15	WSR, NOW	
291	Ślupowo	13	35-35	16	KPOM(HA-LAT), WSR, NOW	
292	Ślupowo	14	35-35	17	KPOM, NOW	
293	Ślupowo	15	35-35	105	NE, LAT	A-Δ
294	Ślupowo	16	35-35	106	PSR	A-Δ
295	Ślupowo	17	35-35	107	KP	A-Δ
296	Strzelewo	1	37-35	32	PSR	
297	Strzelewo	2	37-35	33	PSR/NOW	
298	Strzelewo	3	37-35	34	PSR	
299	Strzelewo	4	37-35	35	NOW	
300	Strzelewo	5	37-35	36	KŁ-KPOM?	
301	Strzelewo	6	37-35	37	KAK	
302	Strzelewo	7	37-35	38	NOW(XVIII-XIX w.)	
303	Strzelewo	8	37-35	39	NOW(XVII-XIX w.)	
304	Strzelewo	9	37-35	40	KPL	
305	Strzelewo	10	37-35	41	NESCH-WEB	
306	Strzelewo	11	37-35	42	KAK?	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
307	Strzelewo	12	37-35	43	MEZ-NE, WSR?, NOW, nieokreślone	
308	Strzelewo	13	37-35	44	NOW	
309	Strzelewo	14	37-35	45	WSR?, NOW	
310	Strzelewo	15	36-35	47	PSR/NOW	
311	Strzelewo	16	36-35	48	PSR/NOW	
312	Strzelewo	17	36-35	49	PSR/NOW	
313	Strzelewo	18	36-35	50	NOW	
314	Strzelewo	19	36-35	51	OR	
315	Strzelewo	20	36-35	52	EK, PSR/NOW	
316	Strzelewo	21	36-35	53	KAK, PSR	
317	Strzelewo	22	36-35	66	PSR/NOW	
318	Strzelewo	23	36-35	54	NOW	
319	Strzelewo	24	36-35	55	PSR/NOW	
320	Strzelewo	25	36-35	56	PSR/NOW	
321	Strzelewo	26	36-35	57	PSR/NOW	
322	Strzelewo	27	36-35	58	PSR/NOW	
323	Strzelewo	28	36-35	59	NOW	
324	Strzelewo	29	36-35	60	PSR/NOW	
325	Strzelewo	30	36-35	61	PSR	
326	Strzelewo	31	36-35	62	KŁ, PSR/NOW	
327	Strzelewo	32	36-35	63	PSR/NOW	
328	Strzelewo	33	36-35	64	NOW	
329	Strzelewo	34	36-35	65	WSR	
330	Strzelewo	35	36-35	68	NOW	
331	Strzelewo	36	36-35	67	KAK	
332	Strzelewo	37	36-35	69	EK	
333	Szczutki	1	36-36	11	KPOM, SR	
334	Szczutki	2	36-36	12	NE	
335	Szczutki	3	36-37	2	PSR	
336	Szczutki	4	36-37	3	WSR, PSR	
337	Szczutki	5	36-37	4	PSR, NOW	
338	Szczutki	6	36-37	5	EK-NE?, nieokreślone	
339	Szczutki	7	36-37	6	PSR	
340	Szczutki	8	36-37	7	KŁ-KPOM, PSR	
341	Szczutki	9	36-37	8	OR, WSR?, PSR-NOW	
342	Szczutki	10	36-37	9	WSR, PSR-NOW	
343	Szczutki	11	36-37	10	PSR-NOW	
344	Szczutki	12	36-37	11	WSR	
345	Szczutki	13	36-37	12	PSR, NOW	
346	Szczutki	14	36-37	1	WSR(XII?-XIII w.)	
347	Teresin	1	36-35	9	KPOM	A - Δ cmentarzysko
348	Teresin	2	36-35	10	NOW	
349	Teresin	3	36-35	11	KPOM	
350	Teresin	4	36-35	12	KPL	
351	Teresin	5	36-35	13	NOW	
352	Teresin	6	36-35	14	KPL	
353	Teresin	7	36-35	15	NOW	
354	Teresin	8	36-35	16	EK	
355	Teresin	9	36-35	17	MEZ	
356	Teresin	10	36-35	18	KPL, PSR/NOW	
357	Trzciniec	1	36-36	39	SR	
358	Trzciniec	2	36-36	40	SR	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
359	Trzemiętowo	1	35-36	1	PSR	
360	Trzemiętowo	2	35-36	3	WSR, NOW	
361	Trzemiętowo	3	35-35	29	NOW	
362	Trzemiętowo	4	35-35	30	KP, NOW	
363	Trzemiętowo	5	35-35	31	WSR, NOW	
364	Trzemiętowo	6	35-35	39	KP, PSR, NOW	
365	Trzemiętowo	7	35-35	40	KPOM(LAT), KP, NOW	
366	Trzemiętowo	8	35-35	47	KPOM, WSR	
367	Trzemiętowo	9	35-35	48	PSR	
368	Trzemiętowo	10	35-35	49	NOW	
369	Trzemiętowo	11	35-35	50	PSR, NOW	
370	Trzemiętowo	12	35-35	51	KP, PSR	
371	Trzemiętowo	13	35-35	52	NOW	
372	Trzemiętowo	14	35-35	53	NOW	
373	Trzemiętowo	15	35-35	69	PSR	
374	Trzemiętowo	16	35-35	71	PSR-NOW	
375	Trzemiętowo	17	35-35	72	NOW	
376	Trzemiętowo	18	35-35	73	PSR-NOW	
377	Trzemiętowo	19	35-35	74	PSR-NOW	
378	Trzemiętowo	20	35-35	75	PSR-NOW	
379	Trzemiętowo	21	35-35	76	PSR-NOW	
380	Trzemiętowo	22	35-36	103	KPOM	A - Δ cmentarzysko
381	Trzemiętówko	1	35-36	2	WSR, NOW	
382	Trzemiętówko	2	35-36	4	WSR	
383	Trzemiętówko	3	35-36	5	OR, WSR, NOW	
384	Trzemiętówko	4	35-36	6	OR, WSR	
385	Trzemiętówko	5	35-36	7	WSR, NOW	
386	Trzemiętówko	6	35-36	8	WSR	
387	Trzemiętówko	7	35-36	9	WSR	
388	Trzemiętówko	8	35-36	48	PSR	
389	Trzemiętówko	9	35-36	49	WSR	
390	Trzemiętówko	10	35-36	50	WSR	
391	Trzemiętówko	11	35-36	51	LAT, PSR, NOW	
392	Trzemiętówko	12	35-36	52	NOW	
393	Trzemiętówko	13	35-36	90	KŁ, WSR, NOW	
394	Trzemiętówko	14	35-36	91	OR, PSR	
395	Trzemiętówko	15	35-36	92	OR, NOW	
396	Trzemiętówko	16	35-36	93	PSR	
397	Trzemiętówko	17	35-36	102	KPOM	A - Δ cmentarzysko
398	Trzemiętówko	18	35-36	103	NE	A - Δ
399	Ugoda	1	36-35	19	NOW	
400	Ugoda	2	36-35	20	PSR/NOW	
401	Ugoda	3	36-35	21	NOW	
402	Ugoda	1a	36-35	19	NOW	
403	Ugoda	2a	36-35	20	PSR/NOW	
404	Ugoda	3a	36-35	21	NOW	
405	Ugoda	4	36-35	22	PSR	
406	Ugoda	5	36-35	23	EK	
407	Ugoda	6	36-35	24	KPL	
408	Ugoda	7	36-35	25	PSR/NOW	
409	Ugoda	8	36-35	26	NOW	
410	Ugoda	9	36-35	27	PSR/NOW	
411	Ugoda	10	36-35	28	PSR	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
412	Ugoda	11	36-35	29	PSR/NOW	
413	Ugoda	12	36-35	30	NOW	
414	Ugoda	13	36-35	31	EK, PSR/NOW	
415	Ugoda	14	36-35	32	OR, PSR	
416	Ugoda	15	36-35	33	NOW	
417	Ugoda	16	36-35	34	PSR/NOW	
418	Ugoda	17	36-35	35	PSR/NOW	
419	Ugoda	18	36-35	36	PSR/NOW	
420	Ugoda	19	36-35	37	NOW	
421	Ugoda	20	36-35	38	PSR/NOW	
422	Ugoda	21	36-35	38	PSR/NOW	
423	Ugoda	22	36-35	40	PSR/NOW	
424	Ugoda	23	36-35	41	KPL	
425	Ugoda	24	35-35	77	KPOM(LAT)	
426	Ugoda	25	35-35	78	KPOM(LAT), NOW	
427	Ugoda	26	35-35	79	KPOM(LAT)	
428	Wierzchucice	1	34-36	143	HA-LAT	
429	Wierzchucice	2	34-36	144	WSR(XIII w.)	
430	Wierzchucice	3	34-36	145	OR(?)	
431	Wierzchucice	4	34-36	146	HA-LAT	
432	Wierzchucice	5	34-36	147	OR	
433	Wierzchucice	6	34-36	148	HA-LAT	
434	Wierzchucinek	1	35-36	10	WSR, PSR	
435	Wierzchucinek	2	35-36	11	WSR	
436	Wierzchucinek	3	35-36	12	WSR, PSR	
437	Wierzchucinek	4	35-36	13	WSR	
438	Wierzchucinek	5	35-36	14	WSR, NOW	
439	Wierzchucinek	6	35-36	15	WSR, NOW	
440	Wierzchucinek	7	35-35	1	KPOM(LAT), KP, NOW	
441	Wierzchucinek	8	35-35	2	KPOM(LAT)	
442	Wierzchucinek	9	35-35	3	KP	
443	Wierzchucinek	10	35-35	32	PSR	
444	Wierzchucinek	11	35-35	33	PSR - NOW	
445	Wierzchucinek	12	35-35	34	PSR	
446	Wierzchucinek	13	35-35	35	PSR - NOW	
447	Wierzchucinek	14	35-35	36	NOW	
448	Wierzchucinek	15	35-35	37	WSR, PSR, NOW	
449	Wierzchucinek	16	35-35	38	PSR	
450	Wierzchucinek	17	35-35	104	NE	A - Δ
451	Wierzchucinek	18	34-36	141	HA-LAT	
452	Wierzchucinek	19	34-36	142	HA-LAT, WSR(XII-XIII w.), PSR	
453	Wierzchucinek	20	34-35	137	LAT-OR	
454	Wierzchucinek	21	34-35	135	NOW(XVII-XIX w.)	
455	Wierzchucinek	22	34-35	134	NOW(XVII-XIX w.)	
456	Wierzchucinek	23	34-35	133	MEZ, LAT-OR	
457	Wierzchucinek	24	34-35	132	LAT-OR, SR(XIV-XV w.)	
458	Wierzchucinek	25	34-35	131	MEZ, KPOM, SR(XIV-XV w.) NOW(XVI-XIX w.)	
459	Wierzchucinek	26	34-35	130	LAT-OR, NOW(XVI-XIX w.)	
460	Wierzchucinek	27	34-35	128	SR(XIV-XV w.) NOW(XVI-XVIII w.)	

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura/chronologia funkcja	Uwagi
461	Wierzchucinek	28	34-35	129	LAT-OR	
462	Wierzchucinek	29	34-35	127	NOW(XVII-XIX w.)	
463	Wierzchucinek	30	34-35	126	NOW(XVII-XIX w.)	
464	Wierzchucinek	31	34-35	138	LAT	
465	Wierzchucinek	32	34-35	136	LAT-OR	
466	Wojnowo	1	36-36	103	KŁ (HA-D)	A – Δ - skarb
467	Wojnowo	2	36-36	30	SR	
468	Wojnowo	3	36-36	31	SR	
469	Wojnowo	4	36-36	32	KPOM	
470	Wojnowo	5	36-36	56	KPOM	
471	Wojnowo	6	36-36	57	SR	
472	Wojnowo	7	36-36	58	SR	
473	Wojnowo	8	36-36	59	SR	
474	Wojnowo	9	36-36	60	SR	
475	Wojnowo	10	36-36	61	SR	
476	Wojnowo	11	36-36	62	SR	
477	Wojnowo	12	36-36	63	SR	
478	Wojnowo	13	36-36	64	SR	
479	Wojnowo	14	35-36	85	WSR	
480	Wojnowo	15	35-36	87	WSR, PSR	
481	Wojnowo	16	35-36	88	WSR, NOW	
482	Wojnowo	17	35-36	89	WSR, PSR	
483	Wojnowo	18	35-36	94	WSR	
484	Wojnowo	19	35-36	95	WSR	
485	Wojnowo	20	35-36	96	WSR	
486	Wojnowo	21	35-36	97	WSR, NOW	
487	Wojnowo	22	35-36	98	WSR, PSR	
488	Zawada	1	36-36	36	SR	
489	Zawada	2	36-36	37	SR	
490	Zawada	3	36-35	46	WSR	
491	Zawada	4	36-35	42	KAK	
492	Zawada	5	36-35	43	KPL	
493	Zawada	6	36-35	44	KPL	
494	Zawada	7	36-35	45	WSR	
495	Zielonczyn	1	37-36	53	KŁ?	A - cmentarzysko
496	Zielonczyn	2	37-36	54	KŁ ?	A - cmentarzysko
497	Przedmoście Bydgoskie: Lipniki, gm. Białe Błota, Łochowo, gm. Białe Błota, Kruszyn, gm. Sicienko, Osówiec, gm. Sicienko, Tryszczyn, gm. Koronowo, Bożenkowo, gm. Osielsko, Żołędowo, gm. Osielsko, Borówno, gm. Dobrcz, Strzelce, gm. Dobrcz, Włóki, gm. Dobrcz	1	36-36 37-36	61	1939 r.	stanowisko wielooobszarowe – Przedmoście Bydgoskie - polska pozycja obronna z okresu kampanii 1939 roku, zlokalizowana w niewielkiej odległości na północ i zachód od Bydgoszczy

Wykaz użytych skrótów:

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski (badania powierzchniowe)

A – stanowisko archiwalne

A – Δ – stanowisko archiwalne bez lokalizacji

A – ▲ – stanowisko archiwalne bez potwierdzonej lokalizacji w badaniach AZP

k. - kultura

EK – epoka kamienia

PSCH – paleolit schyłkowy

MEZ – mezolit

NE – neolit

NESCH – neolit schyłkowy

KCW – kultura ceramiki wstęgowej (neolit)

KPL – kultura pucharów lejkowatych (neolit)

KAK – kultura amfor kulistych (neolit)

KCSZ – kultura ceramiki sznurowej (neolit)

EB – epoka brązu

WEB – wczesna epoka brązu

KŁ – kultura łużycka

KPOM – kultura pomorska

HA-LAT – okres halsztacki – okres lateński

LAT – okres lateński

OR – okres rzymski

KP – kultura przeworska

WSR – wczesne średniowiecze

PSR – późne średniowiecze

SR - średniowiecze

NOW – czasy nowożytne

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym oraz art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowanie i uchwalenie gminnego programu opieki nad zabytkami należy do obowiązkowych zadań gminy. Program przyjmowany jest na okres 4 lat i stanowi narzędzie realizacji polityki ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym.

Celem programu jest rozpoznanie stanu zachowania zabytków, zapobieganie ich degradacji, planowanie działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego oraz wzmacnianie lokalnej tożsamości i atrakcyjności turystycznej gminy. Dokument uzyskał pozytywną opinię Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zgodnie z art. 87 ust.4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminny program opieki nad zabytkami jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Uchwała rodzi skutki finansowe. Środki na realizację programu zostaną zabezpieczone w budżecie gminy w każdym roku jego realizacji.

W związku z powyższym podjęcie uchwały jest uzasadnione.